

06:07

Simon Skovgaard Møller
Anders Rosdahl

INDVANDRERE I JOB

MARGINALISERING OG BESKÆFTIGELSE BLANDT
IKKE-VESTLIGE INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE

06:07

INDVANDRERE I JOB

MARGINALISERING OG BESKÆFTIGELSE
BLANDT IKKE-VESTLIGE INDVANDRERE OG
EFTERKOMMERE

Simon Skovgaard Møller
Anders Rosdahl

KØBENHAVN 2006
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET

INDVANDRERE I JOB

Afdelingsleder: Lisbeth Pedersen
Afdelingen for beskæftigelse og erhverv

ISSN: 1396-1810
ISBN: 87-7487-809-3

Layout: Hedda Bank
Oplag: 800
Tryk: BookPartnerMedia A/S

© 2006 Socialforskningsinstituttet

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
sf@sf.dk
www.sf.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

INDHOLD

	FORORD	5
	RESUMÉ	7
	Hvem fik arbejde?	7
	Hvordan kom nogle i arbejde?	9
1	FORMÅL OG SAMMENFATNING	11
	Undersøgelsens baggrund og formål	11
	Marginalisering blandt indvandrere og efterkommere	12
	Sammenfatning af spørgeskemaundersøgelsens resultater	13
	Resultater fra den kvalitative undersøgelse	22
2	MARGINALISERING OG BESKÆFTIGELSE	29
	Indledning	29
	Arbejdsmarkedstilknytning	31
	Marginalisering	35
	Beskæftigelseschancer	43
	Beskæftigelsesområder	59
	Sammenfatning	66

3	HVEM FIK ARBEJDE?	69
	Indledning	69
	Personernes baggrund	70
	Uddannelse og erhvervs erfaring	80
	Aktivering, incitament og netværk	92
	Sammenfatning	100
4	VEJE TIL JOB	101
	Indledning	101
	Selvstændige og medarbejdende ægtefæller	103
	Lønmodtagere	105
	Ledige mv.	110
	Sammenfatning	117
5	GODE EKSEMPLER	121
	Indledning	121
	Dataindsamling	122
	Job og kvalifikationer	124
	Rekrutteringskanaler og holdning til arbejde	129
	Den arbejdsmarkedspolitiske indsats	137
	Diskrimination	142
	Sammenfatning	143
	BILAG 1	145
	Dataindsamling til spørgeskemaundersøgelsen	145
	BILAG 2	151
	Bilagstabeller til kapitel 2	151
	LITTERATUR	159
	SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005	169

FORORD

I denne rapport undersøges marginalisering og beskæftigelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark. Der er tale om marginalisering fra arbejdsmarkedet, dvs. personer, der ikke har job. I undersøgelsen belyses forskelle og ligheder mellem tidligere marginaliserede personer, som har fået arbejde, og fortsat marginaliserede, der ikke har det. Desuden undersøges det, hvilke job de beskæftigede har fået, hvordan de fandt dem, og hvad de synes om dem, samt hvordan de ledige forholder sig til arbejdsmarkedet, og hvordan de søger job.

Undersøgelsen er dels baseret på en spørgeskemaundersøgelse, dels en kvalitativ undersøgelse. Spørgeskemaundersøgelsen er foretaget af SFI-SURVEY blandt godt 850 marginaliserede ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. Der er i stikprøven både personer, som har fået arbejde, og personer, som er ledige. Den kvalitative undersøgelse baserer sig på 13 længerevarende interview med marginaliserede, som har fået arbejde. Desuden benyttes der oplysninger fra Arbejdsmarkedsstyrelsens DREAM-register til at kortlægge arbejdsmarkedstilknytning i Danmark og omfanget af marginalisering i denne gruppe. Endelig er der foretaget en vidensopsamling, som præsenterer hovedresultater fra relevante danske empiriske undersøgelser udgivet i 1999 eller derefter.

Der skal rettes en tak til interviewpersonerne, som tog sig tid til at deltage i undersøgelsen.

Rapporten har været læst af forskningschef cand.oecon. Hans

Hummelgaard, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut. Han takkes for gode råd og kommentarer.

Undersøgelsen er finansieret af Rummelighedspuljen, der administreres af Arbejdsmarkedsstyrelsen.

Den er gennemført af forskningsleder mag.scient.soc. Anders Rosdahl, der har været projektleder, og forskningsassistent cand.scient.pol. Simon Skovgaard Møller. Kapitel 3-5 er udarbejdet af Simon Skovgaard Møller, mens kapitel 2 er udarbejdet af Anders Rosdahl. Kapitel 1 er udarbejdet i fællesskab.

København, marts 2006

Jørgen Søndergaard

RESUMÉ

Denne rapport handler om ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark. Hovedformålet er at belyse, hvad der karakteriserer indvandrere og efterkommere, som efter lang tid på overførselsindkomst har opnået beskæftigelse.

Næsten en fjerdedel af samtlige 18-64-årige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark modtog midlertidig overførselsindkomst, navnlig kontanthjælp og arbejdsløshedsdagpenge, i næsten hele 2003. Det svarer til knapt 46.000 personer. Omkring 83 pct. af disse var fortsat uden arbejde i første halvår 2004, 14 pct. havde arbejde i noget af tiden i første halvår 2004, og 3 pct. havde arbejde i næsten hele denne periode. Førstnævnte gruppe (de 83 pct.) kaldes her *fortsat marginaliserede*, mens den sidstnævnte gruppe (de 3 pct.) kaldes *tidligere marginaliserede*.

I rapporten sammenligner vi de to grupper omkring årsskiftet 2004/2005. Det sker på grundlag af interview med 346 fortsat marginaliserede og 431 tidligere marginaliserede. Der viser sig at være en lang række forskelle mellem de to grupper.

HVEM FIK ARBEJDE?

De tidligere marginaliserede havde i højere grad end de fortsat marginaliserede følgende karakteristika:

Opholdsgrundlag og tilknytning til Danmark

- ikke flygtning, ikke familiesammenført til flygtning
- efterkommer (frem for indvandrere)
- lang opholdstid i Danmark.

Køn, alder og familie

- mand (sammenlignet med at være kvinde)
- under 35 år (for mænds vedkommende)
- uden helt små børn (for kvinders vedkommende)
- ægtefælle/samlever født i Danmark
- ægtefælle/samlever har arbejde
- positiv holdning til kvinders udearbejde (for kvinders vedkommende).

Helbred mv.

- ej problemer ud over ledighed
- godt helbred.

Sprogkundskaber og uddannelse

- gode danskundskaber (vurderet af interviewer)
- kort tid på sprogskole
- gode engelskundskaber (vurderet af de interviewede)
- en dansk erhvervsuddannelse.

Erhvervs erfaring og netværk

- tidligere erhvervs erfaring i Danmark
- medlemskab af arbejdsløshedskasse
- arbejdsmarkedsrelevant socialt netværk
- kontakt med danskere.

Derimod er der ikke klare forskelle mellem de tidligere marginaliserede og de fortsat marginaliserede med hensyn til:

- uddannelse og erhvervs erfaring før ankomsten til Danmark
- vurdering af økonomiske og andre fordele ved at være i arbejde
- deltagelse i aktivering i 2003.

HVORDAN KOM NOGLE I ARBEJDE?

Nogle af de indvandrere, der fik arbejde, blev i en mindre kvalitativ undersøgelse (kapitel 5) interviewet mere indgående. De konkrete eksempler bidrager til at belyse baggrunden for, at disse indvandrere fik beskæftigelse.

De i alt 13 interviewede deler sig i to grupper. På den ene side var nogle interviewpersoner meget intensivt jobsøgende (*de aktive*), og på den anden side var andre passive (*de villige*). Fælles for næsten alle var, at de var meget motiverede for at arbejde, men det var en udbredt opfattelse, at det er sværere for etniske minoriteter end for danskere at få job, fordi danske arbejdsgivere ofte foretrækker danskere.

De aktive er målrettede

De aktive er karakteriseret ved at være relativt ressourcestærke med en stor tiltro til egne evner. De har typisk lagt en plan for, hvordan de vil komme ind på arbejdsmarkedet og har i deres ledighedsperiode arbejdet målrettet mod at realisere denne plan. Gennem intensiv jobsøgning og/eller uddannelse og kurser har de forsøgt at skaffe sig job inden for det ønskede fagområde. Det er ikke altid, at deres integration på arbejdsmarkedet konkret har fulgt denne plan, men det er under alle omstændigheder primært interviewpersonernes aktive adfærd, som har været afgørende for, at de kom i arbejde. Kommunen eller Arbejdsformidlingen har i flere tilfælde hjulpet til i denne proces, især gennem formidling af ledige job.

De villige er motiverede

De villige har nok været motiverede for at arbejde, men har af den ene eller anden grund ikke været i stand til at omsætte ønsket om arbejde til en effektiv jobsøgning. Årsagerne til den manglende aktivitet skal primært findes i mangelfulde sproglige kompetencer og et ringe kendskab til det danske arbejdsmarked. Det er karakteristisk for denne gruppe, at de derfor overlader det til kommunen at finde et arbejde til dem, mens de til gengæld som regel er meget fleksible med hensyn til, hvilke job de vil tage imod. Kommunen har især hjulpet interviewpersonerne i arbejde gennem praktikforløb i private virksomheder. For denne gruppe synes den sproglige opkvalificering endvidere at være meget vigtig.

Målrettede og individuelle forløb

De fleste interviewede har været involveret i et eller flere af kommunens eller Arbejdsformidlingens beskæftigelsespolitiske tilbud. For nogles ved-

kommende har dette været positive oplevelser, som har øget deres muligheder for at komme i arbejde. For andre har det været frustrerende forløb, som ikke har bragt dem tættere på arbejdsmarkedet, men tværtimod har skabt en mistro til systemet. I denne forbindelse synes mere målrettede forløb og en bedre kommunikation af disse mål fra sagsbehandler til ledig at være afgørende for en vellykket aktivering.

Interviewpersonernes meget forskellige forudsætninger, forventninger og integrationsforløb illustrerer, at gruppen af marginaliserede indvandrere er meget heterogen. Der er store forskelle på de behov for hjælp, den enkelte ledige har, hvilket har betydning for kommunens og Arbejdsformidlingens indsats.

Ud over denne kvalitative undersøgelse og den nævnte spørgeskemaundersøgelse præsenteres i denne rapport (kapitel 2) en oversigt over tidligere undersøgelser vedrørende beskæftigelse og ledighed blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark.

FORMÅL OG SAMMENFATNING

UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG FORMÅL

Antallet af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark er i de sidste 25 år steget markant.¹ Det er velkendt, at denne gruppe i langt mindre omfang end danskere er i beskæftigelse. Omkring 45 pct. af de 16-66-årige ikke-vestlige indvandrere var i beskæftigelse i 2004, mens det tilsvarende tal for danskere var 75 pct. Desuden er erhvervsdeltagelsen² langt mindre blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere end blandt danskere, ligesom ledighedsprocenten er betydeligt større blandt indvandrere end blandt danskere.

Denne rapport handler om arbejdsmarkedstillknytning og marginalisering blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark. Ordet marginalisering bruges her som udtryk for, at en person i den arbejdsdygtige alder i en eller flere lange perioder ikke har haft erhvervs-mæssig beskæftigelse – uden at der er tale om, at den pågældende er i gang med en ordinær uddannelse, har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet til fx førtidspension/efterløn eller er langvarigt sygemeldt (på sygedagpenge).

1. For en nærmere definition af begreberne 'indvandrer', 'efterkommer' og 'ikke-vestlige lande', se kapitel 2.

2. Målt ved erhvervsfrekvensen, der er lig med beskæftigede + ledige divideret med befolkningen i aldersgruppen 16-66 år.

Undersøgelsen består af følgende dele: I kapitel 2 foretages en statistisk kortlægning af størrelsen og sammensætningen af gruppen af marginaliserede indvandrere og efterkommere set i forhold til hele gruppen af indvandrere og efterkommere i Danmark på basis af Arbejdsmarkedsstyrelsens forløbsregister DREAM. Desuden er der foretaget en summarisk gennemgang af forskning, undersøgelser og udredninger fra de sidste ca. fem år i Danmark vedrørende indvandrere og efterkommeres arbejdsmarkedstilknøytning.

Derefter følger en *spørgeskemaundersøgelse* (jf. kapitel 3 og 4 i rapporten), hvor marginaliserede indvandrere og efterkommere, der har opnået beskæftigelse, sammenlignes med fortsat marginaliserede indvandrere og efterkommere.³ Herved belyses det, hvilke forhold der adskiller den lille gruppe af marginaliserede med forholdsvis gode beskæftigelseschancer fra den store gruppe med ringe udsigter til at opnå beskæftigelse. Desuden undersøges det, hvilke job de beskæftigede har fået, hvordan de fandt dem, og hvad de synes om dem, samt hvordan de fortsat ledige forholder sig til arbejdsmarkedet, og hvordan de søger job.

Endelig har vi gennemført en *kvalitativ undersøgelse* (jf. rapportens kapitel 5). Den er baseret på personlige interview med 13 marginaliserede indvandrere, som har fundet arbejde. Denne delundersøgelse søger nærmere at belyse, hvilke forhold der må formodes at bidrage til, at nogle marginaliserede indvandrere – trods ringe beskæftigelseschancer for gruppen som helhed – alligevel opnår at komme i arbejde.

MARGINALISERING BLANDT INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE

I 2003 kunne knapt 46.000 indvandrere og efterkommere karakteriseres som marginaliserede, idet de havde modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 45 af de 52 uger i året, altså i mindst 87 pct. af tiden. Det svarer til lidt under en fjerdedel af samtlige 18-64-årige indvandrere og efterkommere i Danmark.

Marginaliseringsgraden, målt som det antal uger, hvor en person har modtaget en midlertidig overførselsindkomst, er større blandt kvinder

3. For nemheds skyld bruges i det følgende ordene 'indvandrere' og 'efterkommere' som betegnelse for henholdsvis 'ikke-vestlige indvandrere' og 'ikke-vestlige efterkommere'.

end blandt mænd. Andelen af marginaliserede er endvidere størst i aldersgrupperne over 30 år. Der er desuden store forskelle mellem personer med oprindelse fra forskellige lande. Eksempelvis var risikoen for at befinde sig i gruppen af marginaliserede i 2003 mere end dobbelt så stor (over 50 pct.) blandt personer fra Somalia, Afghanistan og Irak som for samtlige indvandrere og efterkommere under ét. En del af disse forskelle afspejler, at de etniske grupper ikke har opholdt sig lige lang tid i Danmark.

Af de marginaliserede i 2003 var 28 pct. ledige⁴, dvs. tilmeldt Arbejdsformidlingen, mens 53 pct. var kontanthjælpsmodtagere, hvor kommunen har skønnet, at de havde problemer ud over ledighed. 11 pct. af de marginaliserede modtog introduktionsydelse eller starthjælp, mens resten (8 pct.) modtog en anden ydelse.⁵

Chancerne for, at marginaliserede indvandrere og efterkommere kommer i beskæftigelse, er beskedne. Sandsynligheden for at overgå fra en tilstand som marginaliseret i 2003 til en tilstand som beskæftiget i første halvår 2004 kan således beregnes til nogle få procent. Der er en tendens til, at jo længere tid de marginaliserede har modtaget overførselsindkomst, des lavere er chancen for at komme i beskæftigelse. Generelt er beskæftigelseschancerne lidt større for mænd end for kvinder, for yngre end for ældre og for arbejdsløshedsforsikrede sammenlignet med ikke-forsikrede. Desuden varierer chancerne med national oprindelse. Endelig er chancerne større for ledige, der er tilmeldt Arbejdsformidlingen, end for kontanthjælpsmodtagere med 'problemer ud over ledighed'.

SAMMENFATNING AF SPØRGESKEMAUNDERSØGELSENS RESULTATER

På baggrund af DREAM-registret har vi udvalgt en population til spørgeskemaundersøgelsen. Formålet med undersøgelsen var især at sammenligne tidligere marginaliserede indvandrere/efterkommere, der har opnået beskæftigelse, med fortsat marginaliserede.

Spørgeskemaundersøgelsens population var derfor dels tidligere

4. Denne gruppe omfatter arbejdsløshedsforsikrede ledige samt kontanthjælpsmodtagere, der ifølge kommunen ikke har problemer ud over ledighed.

5. Aktiverede fra ledighed henholdsvis fra kontanthjælp indgår i de respektive grupper.

marginaliserede, dels fortsat marginaliserede. Udgangspunktet var indvandrere og efterkommere, som kunne karakteriseres som *marginaliserede i 2003*. Det drejede sig som nævnt om knapt 46.000 (45.961) personer, der havde modtaget en midlertidig overførselsindkomst (fx arbejdsløshedsdagpenge eller kontanthjælp) i mindst 45 uger i 2003.⁶

Af de marginaliserede i 2003 var 38.154 personer fortsat marginaliseret i første halvår 2004, mens 1.244 personer i denne periode var ophørt med at modtage overførselsindkomst, og hvorfor vi formoder, at de fleste af disse personer var kommet i arbejde.⁷ Til spørgeskemaundersøgelsen udvalgte vi samtlige 1.244 personer, som var ophørt med at modtage overførselsindkomst, og en simpel tilfældig stikprøve på 898 personer af de fortsat marginaliserede i første halvår 2004.

Spørgeskemaundersøgelsen blev foretaget i perioden mellem november 2004 og januar 2005. Der blev opnået besvarelser fra 511 personer blandt dem, som var ophørt med at modtage overførselsindkomst, og 346 personer blandt de fortsat marginaliserede.⁸ Af de nævnte 511 personer oplyste 80, at de slet ikke havde haft arbejde i Danmark på noget tidspunkt. Disse personer må derfor formodes at være ophørt med at modtage overførselsindkomst i første halvår 2004 af andre grunde end, at de var kommet i arbejde.

Dermed baserer analysen sig primært på spørgeskemasvar fra 431 (511-80) *marginaliserede, som har fået arbejde* i første halvår 2004, og 346 *fortsat marginaliserede* i første halvår 2004.

6. Personer med langvarig modtagelse af sygedagpenge indgår som tidligere nævnt ikke i gruppen af marginaliserede.

7. De 38.154 fortsat marginaliserede i første halvår 2004 er afgrænset som personer, der har modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 23 uger af de første 25 uger i 2004. De 1.244 personer uden overførselsindkomst omfatter personer, som ikke har modtaget nogen form for overførselsindkomst i mindst 21 af de første 25 uger i 2004. Se endvidere bilag 1.

8. Af de oprindeligt udvalgte blev der opnået interview med 40 pct. Hovedårsagen til, at der ikke blev opnået interview med flere, var, at der ikke kunne opnås kontakt med en betydelig andel af de udtrukne, bl.a. fordi de ikke har telefon, eller at telefonnummeret ikke kunne spores. Af de udtrukne, som kunne træffes pr. telefon, blev der opnået interview med 79 pct.

Hvem af de marginaliserede i 2003 havde arbejde i første halvår 2004?

Personernes baggrund

På grundlag af spørgeskemaundersøgelsen og oplysninger fra DREAM-registret kan der gives følgende karakteristik af personerne i de to grupper af marginaliserede:

- Blandt de fortsat marginaliserede er 53 pct. kvinder, mens der blandt de tidligere marginaliserede er 45 pct. kvinder.
- Aldersmæssigt ligner de to grupper hinanden, dog er der en tendens til, at de mænd, som har fået arbejde, er yngre end de fortsat marginaliserede mænd.
- Efterkommere synes i højere grad at være i beskæftigelse end indvandrere. Men efterkommerne udgør kun en meget beskedent andel af både de fortsat marginaliserede (2 pct.) og af de tidligere marginaliserede (4 pct.).
- Der er flere flygtninge blandt de fortsat marginaliserede (61 pct.) end blandt de tidligere marginaliserede (44 pct.).
- Indvandrere og efterkommere af tyrkisk herkomst er stærkere repræsenteret blandt de tidligere marginaliserede end blandt de fortsat marginaliserede, mens det modsatte gør sig gældende for især somaliere, irakere, afghanere og libanesere.
- De tidligere marginaliserede har i gennemsnit opholdt sig længere tid i Danmark end de fortsat marginaliserede.

Problemer ud over ledighed

Flere af de fortsat marginaliserede end af de tidligere marginaliserede har problemer ud over ledighed. Blandt de fortsat marginaliserede blev 60 pct. af kvinderne og 49 pct. af mændene i den sidste uge i 2003, hvor de modtog overførselsindkomst, af deres kommune vurderet til at have problemer ud over ledighed. De tilsvarende andele blandt de tidligere marginaliserede er 29 pct. og 24 pct.

Der foreligger ikke oplysninger om den nærmere karakter af 'problemer ud over ledighed'. Erfaringsmæssigt kan dårligt helbred være et af disse problemer. I spørgeskemaundersøgelsen vurderer de tidligere marginaliserede generelt deres helbred mere positivt end de fortsat marginaliserede. Fx vurderer 80 pct. af de tidligere marginaliserede deres eget helbred som *godt* eller *meget godt*, hvilket kun er tilfældet for 50 pct. af de fortsat marginaliserede.

Familiesituation og børn

Der er på flere måder en sammenhæng mellem arbejdsmarkedssituation og familiesituation, herunder tilstedeværelse af børn.

Således er de tidligere marginaliserede, der havde arbejde i første halvår 2004, oftere gift/samlevende med en person født i Danmark end de fortsat marginaliserede. Andelene er henholdsvis 23 pct. og 9 pct. Og de, der fik arbejde, har markant oftere en ægtefælle/samlever med beskæftigelse (55 pct.) end dem, der fortsat var marginaliserede i første halvår 2004 (30 pct.). Der er således en positiv sammenhæng mellem to ægtefællers/samleveres tilknytning til arbejdsmarkedet.

De fortsat marginaliserede har oftere børn end dem, som har fået arbejde, og de har i gennemsnit flere børn. Endvidere har de fortsat marginaliserede oftere helt små børn under tre år. Det er dog kun kvindernes beskæftigelseschancer, der tilsyneladende forringes ved tilstedeværelsen af børn under tre år. 28 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder har børn under tre år, hvilket kun er tilfældet for 6 pct. af dem, som har fået arbejde.

Årsagen til, at kvindernes chancer for at komme i arbejde forringes ved tilstedeværelsen af små børn, kan ifølge spørgeskemaundersøgelsen næppe findes i hverken manglende pasningsmuligheder eller manglende økonomiske incitamenter til at tage et arbejde. 54 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder med børn under tre år svarer, at barnet passes i vuggestue, og 80 pct. mener, at det ville være en stor økonomisk fordel for dem at arbejde.

Årsagen til de forringede beskæftigelseschancer for marginaliserede kvinder med små børn kan måske findes i holdningen til udearbejde. 53 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder mener, det er i orden for en gift kvinde med børn under syv år at arbejde uden for hjemmet på fuld tid. Det samme mener 70 pct. af de kvinder, som har fået arbejde.

Uddannelse og erhvervs erfaring

Flertallet af de marginaliserede indvandrere havde ikke nogen erhvervsuddannelse bag sig inden ankomsten til Danmark, og af dem som havde, mener størstedelen ikke, at denne uddannelse har gjort det lettere at få arbejde i Danmark, muligvis fordi de pågældende kvalifikationer ikke efterspørges eller ikke anerkendes på det danske arbejdsmarked.⁹

En betydelig andel af mændene (over to tredjedele), og en langt

9. Med henblik på bl.a. at få et realistisk billede af og fremme anerkendelse af indvandreres medbragte

mindre andel af de kvindelige indvandrere, havde erhvervs erfaring med fra oprindelseslandet ved ankomsten til Danmark. Som det var tilfældet med medbragte uddannelser, mener flertallet af dem, som havde erhvervs erfaring ved ankomsten til Danmark, ikke, at deres erhvervs erfaring har gjort det lettere for dem at få arbejde i Danmark.

Endvidere har størstedelen i begge grupper ikke taget en skole- eller erhvervsuddannelse i Danmark. Andelen med en dansk erhvervsuddannelse er dog større blandt dem, der har fået arbejde (32 pct.), end blandt de fortsat marginaliserede (17 pct.).

En af de største forskelle mellem gruppen af fortsat marginaliserede og gruppen af tidligere marginaliserede drejer sig om, hvor meget erhvervsarbejde de har haft i Danmark. 90 pct. af de tidligere marginaliserede har mindst et års erhvervs erfaring i Danmark. 62 pct. har mindst tre års erhvervs erfaring. De tilsvarende andele blandt de fortsat marginaliserede er henholdsvis 49 pct. og 30 pct., altså langt lavere. Det kan tilføjes, at 72 pct. af de fortsat marginaliserede har modtaget overførselsindkomst i mere end tre år i perioden 1999-2003. For de tidligere marginaliserede er der tale om 55 pct. Erhvervs erfaring fra Danmark synes således at have en betydning for de marginaliserede indvandreres beskæftigelseschancer.

Sprogkundskaber

Spørgeskemaundersøgelsens interviewere blev i forbindelse med hvert interview bedt om at give deres vurdering af den pågældende respondents dansk kundskaber. Der var tydelige forskelle mellem de to grupper. De, som har fået arbejde, taler bedre dansk end de fortsat marginaliserede: 59 pct. taler *godt* eller *meget godt* dansk, hvilket kun er tilfældet for 36 pct. af de fortsat marginaliserede.

De fortsat marginaliserede har imidlertid ikke fået mindre sprogundervisning end de tidligere marginaliserede. Tværtimod oplyser 43 pct. af de fortsat marginaliserede, at de har gået på sprogskole eller sprogcenter i mindst 24 måneder, hvilket kun er tilfældet for 32 pct. af dem, som har fået arbejde. Forklaringen herpå kan evt. være, at megen sprogundervisning er en indikator for relativt ringe dansk kundskaber.

uddannelser og kompetencer, således at der evt. kan bygges videre på dem med yderligere uddannelse, blev der i 2004 etableret fem Videnscentre for kompetenceafklaring af flygtninge og indvandrere i Arbejdsmarkedsstyrelsens regi, jf. www.Arbejdsmarkedsstyrelsen.dk.

Aktivering

Nogenlunde lige store andele af de to grupper deltog i aktivering i 2003: 36 pct. af de fortsat marginaliserede og 31 pct. af de tidligere marginaliserede. Der er heller ingen betydelige forskelle med hensyn til, hvilken type aktivering der var tale om.¹⁰ Der er dog en tendens til, at de tidligere marginaliserede generelt er mere positive i deres vurdering af aktiveringsforløbene end de fortsat marginaliserede.

Af de fortsat marginaliserede, der deltog i aktivering i 2003, stod kommunen for aktiveringen i 75 pct. af tilfældene. Den tilsvarende andel af de tidligere marginaliserede er 53 pct. De tidligere marginaliserede er således i højere grad blevet aktiveret af AF, hvilket skal ses på baggrund af, at langt flere af denne gruppe end af de fortsat marginaliserede er medlem af en arbejdsløshedskasse.

Økonomiske incitament

Et stort flertal af de interviewede betragter det som en økonomisk fordel at arbejde frem for at modtage overførselsindkomst fra det offentlige. 80 pct. af de fortsat marginaliserede og 79 pct. af dem, som har fået arbejde, svarer, at de betragter det som en 'stor' økonomisk fordel at arbejde. Der er således blandt de marginaliserede indvandrere og efterkommere tilsyneladende økonomiske incitament til at arbejde. Endvidere, adspurgt om det alt taget i betragtning ville være bedre for dem at arbejde end at modtage overførselsindkomst, svarede næsten samtlige respondenter i begge grupper, at det ville være *noget bedre* eller *meget bedre* at have arbejde end ikke at have arbejde.

Sociale netværk

Sociale netværk kan være af stor betydning for den enkeltes beskæftigelseschancer. Gennem veludviklede netværk kan man skaffe sig kontakter og forbindelser, som kan give jobmuligheder. Respondenterne blev bedt om at give deres vurdering af, om nogen blandt deres familie, venner eller bekendte ville kunne skaffe dem et job, hvis de selv ønskede det. Svarene peger på, at dem, som har fået arbejde, har mere veludviklede netværk i denne betydning end de fortsat marginaliserede. 22 pct. af de tidligere

10. Det bør bemærkes, at undersøgelsen ikke fortæller noget om beskæftigelseseffekten af aktivering af marginaliserede ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. Ifølge Beskæftigelsesministeriet (2005) er beskæftigelseseffekten af aktivering generelt positiv, også for ikke-vestlige indvandrere.

marginaliserede mener, at deres netværk *formentlig* eller *bestemt* vil kunne hjælpe dem til at få et job, mens 23 pct. mener, at deres netværk *muligvis* vil kunne hjælpe. For de fortsat marginaliserede er disse tal henholdsvis 12 pct. og 16 pct. Det er dog tænkeligt, at en del af grunden til de mere veludviklede netværk blandt de tidligere marginaliserede skal findes i det forhold, at de er på arbejdsmarkedet og derfor kender flere personer i beskæftigelse.

Kontakten til danskere kan ligeledes være af betydning for jobmulighederne. Her peger 62 pct. af de tidligere marginaliserede på, at de besøger danskere, hvilket kun er tilfældet for 46 pct. af de fortsat marginaliserede. Tilsvarende er der 12 pct. af de tidligere marginaliserede, som enten ingen kontakt har til danskere eller kun er på hilsefod med danskere. Dette tal er for de fortsat marginaliserede 24 pct. Disse forskelle mellem de to grupper synes at være større blandt kvinder end blandt mænd. Indvandrerkvinder, som har fået arbejde, har således bedre kontakt til danskere end indvandrermand, som har fået arbejde, mens de fortsat marginaliserede kvinder har mindre kontakt til danskere end de fortsat marginaliserede mænd. Dette er måske udtryk for, at der i gruppen af fortsat marginaliserede er en gruppe kvinder, som har meget lidt kontakt til danskere og det danske samfund, hvorimod der blandt de kvinder, som er kommet i beskæftigelse, også er en langt større integration i det danske samfund i det hele taget.

De beskæftigedes og de lediges situation ved årsskiftet 2004/2005

Ud over at udpege forskelle og ligheder mellem de fortsat marginaliserede og dem, som har fået arbejde i første halvår 2004, så spørgeskemaundersøgelsen også på, hvilke job de beskæftigede respondenter har fået, hvordan de fandt dem, og hvad de synes om dem, samt på, hvordan de ledige respondenter forholder sig til arbejdsmarkedet, og hvordan de søger job. For at sikre størst mulig pålidelighed i svarene med hensyn til disse faktorer, blev de adspurgte bedt om at forholde sig til deres situation på interviewtidspunktet, dvs. omkring årsskiftet 2004/2005.

På dette tidspunkt var 23 pct. af mændene og 10 pct. af kvinderne blandt de indvandrere og efterkommere, som var marginaliserede i 2003, i arbejde. 62 pct. af mændene og 65 pct. af kvinderne var ledige (inkl. aktivering). Resten, dvs. 16 pct. af mændene og 25 pct. af kvinderne, var under uddannelse, pensionerede, på barsel, hjemmegående eller andet.

Selvstændige og medarbejdende ægtefæller

52 interviewpersoner var omkring årsskiftet 2004/2005 i beskæftigelse som selvstændige eller medarbejdende ægtefæller. Disse personer var for lidt under halvdelen vedkommende beskæftiget inden for restaurationsbranchen, typisk pizzeriaer. Derudover havde knap en femtedel af mændene butiksvirksomheder.

De selvstændige og medarbejdende ægtefæller blev spurgt om grunden til, at de startede egen virksomhed. For en stor dels vedkommende var den vigtigste årsag, at det var svært for dem at finde et arbejde som lønmodtager. For mere end halvdelen har dette i større eller mindre grad været en del af årsagen.

Lønmodtagere

Langt de fleste, som var i beskæftigelse på interviewtidspunktet, var lønmodtagere. Hovedparten af mændene (over tre fjerdedele) havde fået arbejde i private virksomheder, især inden for handels-, hotel og restaurationsbranchen samt industrien. Kvinderne var for lidt over halvdelen vedkommende ansat inden for det offentlige – hovedsageligt inden for det sociale område. Kvinderne syntes endvidere i højere grad end mændene at være ansat i mindre eller mellemstore virksomheder. Hovedparten af lønmodtagerne blev ansat på arbejdspladser, hvor der i forvejen var ansat udlændinge.

Indvandrerne og efterkommernes relativt lave uddannelsesniveau afspejler sig i de job, som lønmodtagerne har fået. Langt de fleste af disse job stiller ingen eller kun få uddannelseskrav. Der er endvidere tale om job, som man – efter de adspurgtes egen vurdering – kan lære at udføre på kort tid. Tre fjerdedele af de kvindelige lønmodtagere og godt halvdelen af de mandlige vurderer, at man kan lære at udføre deres job på mindre end to uger. På trods af disse tegn på at lønmodtagernes job ofte er relativt simple, er der intet, som tyder på, at der er udbredt utilfredshed blandt de adspurgte med det job, de har fået. Langt de fleste giver udtryk for, at de gerne vil beholde jobbet.

Over en tredjedel af lønmodtagerne har fundet deres job gennem kommunen eller AF (de fleste gennem kommunen). Øvrige formelle kanaler (annoncer, internet, fagforening/arbejdsløshedskasse og vikarbureauer) spiller en mere beskedne rolle. De nævnes af 10 pct. af mændene og 25 pct. af kvinderne. De uformelle rekrutteringskanaler omfatter det sociale netværk (familie, venner og bekendte) og direkte henvendelse til

virksomheden. Omkring en tredjedel af lønmodtagerne fandt deres job på en af disse to måder.

Knap halvdelen af de mandlige lønmodtagere og en fjerdedel af de kvindelige kendte nogen på arbejdspladsen, inden de startede. Dem, de kendte, var for flertallets vedkommende personer med anden etnisk baggrund end dansk.

Den begrænsede anvendelse af formelle rekrutteringskanaler afspejler sig også i, at kun omkring 40 pct. skrev en ansøgning til arbejdsgiveren. Til gengæld var langt hovedparten (80 pct. af mændene og 85 pct. af kvinderne) til samtale på arbejdspladsen, inden de blev ansat.

Ledige

Af de personer, som på interviewtidspunktet var ledige, var en tredjedel af mændene og en fjerdedel af kvinderne i aktivering, mens over halvdelen af begge køn var ledige uden at være i aktivering.¹¹ Betragter man hele den to-årige periode 2003-2004, fremgår det af undersøgelsen, at knap halvdelen (46 pct.) af de ledige, som fortsat var marginaliserede i første halvår 2004, slet ikke deltog i aktivering i 2003 eller 2004.

Knap halvdelen af mændene og godt en tredjedel af kvinderne var på interviewtidspunktet tilmeldt AF som jobsøgende. Heraf tilkendegiver cirka to tredjedele, at de søgte job på interviewtidspunktet. Af dem, som ikke er tilmeldt AF, er der desuden cirka en femtedel, som søgte job. Samlet er det således knap halvdelen af mændene og godt en tredjedel af kvinderne, som søgte job på interviewtidspunktet. I jobsøgningen benytter over halvdelen (af de jobsøgende) annoncer i aviser, blade eller på internettet. Ca. en tredjedel benytter sig af AF, mens ca. en femtedel søger job gennem kommunen. En ret stor andel af mændene, knap halvdelen, henvender sig direkte til virksomhederne, hvilket kun er tilfældet for ca. en fjerdedel af de kvindelige ledige. Omkring en femtedel søger job gennem det sociale netværk af familie, venner og bekendte.

De ledige blev bedt om at oplyse årsagen til deres ledighed. De hyppigst angivne årsager er, at de ikke kan påtage sig arbejde, særligt på grund af dårligt helbred, eller at det er svært at få arbejde, angiveligt ofte på grund af diskrimination.

11. Ved 'ledige' forstås her personer, som var arbejdsløse eller i aktivering, samt personer, der var under uddannelse, hjemmegående eller andet, og modtog kontanthjælp, introduktionsydelse eller dagpenge.

Lidt mere end halvdelen af de ledige mener, at mulighederne for at komme i lønnet arbejde ville være bedre, hvis de lærte mere dansk. En tilsvarende andel mener, at mulighederne ville blive forbedret, hvis de fik mere uddannelse. Ligeledes mener omkring halvdelen af respondenterne, at mulighederne for at få arbejde ville være bedre, hvis holdningen til udlændinge var mere positiv på de danske arbejdspladser. Der synes således på den ene side at være en anerkendelse blandt de marginaliserede indvandrere, som fortsat er uden arbejde, af, at deres kvalifikationer i forhold til danskundskaber og uddannelse kunne blive bedre. På den anden side synes det også at være en relativt udbredt opfattelse, at de danske arbejdsgiveres afvisning af dem også skyldes diskrimination på baggrund af deres etnicitet.

RESULTATER FRA DEN KVALITATIVE UNDERSØGELSE

I perioden november-december 2004 blev der foretaget en kvalitativ undersøgelse af et antal marginaliserede indvandrere, som havde fået arbejde. Hensigten med disse interview var at kaste yderligere lys over baggrunden for, at det lykkes nogle at komme i beskæftigelse.

Udvælgelsen af interviewpersoner tog udgangspunkt i et ønske om at udvælge såkaldte mønsterbrydere, dvs. personer, der har fundet arbejde på trods af marginalisering og på trods af, at de tilhører en befolkningsgruppe, der sædvanligvis har vanskeligt ved at komme ind på arbejdsmarkedet. Der blev foretaget 13 interview med indvandrere fra fire forskellige nationaliteter: Afghanistan, Irak, Libanon og Ukraine. Der var 11 mænd og to kvinder blandt de interviewede.

Job og kvalifikationer

De interviewede har vidt forskellige erhvervs- og uddannelsesmæssige baggrunde, og der er store forskelle med hensyn til disse kvalifikations betydning for, at det er lykkedes dem at finde et arbejde. På samme måde falder de job, interviewpersonerne har fået, ikke inden for en enkelt kategori, men er spredt over forskellige brancher og med forskellige kvalifikationskrav tilknyttet.

For nogle af de interviewede har den erhvervs erfaring og uddannelse, de har haft med sig til Danmark, været medvirkende til, at de har fået arbejde. Det er svært at afdække præcist, i hvilket omfang de med-

bragte kvalifikationer har øget den enkeltes beskæftigelseschancer, da det bl.a. afhænger af, i hvor høj grad den pågældende har insisteret på at finde arbejde inden for hans eller hendes erfaringsområde, og hvorvidt den enkelte har været i stand til at omsætte sine erfaringer fra hjemlandet til en dansk sammenhæng.

Selvom erhvervserfaring fra oprindelseslandet i nogle tilfælde har øget chancerne for at komme i arbejde, er det ikke sikkert, at vedkommende faktisk formår at finde beskæftigelse inden for det fagområde, som vedkommende har erfaring inden for. Det kræver en vis mængde af personlige ressourcer at omsætte en sådan erfaring til et dansk job, og der er flere af de interviewede, som har ydet en ekstraordinær indsats for at få et arbejde inden for samme område som deres tidligere job.

Det er dog langt fra alle de interviewede, som har medbragt uddannelse og/eller erhvervserfaring fra deres oprindelsesland eller har formået at omsætte de kvalifikationer, de har taget med, til et job i Danmark. For nogles vedkommende har indgangen til arbejdsmarkedet været et uddannelsesforløb i Danmark. Særligt har kortere erhvervsuddannelser, som fx svejser eller frisør, for visse interviewede været måden at komme i beskæftigelse på.

Årsagerne til, at de medbragte kvalifikationer ikke udmønter sig i et dansk job, kan være mange, bl.a. manglende anerkendelse i Danmark af den enkeltes medbragte kompetencer. Der var imidlertid også blandt de interviewede eksempler på, at erhvervserfaringerne eller uddannelsen ikke direkte kan omsættes til en dansk sammenhæng, fx fordi det tidligere job i oprindelseslandet var af en speciel karakter, eller fordi uddannelsen er forældet.

Rekrutteringskanaler og holdningen til arbejde

Ligesom interviewpersonerne har forskellige uddannelser og erhvervserfaringer, er der også væsentlige forskelle med hensyn til, hvordan de har fået deres nuværende arbejde. Flere har været igennem intensive jobsøgningsperioder, hvor de har sendt mange ansøgninger af sted og fået mange afslag, mens andre har søgt meget få job og som regel fået arbejde gennem kommunen eller Arbejdsformidlingen i stedet.

Der er dog intet, som tyder på, at interviewpersonernes forskellige former for jobsøgningsaktivitet skyldes forskelle i motivation eller lyst til at arbejde. Alle de interviewede, med en enkelt undtagelse, giver udtryk for en stor vilje til at arbejde. Det er meget karakteristisk, at arbejde betragtes som noget bydende nødvendigt – ikke nødvendigvis kun i økonomisk

forstand, men også i social forstand. De fleste af de interviewede mener, at man bør arbejde, hvis man kan, og at ledighed ikke bare er 'forkert', men også er med til at nedbryde en. Flere af de interviewede lægger endvidere vægt på det dårlige signal, der i deres øjne sendes til omgivelserne, at man ikke har arbejde – ikke mindst i forhold til familien. Ønsket om at distancere sig fra den stigmatisering, der er knyttet til det at være arbejdsløs, har sandsynligvis også betydning for den store motivation til at arbejde.

Flere interviewpersoner giver udtryk for, at indvandrernes beskæftigelsessituation i deres øjne forværres af, at mange danske arbejdsgivere ofte hellere vil ansætte danskere end indvandrere. Det er dog kun nogle få, som fortæller om egne oplevelser af diskrimination i forbindelse med deres jobsøgning, men det er en udbredt opfattelse hos de fleste, at indvandrere skal være dygtigere end danskere, hvis de skal gøre sig forhåbninger om at få job.

Selvom næsten alle de interviewede giver udtryk for en stor motivation til at arbejde, uanset hvor intensivt de har søgt job, er der nogle væsentlige karakteristika, som adskiller de intensivt jobsøgende (*de aktive*) fra dem, som nok er motiverede for at arbejde, men ikke har søgt job i noget stort omfang (*de villige*). Disse forskelle handler ikke alene om de kanaler, som interviewpersonerne har fået job igennem, men drejer sig også om forskelle i kompetencer og ressourcer.

Det er karakteristisk for de aktive, at de er ressourcestærke og har en stor tiltro til egne evner. De har brugt deres ledighedsperiode til at opkvalificere sig gennem uddannelser og kurser eller har søgt job intensivt på forskellig vis. Typisk har de selv lagt en plan for, hvordan de ville komme ind på arbejdsmarkedet og har arbejdet målrettet mod at opfylde denne plan. Integrationen på arbejdsmarkedet har ikke fulgt denne plan i alle tilfælde, eksempelvis har nogle af de aktive fået job i en anden branche end planlagt, men der er ikke tvivl om, at det i de fleste tilfælde primært er interviewpersonernes aktive adfærd, som har været afgørende for, at de kom i arbejde.

Der er dog også et eksempel blandt de aktive på, at selv en aktiv og målrettet indsats for at skaffe sig selv et arbejde ikke altid bærer frugt. I stedet har det i dette tilfælde været afgørende, at de jobformidlende institutioner har fulgt op på jobsøgningen og tilbudt indslusningsmuligheder til arbejdsmarkedet.

Blandt de villige er det karakteristisk, at der, med en enkelt undtagelse, er tale om personer, som tilsyneladende er i besiddelse af færre personlige ressourcer og uddannelsesmæssige kompetencer end de aktive.

Af denne grund har de villige typisk fået job med kommunen som formidler eller er blevet ansat i enten praktik eller i stillinger med løntilskud.

Selvom det drejer sig om personer med et relativt lavt uddannelsesniveau og mindre gode sproglige kompetencer, er der ikke nødvendigvis tale om, at disse personer bestrider job i monotone og isolerede funktioner. Der er flere eksempler blandt de interviewede på, at de pågældende har formået at imødekomme ganske store krav til omfangsrige kontaktflader i jobbet, fx til kunder og til gode sproglige kundskaber på trods af, at de ikke havde disse forudsætninger, inden de startede i disse job. For disse personer har jobbet således været en stor succesoplevelse, som har givet selvtillid og kontakter til danskere.

Det er dog ikke alle de interviewede, som har formået at udfylde sådanne kommunikations- og samarbejdskrævende job. En af de interviewede beskriver sine erfaringer i en sådan stilling som en dårlig oplevelse og mener, at han i stedet ville have været bedre tjent med at fortsætte sit sprogskeleforløb. Der er således store forskelle på interviewpersonernes evne til at bestride tilsyneladende ensartede job. Hvor nogle er i stand til at imødekomme udfordringen, mangler andre de nødvendige kompetencer. Den sproglige opkvalificering af disse personer synes i denne sammenhæng i særlig grad at være relevant.

Det er, på baggrund af interviewpersonernes beskrivelser af deres jobsøgning og jobforløb, væsentligt at fremhæve, at den manglende aktivitet i jobsøgningen blandt nogle marginaliserede indvandrere ikke nødvendigvis er udtryk for, at disse personer ikke er motiverede. Den manglende aktivitet må i stedet ses på baggrund af indvandrernes personlige kompetencer, herunder særligt deres beherskelse af det danske sprog og kendskab til arbejdsmarkedet. Det er på baggrund af interviewene tydeligt, at en del af de marginaliserede indvandrere meget gerne vil i beskæftigelse, men af den ene eller anden grund ikke formår at iværksætte en effektiv jobsøgning. Forudsat, at de interviewede i denne gruppe ikke er alt for atypiske i forhold til gruppen af marginaliserede indvandrere og efterkommere, tyder disse forhold på, at der i denne gruppe er en del personer med et uudnyttet arbejdsmarkedspotentiale, men som er afhængige af kommunens hjælp til at komme i arbejde.

De villige er således karakteriseret ved en stor villighed til at arbejde, men til forskel fra de aktive er de ikke i stand til at omsætte deres arbejdsvilje til et job i Danmark. Til gengæld er de villige, i modsætning til mange af de aktive, meget fleksible med hensyn til, hvilke job de er parate til at tage imod.

Den arbejdsmarkedspolitiske indsats

Mange af interviewpersonerne har været involveret i aktiveringsforløb, herunder praktik og jobtræning, på et eller andet tidspunkt. Nogle var i gang med et sådant forløb på interviewtidspunktet, mens det for andre var klart, at deres integration på arbejdsmarkedet næppe var lykkedes, hvis de ikke havde deltaget i aktivering.

På den anden side bør det også nævnes, at flere interviewpersoner følte sig udnyttet efter at have deltaget i jobtræning eller praktik, fordi virksomhederne ikke tilbød dem ansættelse efterfølgende, men i stedet ansatte nye i tilsvarende forløb. Ud over at dette giver dårlige oplevelser for de involverede ledige, og kan have en negativ effekt på vedkommendes selvværd og tro på at komme i arbejde, er de dårlige oplevelser uheldige, fordi de ofte bliver kommunikeret videre til den lediges familie, venner og bekendte. Flere af interviewpersonerne kunne fortælle om nogle fra deres bekendtskabskreds, som havde haft sådanne dårlige oplevelser, og faren er, at sådanne sandsynligvis enkeltstående tilfælde kommer til at fremstå som 'sandheder' om aktiveringssystemet. Hvis en sådan mistillid er udbredt blandt de marginaliserede indvandrere, vil det efter alt at dømme vanskeliggøre deres integration på arbejdsmarkedet yderligere. Da mange aktiverings- og praktikforløb har til formål at opkvalificere deltageren med henblik på at øge mulighederne for en integration på arbejdsmarkedet generelt og ikke nødvendigvis på den konkrete arbejdsplads, hvor aktiveringsforløbet foregår, synes denne problemstilling i høj grad at være et spørgsmål om kommunikation. Det må derfor betragtes som væsentligt, at marginaliserede indvandreres og efterkommeres aktiveringsforløb er målrettede, og at disse mål formuleres og kommunikeres præcist mellem sagsbehandler og ledig.

Der er dog som nævnt også flere interviewpersoner, som fortæller om positive oplevelser med forskellige former for aktiveringsforløb. Flere har fx haft gode erfaringer med praktik i private virksomheder, som efterfølgende har givet dem fast arbejde.

Særligt blandt de interviewede, som er kommet til Danmark inden for de senere år, synes kommunen at have spillet en afgørende rolle som jobformidler. Det er karakteristisk for flere af de nyankomne, at de kan kategoriseres i gruppen af villige, og dermed i meget lav udstrækning aktivt selv søger job, hvilket ofte skyldes dårlige sprogkunderskaber og et ringe kendskab til det danske arbejdsmarked. Der er også en del af de aktive, som har haft glæde af kommunens eller Arbejdsformidlingens hjælp. For dem er det karakteristisk, at de i mindre grad har brug for et

længerevarende forløb, men i stedet kan have glæde af, at kommunen eller Arbejdsformidlingen optræder i rollen som formidler af ledige stillinger og eventuelt yder bistand i forbindelse med udarbejdelsen af ansøgninger mv.

MARGINALISERING OG BESKÆFTIGELSE

INDLEDNING

Denne rapport handler om arbejdsmarkedstilknytning og marginalisering blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark. Ved anvendelsen af disse begreber følges Danmarks Statistiks definitioner, jf. fx Danmarks Statistik 2004a, hvor det anføres, at:

Indvandrer er en person født i udlandet, hvis begge forældre (eller den ene hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er født i udlandet, opfattes personen også som indvandrer. Efterkommer er en person født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er dansk statsborger født i Danmark. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er udenlandsk statsborger, opfattes personen også som efterkommer.¹

1. Såvel indvandrere som efterkommere kan være udenlandske eller danske statsborgere. Betegnelsen udlændinge bruges ofte som samlet betegnelse for indvandrere, efterkommere samt udenlandske statsborgere i Danmark, der ikke har fået bevilget opholdstilladelse. Sidstnævnte kategori registreres først som indvandrere, når opholdstilladelse er bevilget. Flytninge med opholdstilladelse er således ifølge denne terminologi en delmængde af indvandrerne. Vestlige lande omfatter alle

I slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne oplevede Danmark en betydelig indvandring af arbejdskraft fra navnlig Tyrkiet, Pakistan og det tidligere Jugoslavien. Indvandringen var betinget af højkonjunktoren og mangel på arbejdskraft i Danmark. I slutningen af 1973 blev der imidlertid som følge af stigende arbejdsløshed gennemført et indvandringsstop, dvs. at det stort set ikke længere var muligt for personer uden for EU og Norden at få arbejdstilladelse i Danmark. Indvandringen til Danmark efter 1973 af personer uden for EU og Norden har næsten udelukkende omfattet flygtninge og familiesammenførte til flygtninge og andre, herunder dem, der indvandrede før 1974. Siden 1980'erne og frem til begyndelsen af det nye årtusinde steg antallet af flygtninge og familiesammenførte til flygtninge betydeligt i Danmark. Det var mennesker, der kom til Danmark som følge af krige, borgerkrige og forfølgelse i deres hjemlande, herunder Bosnien, Irak, Iran, Libanon, Sri Lanka, Vietnam, Afghanistan, Etiopien og Somalia (jf. fx Lindhardt & Frølander, 2004).

I 1974 var der skønsmæssigt knapt 40.000 indvandrere og efterkommere i Danmark, svarende til 0,8 pct. af befolkningen. I 1980 var tallet steget til 52.000 personer, eller 1,0 pct. af befolkningen. Både fra 1980 til 1990 og igen fra 1990 til 2000 skete der en fordobling af antallet. I 1990 udgjorde indvandrere og efterkommere 2,2 pct. af befolkningen og i 2000 4,8 pct., svarende til 255.000 personer. I 2004 var antallet steget til 313.000, eller 5,8 pct. af befolkningen (jf. Rosdahl, 2004b). Ifølge den seneste fremskrivning fra Danmarks Statistik (Danmarks Statistik, 2004a) kan tallet stige betydeligt fremover.

I størrelsesordenen mellem en tredjedel og halvdelen af de ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark i dag stammer fra de lande, hvorfra indvandrerne blev rekrutteret før 1974 (Rosdahl, 2004b). I de sidste par årtier er der sket en kraftig ændring af sammensætningen af indvandrere og efterkommere, idet andelen fra de oprindelige emigrationslande fra før 1974 er faldet, mens andelen fra andre ikke-vestlige lande, hvorfra flygtningene stammer, er steget markant. Desuden er andelen af

EU-lande (inkl. de 10 nye medlemmer), Andorra, Island, Liechtenstein, Monaco, Norge, San Marino, Schweiz, Vatikanstaten, Canada, USA, Australien og New Zealand. Ikke-vestlige lande omfatter alle andre lande. Undertiden sondres mellem mere og mindre udviklede lande. De mere udviklede lande omfatter ifølge Arbejdsmarkedsstyrelsen (2004) de vestlige lande (undtagen Cypern) samt en række ikke-vestlige lande, herunder fx det tidligere Jugoslavien, Rusland og Japan. Mindre udviklede lande er alle andre lande. En yderligere betegnelse, der navnlig blev anvendt tidligere, er såkaldte tredjelande, der er lande uden for Norden, EU og Nordamerika.

efterkommere vokset til at udgøre 29 pct. af samtlige 313.000 indvandrere og efterkommere i Danmark i dag (Danmarks Statistik, 2004d). Over 80 pct. af efterkommerne er under 18 år.

Den foreliggende rapport handler om personer i de aldersgrupper, der ofte betegnes som de erhvervsaktive, dvs. 16-66-årige. Af de lidt over 200.000 indvandrere og efterkommere i denne aldersgruppe er godt 15.000 efterkommere, og heraf er langt hovedparten unge.

I det følgende gives en kort beskrivelse af disse 200.000 personers arbejdsmarkedstilknytning og marginalisering. Det sker på basis af tilgængelig statistik og nye registerbaserede opgørelser. Der er lagt vægt på især at belyse situationen inden for de sidste fem år. Derefter gennemgås resultater fra nyere danske undersøgelser vedr. indvandreres og efterkommeres arbejdsmarkedsintegration i Danmark. Det næste afsnit indeholder en sammenfatning.

ARBEJDSMARKEDSTILKNYTNING

Mens erhvervsfrekvensen for danskere, dvs. personer med dansk oprindelse, har været stort set konstant i perioden siden 1980 – omkring 79-80 pct. – faldt den blandt indvandrere fra godt 70 pct. i 1981 til lidt under 50 pct. i sidste del af 1990'erne.² Også beskæftigelsesfrekvensen blandt indvandrere faldt fra ca. 60 pct. i 1981 til omkring en tredjedel i midten af 1990'erne (Dansk Arbejdsgiverforening, 2001 & 2003; Rosdahl, 2004b).³

Disse ændringer må formodes primært at hidrøre fra ændringer i sammensætningen af gruppen af indvandrere (jf. ovenfor) samt den stigende ledighed i næsten hele perioden fra 1981 til 1993.⁴ Strukturelle ændringer på arbejdsmarkedet, herunder øgede krav til faglige og person-

2. Erhvervsfrekvensen defineres som antallet af personer i arbejdsstyrken (= ledige + beskæftigede) i procent af befolkningen. Ofte beregnes erhvervsfrekvensen for aldersgruppen 16-66 år, hvilket er tilfældet ovenfor.

3. Beskæftigelsesfrekvensen defineres som antallet af beskæftigede i procent af befolkningen. Ofte beregnes beskæftigelsesfrekvensen for aldersgruppen 16-66 år, hvilket er tilfældet ovenfor.

4. Ud over at en stigende andel af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere er flygtninge og familiesammenførte til flygtninge med en relativ kort opholdstid, jf. ovenfor, er andelen af øvrige familiesammenførte, der ofte er kvinder, også steget. Sidstnævnte gruppe har antagelig en relativ lav erhvervsfrekvens. Årsager til den faldende erhvervsfrekvens i nævnte periode diskuteres bl.a. af Dansk Arbejdsgiverforening (2001) og Schultz-Nielsen (2000a & 2002a).

lige kvalifikationer, kan eventuelt have bidraget til at forringe indvandrernes beskæftigelseschancer.⁵

Siden midten af 1990'erne er beskæftigelsesfrekvensen steget blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, og ledigheden er faldet. Et stort antal indvandrere og efterkommere kom i arbejde i forbindelse med den faldende ledighed fra 1994 og frem, hvorimod erhvervsfrekvensen kun er steget lidt siden slutningen af 1990'erne.

Den beskæftigelsespolitiske problemstilling vedrørende ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i dag drejer sig derfor både om yderligere at reducere (over-)ledigheden blandt udlændinge og – ikke mindst – om at øge gruppens erhvervsfrekvens.

Tabellerne 2.1-2.3 giver nogle hovedtal for indvandreres og efterkommeres arbejdsmarkedstilknytning de sidste ca. fem år. Først omtales indvandreres situation, dernæst efterkommeres – uden opdeling på enkelte oprindelseslande.⁶ Sidst i afsnittet ser vi kort på arbejdsmarkedstilknytning betinget af oprindelsesland.⁷

Erhvervsfrekvensen blandt indvandrere steg en smule fra 1999 til 2004 – omkring 2 procentpoint. Fortsat er erhvervsfrekvensen dog kun 46 pct. blandt de 16-66-årige kvindelige indvandrere og 60 pct. blandt de mandlige – mod henholdsvis 75 pct. blandt danske kvinder og 81 pct. blandt danske mænd.

Forskellen mellem danskernes og indvandrernes erhvervsfrekvens er således betydelig større for kvindernes vedkommende end for så vidt angår mændenes. Det er tilfældet i de fleste aldersgrupper – især er den stor blandt de 20-44-årige.⁸

5. Rosholm, Kirk & Husted (2000) foretager en registerbaseret analyse af beskæftigelsen for mandlige første-generations-indvandrere fra Norge, Polen, Tyrkiet og Iran i perioden 1985-1995 i henholdsvis Sverige og Danmark. Den økonometriske analyse viser, at indvandrere i begge lande havde ringere beskæftigelseschancer i 1995 end i 1985. Forfatterne argumenterer for, at dette kan skyldes en stigende udbredelse af nye ikke-tayloristiske organisationsformer, hvor der bl.a. lægges vægt på interpersonelle og kommunikationsmæssige færdigheder, hvilket formodes at være til gunst for navnlig ikke-vestlige indvandreres beskæftigelsesmuligheder. Tilsvarende viser Schultz-Nielsen (2000a & 2002a), at erhvervsfrekvensen for ikke-vestlige mandlige hhv. kvindelige indvandrere efter et givet antal år i Danmark er lavere for de grupper, der kom til Danmark tidligt i perioden 1973-1995, end for dem, som kom til Danmark senere i denne periode. Det er dog ikke klart ud fra disse analyser, om dette skyldes ændringer i indvandrerbefolkningens sammensætning, forandringer på arbejdsmarkedet eller i arbejdsmarkedspolitikken eller en kombination af flere forhold.

6. For nemheds skyld bruges i det følgende ordene 'indvandrere' og 'efterkommere' som betegnelse for henholdsvis 'ikke-vestlige indvandrere' og 'ikke-vestlige efterkommere'.

7. Jf. bilagstabel 2.1-2.2.

8. Jf. bilagstabel 2.3.

38 pct. af de kvindelige og 51 pct. af de mandlige 16-66-årige indvandrere havde arbejde i 2004. For danskernes vedkommende var beskæftigelsesfrekvensen henholdsvis 72 pct. (kvinder) og 77 pct. (mænd). Indvandrerne beskæftigelsesfrekvens steg lidt fra 1999 til 2004, især blandt kvinder, og indvandrerne ledighed faldt markant fra 1999 til 2002. Fra 2002 til 2004 voksede ledigheden både blandt danskere og indvandrere. Fortsat har indvandrerne en ledighed, der er markant højere end danskernes (20,0 pct. mod 5,8 pct.).

Efterkommerne har gennemgående en stærkere tilknytning til arbejdsmarkedet end indvandrerne, men ikke så stærk som danskernes. Der ses de samme kønsforskelle i arbejdsmarkedstilknytning blandt efterkommerne som blandt indvandrerne, men forskellene er langt mindre. De kvindelige efterkommere har en markant større arbejdsmarkedstilknytning end de kvindelige indvandrere. Det er hovedindtrykket, hvis man særskilt betragter de yngre aldersgrupper.⁹ I 2004 var efterkommernes erhvervsfrekvens 63 pct., beskæftigelsesfrekvensen 58 pct. og ledigheden 11 pct.

Tabel 2.1

Erhvervsfrekvens 1999-2003. Befolkningen 16-66 år. Særskilt for mænd og kvinder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. Procent.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004
Mænd	Danskere	83,0	82,8	82,9	82,7	81,7	81,2
	Indvandrere	59,8	58,9	59,4	59,1	58,8	60,3
	Efterkommere	65,8	67,0	67,9	68,5	66,0	64,1
Kvinder	Danskere	75,4	75,5	76,1	76,4	75,5	75,4
	Indvandrere	41,1	41,3	43,0	43,5	43,7	46,0
	Efterkommere	62,5	64,4	66,3	65,4	63,1	61,6
I alt	Danskere	79,2	79,2	79,5	79,6	78,6	78,4
	Indvandrere	50,8	50,3	51,4	51,4	51,3	53,2
	Efterkommere	64,2	65,7	67,1	67,0	64,6	62,9

Anm.: Erhvervsfrekvensen er lig med arbejdsstyrken (= ledige+beskæftigede) i procent af befolkningen. Fra og med 2003 har Danmarks Statistik ændret opgørelsesmetoden, jf. Danmarks Statistik (2004b). Ændringen indebærer, at erhvervsfrekvensen bliver lidt lavere i alle grupper. Kilde: Danmarks Statistik (2003a & 2004b) og Danmarks Statistikbank (www.dst.dk.)

Indvandrere og efterkommere er langt fra homogene grupper. Arbejdsmarkedstilknytningen varierer i høj grad med *oprindelsesland* (national baggrund) – også for efterkommernes vedkommende. Fx har indvandrere fra bl.a. Somalia, Libanon og Irak en arbejdsmarkedstilknytning langt under

9. Jf. bilagstabel 2.3-2.5.

Tabel 2.2

Beskæftigelsesfrekvens 1999-2003. Befolkningen 16-66 år. Særskilt for mænd og kvinder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. Procent.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004
Mænd	Danskere	80,0	79,9	80,0	80,0	78,7	77,4
	Indvandrere	49,1	50,3	51,3	52,4	51,8	51,4
	Efterkommere	60,6	62,9	63,1	64,1	61,5	58,9
Kvinder	Danskere	71,6	72,3	72,8	73,3	72,3	71,5
	Indvandrere	32,3	34,4	36,5	38,1	38,2	38,4
	Efterkommere	57,9	60,4	61,9	61,5	59,1	56,4
I alt	Danskere	75,9	76,1	76,4	76,7	75,5	74,5
	Indvandrere	41,1	42,6	44,1	45,4	45,1	44,9
	Efterkommere	59,3	61,7	62,5	62,8	60,3	57,7

Anm.: Beskæftigelsesfrekvensen er lig med antal beskæftigede i procent af befolkningen. Fra og med 2003 har Danmarks Statistik ændret opgørelsesmetoden, jf. Danmarks Statistik (2004b). Ændringen indebærer, at beskæftigelsesfrekvensen bliver lidt lavere i alle grupper.

Kilde: Se kilde til tabel 2.1.

Tabel 2.3

Ledighedsprocent 1999-2004. Befolkningen 16-66 år. Særskilt for mænd og kvinder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004
Mænd	Danskere	4,4	4,2	4,1	4,3	5,2	5,2
	Indvandrere	20,1	17,8	16,2	14,6	16,3	18,2
	Efterkommere	-	8,1	8,3	8,6	10,1	10,7
Kvinder	Danskere	6,1	5,9	5,6	5,4	6,2	6,4
	Indvandrere	24,2	21,5	19,4	16,7	18,8	22,3
	Efterkommere	-	9,6	9,4	8,7	10,0	11,3
I alt	Danskere	5,2	5,0	4,8	4,8	5,6	5,8
	Indvandrere	21,6	19,2	17,4	15,4	17,4	20,0
	Efterkommere	-	8,8	8,8	8,6	10,0	11,0

Anm.: Tallene angiver antal fuldtidsledige i procent af arbejdsstyrken i de pågældende kalenderår. For så vidt angår 1999-2002 bemærkes, at tallene for indvandrere og efterkommere her omfatter personer med oprindelse i såkaldt 'mindre udviklede lande'. Ledighedstallet for indvandrere i 1999 omfatter ledigheden blandt indvandrere og efterkommere under ét.

Kilde: Danmarks Statistik (2000b, 2001a, 2002a, 2003b, 2004c, 2005).

gennemsnittet for ikke-vestlige indvandrere. Eksempelvis var erhvervsfrekvensen 30 pct. blandt mænd fra Somalia i 2002 og 11 pct. blandt kvinder fra Somalia – mod henholdsvis 59 pct. og 44 pct. blandt samtlige ikke-vestlige indvandrere. Ledigheden blandt somaliske kvinder var på 52 pct. og 37 pct. blandt somaliske mænd i 2003. Grupper med en relativt stærk arbejdsmarkedstilknæthed omfatter fx personer fra det tidligere Jugoslavien, Tyrkiet og Iran. Der er en tendens til, at personer fra de lande,

hvorfra indvandrere blev rekrutteret før 1974, har en stærkere arbejdsmarkedstilknytning end de øvrige indvandrere.

En af grundene hertil er, at arbejdsmarkedstilknytningen i gennemsnit stiger med *opholdstiden i Danmark*. Mens 20 pct. af de ikke-vestlige indvandrere, der har været i Danmark i 0-2 år, havde arbejde i 2002, var andelen 36 pct. blandt indvandrere med en opholdstid på 3-6 år. For indvandrere, der har været 6-10 år i landet, var beskæftigelsesfrekvensen 45 pct., mens den var 56 pct. for personer med en opholdstid på mindst 10 år. Også for de enkelte nationaliteter ses denne markante tendens (Danmarks Statistik, 2003a; Lindhardt & Frølander, 2004).

Samlet viser ovenstående, at indvandrere og efterkommere har en ringe arbejdsmarkedstilknytning sammenlignet med danskere, men opgørelserne siger ikke noget om, hvordan arbejdsmarkedstilknytningen inden for en periode – fx et eller flere år – er fordelt på personer. I princippet behøvede ovenstående tal ikke at implicere, at nogen indvandrere var meget marginaliserede. En lav beskæftigelsesfrekvens på fx 50 pct. kunne teoretisk set dække over, at alle indvandrere hvert år havde beskæftigelse i et halvt år. Erfaringsmæssigt fungerer arbejdsmarkedet imidlertid på den måde, at en lav gennemsnitlig arbejdsmarkedstilknytning hænger sammen med, at et betydeligt antal personer er blevet marginaliserede, dvs. har været uden arbejdsmarkedstilknytning i lange perioder. Dette er emnet for næste afsnit.

MARGINALISERING

Medmindre andet eksplicit anføres, bruges ordet marginalisering i denne rapport som udtryk for, at en person i den arbejdsdygtige alder i en eller flere lange perioder ikke har haft erhvervmæssig beskæftigelse – uden at der er tale om, at den pågældende er i gang med en ordinær uddannelse, har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet til fx førtidspension/efterløn eller er langvarigt sygemeldt (på sygedagpenge).

Operationelt kan begrebet afgrænses på forskellige måder. Det sker i det følgende med udgangspunkt i Arbejdsmarkedsstyrelsens register DREAM, der omfatter stort set alle personer i den arbejdsdygtige alder i Danmark, som siden 1991 har modtaget en overførselsindkomst – i alt over 3,3 mio. personer (jf. Arbejdsmarkedsstyrelsen, 2004). Ultimo andet kvartal 2004 indeholdt registret oplysninger om 171.199 ikke-vestlige

indvandrere og efterkommere i alderen 18-64 år.¹⁰ I de analyser, som er gennemført til den foreliggende undersøgelse, har man benyttet oplysninger for så vidt angår perioden fra uge 1, 1999, til uge 25, 2004. For hver af disse 285 uger er der registreret, hvilken tilstand personerne befandt sig i, dvs. type af overførselsindkomst, aktivering og andet (over 80 mulige tilstande).

I den følgende analyse indgår ikke de 12.054 personer, som i mindst en af de nævnte uger var på enten overgangsydelse, efterløn eller førtidspension, inkl. skånejob. Desuden er de 24.133 personer udeladt, der slet ikke havde modtaget overførselsindkomst i 1999-2002. *Analysepopulationen* omfatter derfor 135.012 (= 171.199-12.054-24.133) personer, dvs. samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark, som havde modtaget en midlertidig overførselsindkomst i kortere eller længere tid mellem 1999-2002, og som var mellem 18-64 år i uge 25, 2004. De personer, der indgår, har således fået opholdstilladelse i Danmark i 2002 eller tidligere.¹¹ Analysepopulationen udgør lidt under 70 pct. af samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i den nævnte aldersgruppe i Danmark.¹² Resten, dvs. dem, som ikke indgår, omfatter først og fremmest personer, der er fuldt integreret på arbejdsmarkedet, personer under en uddannelse, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst, hjemmegående uden overførselsindkomst samt personer, der har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet, herunder efterlønsmodtagere og førtidspensionister.

Graden af marginalisering inden for en periode måles i det følgende som det antal uger i perioden, hvor en person har modtaget en af følgende midlertidige overførselsindkomster eller befundet sig i en af følgende tilstande:

- forsikret ledig/aktiveret
- uddannelsesorlov fra ledighed
- kontanthjælp, inkl. forrevalidering og aktivering (både personer med og uden andre problemer end ledighed)
- introduktionsydelse/starthjælp (inkl. aktivering)
- revalidering

10. Hertil kommer et antal personer, der var døde eller udvandret (7.788 personer).

11. Eller de er født i Danmark.

12. Jf. tabel 2.4 nedenfor.

- ledighedsydelse (arbejdsløs flexjobber)
- sygedagpenge fra ledighed.¹³

En høj grad af marginalisering formodes at være en uønskværdig situation, både for den enkelte og set fra et samfundsmæssigt synspunkt, ligesom det formodes at være bedre, hvis de marginaliserede i stedet havde erhvervs-mæssig beskæftigelse. Forstået på denne måde er det ikke utænkeligt, at opgørelsesmetoden undervurderer antallet af marginaliserede, idet der fx kan være personer uden beskæftigelse, som både ønsker og kan arbejde, men som ikke modtager en af de nævnte overførselsindkomster.

I denne undersøgelse har man valgt at opgøre graden af marginalisering dels i kalenderåret 2003, dels i treårsperioden mellem 2001-2003, jf. tabel 2.4 nedenfor.

På grundlag heraf opereres i det følgende med to grupper, der betegnes som 'marginaliserede':

- *Marginaliserede 2003*, dvs. personer, der har modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 45 af de 52 uger i året, altså i mindst 87 pct. af tiden. Denne gruppe udgør knapt 46.000 personer, heraf næsten 20.000 mænd og 26.000 kvinder, svarende til lidt under en fjerdedel af samtlige 18-64-årige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark.
- *Marginaliserede 2001-2003*, dvs. personer, der har modtaget midlertidig overførselsindkomst i sammenlagt mindst 29 måneder af de 36 måneder i perioden, altså i mindst 80 pct. af tiden. Denne gruppe udgør knapt 37.000 personer, heraf næsten 16.000 mænd og 21.000 kvinder, svarende til 19 pct. af samtlige 18-64-årige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark.¹⁴

13. Uger med sygedagpenge er ikke medregnet, såfremt antallet af uger med sygedagpenge (bortset fra de første seks uger for så vidt angår forsikrede ledige med sygedagpenge) udgør mere end to tredjedele af det samlede antal uger med (midlertidig) overførselsindkomst i opgørelsesperioden. Det betyder bl.a., at perioder med sygedagpenge ikke medregnes for personer, der ellers har vedvarende beskæftigelse. Desuden medregnes perioder med sygedagpenge ikke for ledige, hvis samlede tid med midlertidig overførselsindkomst hovedsagelig er udtryk for, at de har modtaget sygedagpenge. Beregninger viser, at korrektionen ikke påvirker antallet af marginaliserede i nævneværdig grad. Opgørelsesmetoden indebærer i øvrigt en beskedent undervurdering af antallet af marginaliserede.

14. Perioden 2001-2003 er valgt, fordi DREAM før 2001 ikke indeholder oplysninger om introduktionsydelse, jf. Arbejdsmarkedsstyrelsen (2004). En alternativ opgørelse viser, at 14 pct. af samtlige

De anførte procentvise andele er i en vis forstand underkantsskøn, da ikke alle personer har været 'under risiko' for marginalisering inden for de betragtede perioder. Det gælder de yngste, personer med en kort opholdstid i Danmark samt de personer, der er overgået til efterløn og førtidspension i perioderne. Uanset om der ses på 1-årsperioden (2003) eller 3-årsperioden (2001-2003), fremgår det af tabel 2.4, at graden af marginalisering er klart større blandt kvinder end blandt mænd. Kvinderne udgør 57 pct. af de marginaliserede.

Dette fremgår også, når man særskilt betragter andelen af marginaliserede i forskellige aldersgrupper, jf. tabel 2.5 og bilagstabel 2.7. Andelen af marginaliserede er størst i aldersgrupperne over 30 år, navnlig aldersgruppen 30-49 år. Omkring en tredjedel af kvinderne i denne aldersgruppe er kategoriseret som marginaliserede i 2003. Omkring 28 pct. af de 30-49-årige kvinder havde modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 80 pct. af tiden i 2001-2003. Blandt mænd er de tilsvarende tal lidt lavere. Aldersgruppen 25-54 år udgør tæt på 90 pct. af de marginaliserede både i 2003 og 2001-2003.

Omkring 80 pct. af de marginaliserede i både 2003 og 2001-2003 stammer fra de 12 lande, der er angivet i tabel 2.5 og bilagstabel 2.7. Det ses af tabellerne, at der er meget store forskelle mellem personer med oprindelse i de forskellige lande. Eksempelvis er risikoen for at befinde sig i gruppen af marginaliserede i 2003 mere end dobbelt så stor (over 50 pct.) blandt personer fra Somalia, Afghanistan og Irak som for samtlige indvandrere og efterkommere under ét. En del af forskellene afspejler, at de etniske grupper ikke har opholdt sig lige lang tid i Danmark.

Lidt under 40 pct. af de marginaliserede indvandrere og efterkommere i 2003 har bopæl i hovedstadsområdet, dvs. Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune og Københavns Amt. Yderligere 9 pct. bor i Frederiksborg og Roskilde Amt, således at næsten halvdelen bor på Sjælland relativt tæt på København. Relativt mange bor desuden i Århus (15 pct.), Vejle (6 pct.) og Nordjyllands Amt (6 pct.), mens den sidste fjerdedel spreder sig mere jævnt over de øvrige otte amter.

25 pct. af de marginaliserede i 2003 er medlem af en arbejdsløshedskasse. Blandt de marginaliserede i treårsperioden 2001-2003 er ande-

18-64-årige havde modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst fire af de fem år i perioden 1999-2003. Det svarer til 28.000 personer, heraf næsten 11.500 mænd og 16.500 kvinder. Se i øvrigt bilagstabel 2.7.

Tabel 2.4

18-64-årige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere fordelt efter modtagelse af midlertidig overførselsindkomst i henholdsvis 2003 og 2001-2003, særskilt for mænd og kvinder. Antal og procent.

	Mænd Antal	Mænd Pct.	Kvinder Antal	Kvinder Pct.	I alt Antal	I alt Pct.
Uger med overførselsindkomst i 2003						
Under 9 uger	32.646	33,0	28.427	29,0	61.073	31,0
9-44 uger	14.859	15,0	13.119	13,4	27.978	14,2
45-52 uger	19.917	20,1	26.044	26,5	45.961	23,3
Ej i analysepopulation	31.634	31,9	30.520	31,1	62.154	31,5
I alt	99.056	100,0	98.110	100,0	197.166	100,0
Måneder med overførselsindkomst i 2001-2003						
Under 11 mdr.	32.993	33,3	28.629	29,2	61.622	31,3
12-28 mdr.	18.882	19,1	17.810	18,2	36.692	18,6
29-36 mdr.	15.547	15,7	21.151	21,6	36.698	18,6
Ej i analysepopulation	31.634	31,9	30.520	31,1	62.154	31,5
I alt	99.056	100,0	98.110	100,1	197.166	100,0

Anm.: Ved overførselsindkomst forstås en af de midlertidige overførselsindkomster, der er nævnt i teksten. Procentgrundlaget omfatter samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i alderen 18-64 år primo 2004 og er beregnet på grundlag af Danmarks Statistik (2004a og 2004d). Her findes oplysninger om antal 20-64-årige, men ikke om antallet af 18-19-årige. Sidstnævnte antal er sat lig med summen af 0,4 gange antal efterkommere og 0,4 gange antal indvandrere i alderen 15-19 år. Procentgrundlaget er derfor ikke helt præcist. Hertil kommer, at aldersafgrænsningen (18-64 år) i procentgrundlaget refererer til uge 1, 2004, mens den vedr. personer fordelt efter tid med overførselsindkomst refererer til uge 25, 2004. Endelig indgår i procentgrundlaget et antal personer, som ikke har haft mulighed for at modtage overførselsindkomst i lang tid, herunder personer med kort opholdstid i Danmark og helt unge. Sidstnævnte trækker i retning af, at procentgrundlaget i en vis forstand er 'for stort'. Det anførte antal personer, der ikke indgår i analysepopulationen, er beregnet residualt.

len 20 pct. Hovedparten af de marginaliserede er således ikke arbejdsløshedsforsikrede, hvorimod a-kassemedlemmerne udgør 48 pct. af hele den såkaldte analysepopulation, jf. ovenfor.

Det er opgjort, i hvilken tilstand de marginaliserede i 2003 befandt sig i den sidste uge i 2003, hvor de modtog overførselsindkomst, jf. tabel 2.6.

Det ses, at 28 pct. var ledige, dvs. tilmeldt Arbejdsformidlingen, mens over halvdelen var kontanthjælpsmodtagere, hvor kommunen havde skønnet, at de havde problemer ud over ledighed. 11 pct. af de marginaliserede modtog introduktionsydelse eller starthjælp. I disse tal indgår så vidt muligt personer, der er i aktivering fra en af disse ydelser. 8 pct. af de marginaliserede befandt sig i en anden tilstand end de anførte. Det ses bl.a.

Table 2.5

Andelen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, som i 2003 modtog midlertidig overførselsindkomst i mindst 45 uger. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt udvalgte grupper opdelt efter etnisk oprindelse. Procent.

	Samtlige	Bosnien lige	Eks- jugo- slavien	Tyrkiet	Ma- rokko	Somalia	Afgha- nistan	Irak	Iran	Libanon	Pakistan	Sri Lanka	Vietnam
Mænd													
20-24	9,3	8,4	9,2	8,7	13,3	23,7	14,5	20,4	9,2	12,6	4,7	4,7	4,0
25-29	18,1	18,1	17,6	19,4	18,8	38,8	35,1	39,9	17,1	23,9	7,9	14,4	8,2
30-34	24,9	21,5	21,4	19,0	20,5	49,3	48,7	49,8	27,2	24,4	11,7	15,1	11,7
35-39	25,3	23,2	19,1	18,4	19,3	50,1	53,2	50,0	21,0	26,1	14,6	14,4	11,9
40-49	25,4	24,2	24,0	18,0	24,0	57,9	57,5	45,2	21,7	25,1	12,0	16,1	14,1
50-59	21,7	24,7	15,4	18,0	18,6	58,0	54,3	45,5	20,6	21,3	13,5	21,6	18,2
20-59	21,5	20,9	18,6	17,1	19,7	46,7	45,5	44,1	20,3	23,0	10,5	14,9	11,5
Kvinder													
20-24	16,3	15,2	16,2	11,9	13,4	41,9	42,2	41,1	12,0	27,3	6,4	10,3	9,1
25-29	26,4	27,2	24,2	23,5	24,3	63,3	57,8	63,0	30,4	35,5	12,8	26,3	16,2
30-34	33,6	37,7	29,7	27,7	34,5	71,5	66,0	63,9	37,1	35,3	20,5	30,3	19,1
35-39	33,6	34,0	31,1	27,9	42,7	73,2	72,5	67,2	34,4	40,5	26,9	31,1	26,2
40-49	31,1	35,4	28,0	30,6	43,9	72,3	69,5	59,8	29,9	37,1	32,6	26,7	24,0
50-59	24,4	32,2	14,6	26,1	39,9	56,9	57,4	59,0	28,0	21,7	25,8	30,1	27,4
20-59	28,2	31,2	24,1	24,3	33,2	65,6	61,8	59,9	29,1	34,4	19,7	26,4	20,0
I alt													
20-24	12,9	11,7	12,8	10,4	13,4	32,5	27,9	31,4	10,5	19,8	5,6	7,7	6,6
25-29	22,6	22,5	21,0	21,4	22,0	53,5	47,8	52,6	24,5	30,1	10,3	21,6	12,8
30-34	29,6	29,3	25,5	23,3	27,8	62,0	57,1	56,4	32,7	30,6	15,7	25,4	15,8
35-39	29,3	28,8	24,6	22,7	29,4	59,8	61,3	57,1	26,5	31,2	20,0	21,4	18,4
40-49	28,0	29,6	25,9	23,6	33,0	63,3	62,5	50,1	24,1	29,4	22,5	20,6	18,3
50-59	23,0	28,4	15,0	21,7	26,0	57,6	55,3	49,6	23,4	21,5	18,7	25,2	22,9
20-59	24,9	26,0	21,3	20,5	26,1	55,9	53,0	50,8	23,8	28,0	14,8	20,5	15,7

Anm.: Kolonnen *samtlig*e angiver tallene for hele gruppen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, altså ikke kun summen af de udvalgte nationale kategorier, der er angivet i tabellen.

Kilde: Tælleren i de procentvise andele er beregnet på grundlag af DREAM, mens nævnerne, dvs. samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, fremgår af Danmarks Statistik (2004a).

Tablet 2.6

Marginaliserede i 2003 fordelt efter tilstand i sidste uge i 2003, hvor de modtog overførselsindkomst. Særskilt for mænd og kvinder samt udvalgte grupper opdelt efter etnisk oprindelse. Procent.

	Tilstand sidste uge med overførselsindkomst i 2003	Samtlige	Bosnien	Eksjugoslavien	Tyrkiet	Marokko	Somalia	Afghanistan	Irak	Iran	Libanon	Pakistan	Sri Lanka	Vietnam
Mænd	Ledig	33,0	32,7	38,0	57,3	45,7	21,2	14,1	18,2	35,2	28,0	46,0	45,0	50,2
	Kt. hjælp m. problem	48,3	51,7	52,3	33,5	44,1	60,9	39,8	55,8	44,5	60,8	41,0	42,5	42,0
	Intro. Ydelse	11,3	4,4	2,5	2,9	2,0	10,8	39,7	20,7	8,8	2,5	4,0	3,1	1,9
	Andet	7,5	11,2	6,2	6,3	8,2	7,1	6,4	5,2	11,5	8,7	9,0	9,4	5,9
	I alt	100,1	100	100	100	100	100	100	99,9	100	100	100	100	100
Kvinder	Pct. grundlag	19.917	1381	1029	2735	514	1896	1180	3434	1217	1261	632	447	426
	Ledig	24,2	26,4	30,0	41,4	19,9	8,7	11	11,6	21,2	16	28,6	38,8	33,4
	Kt. hjælp m. problem	57,1	54,2	59,9	48,9	68,3	72,2	38,7	62,1	54,8	74,5	60,4	50,6	55,2
	Intro. ydelse	10,8	5,1	2,5	1,7	4,8	12,6	46	21,3	11,6	2,7	3,0	4,7	3,2
	Andet	7,8	14,3	7,6	8,0	7,0	6,5	4,3	5,0	12,4	6,8	8,0	5,9	8,2
I alt	99,9	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt	Pct. grundlag	26.044	1976	1288	3553	785	2512	1319	3445	1125	1509	1069	752	743
	Ledig	28,0	29,0	33,5	48,3	30,1	14,1	12,4	14,9	28,5	21,4	35,1	41,1	39,5
	Kt. hjælp m. problem	53,3	53,2	57	42,2	58,7	67,4	39,3	59,0	49,4	68,3	53,2	47,6	50,4
	Intro. ydelse	11,0	4,8	2,5	2,2	3,7	11,8	43,0	21,0	10,2	2,6	3,4	4,1	2,7
	Andet	7,7	13,1	7,0	7,3	7,5	6,7	5,3	5,1	11,9	7,7	8,3	7,2	7,4
I alt	100,0	100,1	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pct. grundlag	45.961	3357	2317	6288	1299	4408	2499	6879	2342	2770	1701	1199	1169	

Anm.: Kolonnen samtlige angiver tallene for hele gruppen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere – altså ikke kun summen af de udvalgte nationale kategorier, der er angivet i tabellen. Kategorien *Ledig* omfatter både forsikrede ledige og kontanthjælpsmodtagere uden andre problemer end ledighed, dvs. kontanthjælpsmodtagere tilmeldt Arbejdsformidlingen. Kategorien *Kt. hjælp m. problem* omfatter kontanthjælpsmodtagere med problemer ud over ledighed. Gruppen *Intro.ydelse* omfatter personer, der modtager introduktionsydelse eller starthjælp. Personer, der fra en af de nævnte ydelser er i aktivering, indgår så vidt muligt i de respektive kategorier.

af tabellen, at de marginaliserede kvinder oftere end mændene har problemer ud over ledighed, ifølge kommunerne.

Desuden ses det, at der er meget store forskelle mellem de anførte grupper opdelt efter oprindelsesland. Det er fx tilsyneladende især marginaliserede, som stammer fra Tyrkiet, Sri Lanka og Vietnam, der umiddelbart er til rådighed arbejdsmarkedet, idet andelen af ledige er størst i disse grupper. Andelen med introduktionsydelse eller starthjælp er særlig stor blandt personer fra Afghanistan og Irak, hvilket er udtryk for, at den gennemsnitlige opholdstid i Danmark for disse grupper er lav.

Af de omkring 46.000 personer, der er rubriceret som marginaliserede i 2003, er de 32.000 (svarende til 70 pct.) også marginaliserede i 2001-2003. Mindst halvdelen af de marginaliserede i 2003 (23.000 personer) modtog midlertidig overførselsindkomst i mindst fire år i den femårige periode 1999-2003.¹⁵ I lighed med, hvad adskillige andre undersøgelser viser, tyder disse tal på en kraftig historieafhængighed, dvs. at personers situation i dag tenderer til at ligne den situation, de var i tidligere. Det gælder uanset etnisk oprindelse.

Tendensen fremgår yderligere, hvis man ser på de marginaliseredes situation i første halvår 2004. I alt 1.244 af de 45.961 marginaliserede i 2003 havde ikke modtaget overførselsindkomst i mindst 21 af de 25 uger i første halvår 2004. Det kan formodes, at langt de fleste af disse personer er kommet i beskæftigelse.¹⁶ Det svarer til, at højst 3 pct. af de marginaliserede i 2003 fik beskæftigelse sidst på året eller i starten af 2004. 83 pct. af de marginaliserede i 2003 (dvs. godt 38.000 personer) var fortsat marginaliserede i første halvår 2004, dvs. havde modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 23 af de første 25 uger i 2004. Resten – dvs. dem, der hverken var marginaliserede eller havde fået arbejde i første halvår 2004 – udgjorde 14 pct. (lidt under 7.000 personer). Der er en klar

15. Den opgjorte andel er 49 pct., men i dette tal er ikke indregnet modtagelse af introduktionsydelse i 1999 og 2000, jf. noten ovenfor.

16. Nogle kan være startet på en ordinær uddannelse, og andre kan simpelthen blot være ophørt med at modtage fx kontanthjælp, uden at der er tale om, at de pågældende har fået beskæftigelse eller er startet på en ordinær uddannelse. Som anført i bilag 1 kan ikke-modtagelse af overførselsindkomst (ud over død og udvandring) betyde, at personen er i en af følgende tilstande: 1) beskæftigelse, 2) under uddannelse, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst, 3) forsørges af familie, 4) endnu ikke har fået opholdstilladelse i Danmark og 5) anden tilstand, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst. Registret kan ikke sondre mellem disse tilstande. Den anførte formodning om, at ikke-modtagelse af overførselsindkomst i langt de fleste tilfælde er ensbetydende med beskæftigelse bygger på resultater af den gennemførte survey-undersøgelse, jf. kapitel 3 og 4 i nærværende rapport.

tendens til, at jo længere tid de marginaliserede i 2003 har modtaget overførselsindkomst i perioden 2001-2003 (og i 1999-2003), des lavere er chancen for at være i beskæftigelse i første halvår 2004.

Indvandreres og efterkommeres chance for at komme ud af en marginaliseret situation er således særdeles beskednen – det sker for nogle få procent i løbet af et par måneder. Chancerne er lidt større for mænd end for kvinder, for yngre end for ældre og for arbejdsløshedsforsikrede sammenlignet med ikke-forsikrede. Desuden varierer chancerne med national oprindelse. Endelig er chancerne større for ledige, der via Arbejdsformidlingen er til rådighed for arbejdsmarkedet, end for kontanthjælpsmodtagere med *problemer ud over ledighed*. Det er dog interessant, at 36 pct. af de 1.244 marginaliserede, der formodes at have fået arbejde, var kontanthjælpsmodtagere *med problemer ud over ledighed*.¹⁷

Sidst i 2004 er der i forbindelse med den foreliggende undersøgelse blevet interviewet et udsnit af de 1.244 marginaliserede, der formodes at have fået arbejde i første halvår 2004, samt et udsnit af de marginaliserede i 2003, som fortsat var marginaliserede i første halvår 2004. Formålet har været at belyse, hvilke forhold der bevirker, at nogle marginaliserede indvandrere og efterkommere – trods en meget lille chance herfor – alligevel opnår at komme i beskæftigelse. Inden vi i kapitel 3-5 ser på resultaterne af interviewundersøgelserne, vil vi i næste afsnit omtale tidligere undersøgelser med relation til denne problematik.

BESKÆFTIGELSESCHANCER

I det følgende præsenteres hovedresultater fra danske empiriske undersøgelser overvejende udgivet i 1999 eller senere, herunder både forskning, udredning og beskrivende statistik, vedr. ikke-vestlige indvandreres og efterkommeres beskæftigelse i Danmark.¹⁸ Til forskel fra tidligere oversigter (Pedersen, 2002; Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2002d; Christiansen & Schmidt, 2002) er den følgende gennemgang koncentreret om forhold, der påvirker indvandreres beskæftigelseschancer og dermed marginalisering samt indvandernes beskæftigelsesområder. Der er

17. Disse tendenser og de foregående tal og oplysninger bygger på registeranalyser, hvis resultater af pladsmæssige grunde ikke er præsenteret i tabelform i nærværende rapport.

18. Enkelte væsentlige undersøgelser udgivet før 1999 er dog også inddraget. Det bør i øvrigt bemærkes, at oversigten ikke gør krav på at være fuldstændigt dækkende.

tale om en summarisk gennemgang, hvor nuancer, detaljer, uddybninger og diskussioner i de omtalte undersøgelser ifølge sagens natur ikke har kunnet medtages.

Beskæftigelseschancer

En række undersøgelser har forsøgt at belyse, hvilke grupper af indvandrere og efterkommere, der har større beskæftigelseschancer end andre.¹⁹ Herigennem kan man få et indtryk af, dels hvorfor indvandrere og efterkommere har en ringere tilknytning til arbejdsmarkedet end danskere, dels hvordan beskæftigelsen blandt indvandrere og efterkommere eventuelt kan forøges.

Blandt de mest omfattende nyere danske undersøgelser kan fremhæves to tilnærmelsesvist repræsentative survey-undersøgelser, som blev gennemført af Rockwool Fondens Forskningsenhed i 1999 og 2001.²⁰ Disse undersøgelser belyser bl.a., hvilke forhold der påvirker sandsynligheden for, at indvandrere og efterkommere fra otte etniske grupper er i beskæftigelse på et givet tidspunkt (interviewtidspunktet). Andre undersøgelser har i højere grad omfattet særlige grupper blandt indvandrere og efterkommere, herunder mandlige førstegenerationsindvandrere (Husted m.fl., 2001), unge indvandrere (Hummelgaard m.fl., 1998), unge indvandrere på kontanthjælp i Københavns Kommune (Geerdsen m.fl., 2003), andengenerationsindvandrere (Hummelgaard m.fl., 2002; Nielsen m.fl., 2001; Nielsen m.fl., 2003) og nyankomne udlændinge omfattet af integrationsloven (jf. Husted & Heinesen 2004; Heinesen m.fl., 2004; Hus-

19. Begrebet beskæftigelseschancer bruges her i en relativt vag betydning, hvilket skyldes, at begrebet er operationaliseret på forskellige måder i de omtalte undersøgelser. Den mest almindelige operationalisering er beskæftigelsesfrekvensen, dvs. andelen med beskæftigelse på et givet tidspunkt (jf. fx Rockwool Fondens survey-undersøgelser, jf. næste note), og sandsynligheden for, at personer uden arbejde kommer i beskæftigelse i løbet af en vis tid. Sidstnævnte operationalisering er ofte sket med udgangspunkt i såkaldte varighedsanalyser, hvor den varighedsbetingede afgangssandsynlighed fra ledighed beregnes (den såkaldte hazard rate, jf. fx Husted & Heinesen, 2004).

20. Undersøgelserne omfattede indvandrere og efterkommere fra otte lande, nemlig Eksjugoslavien, Iran, Libanon, Pakistan, Polen, Somalia, Tyrkiet og Vietnam. 1999-undersøgelsen omfatter interview med godt 3.600 18-70 årige, der havde oprindelse i disse lande, og som havde mindst to års opholdstid i Danmark. Svarprocenten var 58 pct. 2001-undersøgelsen omfatter godt 2.300 personer, der også var blevet interviewet i 1999, samt godt 900 personer fra de samme nationale grupper, som ikke var blevet interviewet før. Gennem en vægtningsprocedure søgtes repræsentativiteten i forhold til populationen af de otte etniske grupper sikret. Resultater og data er beskrevet i adskillige publikationer og artikler, herunder Mogensen & Matthiessen, 2000a, 2000b og 2002; Jensen, 2002; Tranæs & Zimmermann, 2004. Sidstnævnte kilde indeholder sammenlignende analyser vedrørende Tyskland og Danmark. Analyserne vedrørende udlændinges beskæftigelse mv. er bl.a. foretaget af Schultz-Nielsen, 2000a, 2000b, 2002a og 2002b.

ted & Jensen, 2003).²¹ Hovedparten af disse undersøgelser er baseret på registeranalyser, men er i øvrigt ganske forskellige med hensyn til problemstillinger og metoder.

I princippet afhænger beskæftigelseschancerne for en persongruppe af karakteristika ved personerne (udbudssiden) og karakteristika ved den situation i relation til arbejdsmarkedet, personerne befinder sig i (herunder efterspørgselsiden).

De relevante karakteristika ved personerne er dels deres *verdi som arbejdskraft*, dvs. deres fysiske og psykiske helbred samt deres faglige kvalifikationer (herunder dansk kundskaber) og personlige kvalifikationer (samarbejdsevne o.l.) erhvervet gennem uddannelse, erhvervs erfaring eller på anden måde, dels personernes *motivation og adfærd* i relation til arbejde, herunder bl.a. ønsker om arbejde og selvforsørgelse, krav til et job (reservationsløn) og jobsøgning.

De relevante karakteristika ved personernes situation er det *lokale arbejdsmarked*, herunder udvikling i ledighed, beskæftigelse og jobåbninger, job- og branchestruktur, arbejdsgivernes kvalifikationskrav og rekrutteringsprocedurer samt konkurrencen om jobbene; *holdningen til indvandrere* i lokalområdet, herunder hos arbejdsgivere og lønmodtagere; personernes *formelle og uformelle netværk* til allerede beskæftigede samt virksomheder; samt den *offentlige indsats*, som sigter mod at bringe ledige, herunder indvandrere og efterkommere, i beskæftigelse, herunder understøttelsesniveau og aktivering.

I den forskning, der er gennemført vedrørende indvandreres og efterkommeres beskæftigelse, har man af såvel teoretiske som af metode-mæssige grunde i den enkelte undersøgelse ikke kunnet medtage alle de forhold, som direkte påvirker beskæftigelseschancerne. I survey-undersøgelser har man fx typisk svært ved at indfange alle relevante forhold vedrørende den situation, personerne befinder sig i. Det gælder ikke mindst forhold knyttet til det lokale arbejdsmarked. I registerbaserede undersøgelser mangler man oftest oplysninger om dansk kundskaber, personlige kvalifikationer og motivation/jobsøgning samt undertiden også basale oplysninger om uddannelse. Undersøgelserne tegner derfor et partielt billede.

21. Resultater fra de nævnte undersøgelser vedrørende personer under integrationsloven er også givet i publikationer fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, herunder fx Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2004.

I det følgende omtales nogle af de forhold, som har vist sig at hænge sammen med indvandrere og efterkommeres beskæftigelseschancer.

Køn

Som det fremgik af afsnittene ovenfor, har kvindelige indvandrere og efterkommere en lavere erhvervs- og beskæftigelsesfrekvens end mænd. Kvindernes ledighed er højere end mændenes. Kvindernes lavere beskæftigelseschancer kan også konstateres i særlige grupper af indvandrere, herunder nyankomne flygtninge og familiesammenførte under integrationsloven (Husted & Heinesen, 2004).

Kvindernes lavere beskæftigelsesandel må formodes bl.a. at hænge sammen med, at kønsrollemønstret i en del indvandrergrupper er traditionelt, dvs. at normsystemet i nogle grupper ikke understøtter kvinders erhvervsdeltagelse og beskæftigelse. I sammenhæng hermed kan det spille en rolle, at kvinderne formentlig både har et lavere uddannelsesniveau og mindre erhvervs erfaring end mænd – forhold som i sig selv reducerer tilknytningen til og mulighederne på arbejdsmarkedet. Ikke mindst for kvindernes vedkommende drejer den arbejdsmarkedspolitiske problemstilling sig derfor om, hvorvidt og hvordan kvindernes erhvervsdeltagelse eventuelt kan forøges. Hvis det er rigtigt, at den lave erhvervsdeltagelse blandt kvinder i et eller andet omfang hænger sammen med grundfæstede kønsrollenormer i nogle af de pågældende grupper, kan man næppe forvente, at det er muligt hurtigt, dvs. i løbet af få år, at øge indvandrerkvindernes erhvervsdeltagelse og beskæftigelse markant på det danske arbejdsmarked.

I øvrigt er det i et vist omfang forskellige forhold, der påvirker kvinder og mænds beskæftigelseschancer, hvilket berøres nedenfor.

Alder

Sandsynligheden for at være i beskæftigelse er størst for de *midterste* aldersgrupper på 25-55 år, jf. afsnit 2.2 ovenfor. Andre undersøgelser, hvor en række øvrige forklarende faktorer er inddraget, viser en tilsvarende tendens. Således finder Schultz-Nielsen (2002b), at beskæftigelsesfrekvensen er størst blandt de 25-50-årige mænd og 25-45-årige kvinder.²² Navn-

22. Det skal bemærkes, at studerende er udeladt af datamaterialet i Schultz-Nielsen (2002b). Den lave beskæftigelsessandsynlighed blandt unge indvandrere og efterkommere kan således i hvert fald ikke alene skyldes, at forholdsvis mange unge er under uddannelse.

lig blandt de ældre er beskæftigelsesfrekvensen lav.²³ Det kan både skyldes, at de ældre er mindre motiverede for at være i beskæftigelse end yngre, og at virksomheder måske ikke er så interesserede i at ansætte ældre medarbejdere. Flere undersøgelser af arbejdsgiveres rekrutteringskriterier har vist, at ældre ofte betragtes som mindre attraktiv arbejdskraft, og det er sandsynligt, at dette i hvert fald ikke gør sig gældende i mindre grad, når det drejer sig om ældre indvandrere.

Familiesituation, herunder børn

I Rockwool Fondens undersøgelse er der en vis tendens til, at parforhold med en dansker øger indvandrere og efterkommeres sandsynlighed for at være i beskæftigelse, men kun for mænd (Schultz-Nielsen, 2002b). Kvindelige indvandrere/efterkommere med en dansk mand har ikke bedre beskæftigelseschancer end kvindelige indvandrere med en udenlandsk mand.

Ifølge Schultz-Nielsen (2002b) forringer tilstedeværelsen af børn i familien kvindernes beskæftigelseschancer, men ikke mændenes. Tilsvarende gælder det blandt nyankomne flygtninge og familiesammenførte, at mindre børn (0-2 år og 3-5 år) har en markant mere negativ effekt på kvinders end på mænds beskæftigelseschancer (Husted & Heinesen, 2004). Disse resultater kan bl.a. formodes at hænge sammen med kønsrollemønstret, dvs. det forhold at ansvaret for børnene i højere grad er kvindernes end mændenes, jf. også ovenfor. Dette forhold kan både gøre kvinder mere tilbageholdende end mænd med hensyn til at tage et (hvilket som helst) arbejde og gøre arbejdsgivere mere tilbageholdende med hensyn til at ansætte kvinder, som de eventuelt anser for at være mindre stabil arbejdskraft end mænd.

Betydningen af mindre børn som barriere for såvel uddannelse som beskæftigelse for unge indvandrerkvinder fremhæves særligt i en undersøgelse af unge på kontanthjælp i København (Geerdsen m.fl., 2003). Ifølge undersøgelsen får unge indvandrerkvinder børn i en langt tidligere alder end kvinder i øvrigt i Danmark. De unge indvandrerkvinder med børn bliver længere i kontanthjælpssystemet. Børnepasning medfører, at kvinderne ikke er aktiveringsparate, at de ofte afbryder en uddannelse eller

23. Også blandt nyankomne flygtninge og familiesammenførte under integrationsloven er der en tendens til, at beskæftigelseschancerne er lavest for de ældste. Blandt mændene var beskæftigelseschancerne størst i aldersgruppen 18-44 år, blandt kvinderne i aldersgruppen 25-40 år, alt andet lige (jf. Husted & Heinesen, 2004).

ikke starter på en uddannelse, og at størstedelen reelt ikke er til rådighed for arbejdsmarkedet. Ud over traditioner for kvindens rolle i familien,

kan der også for disse indvandrerkvinder være praktiske barrierer for beskæftigelse eller uddannelse. Fx kan det være svært at være beskæftiget, hvis man ikke har børnepasning til sine børn. Hvis de har adgang til børnepasning, kan økonomi spille ind for denne gruppe af kvinder. Fx vil indvandrerkvinder med børn formentlig miste økonomisk støtte til børnepasning i vuggestue eller børnehave, hvis de finder beskæftigelse. Endvidere er 70 pct. af de gifte kvinder gift med en mand, der også modtager kontanthjælp. Hvis begge parter modtager kontanthjælp, sænkes den ene parts ydelse, hvis den anden part finder beskæftigelse. Det må derfor forventes, at det er virkelig svært for sådanne kontanthjælpsmodtagere at finde et job, der vil give familien en reel indkomstfremgang. (Geerdsen m.fl., 2003, side 10)

Helbred

Spørgeskemaundersøgelser, hvor man har benyttet gennemprøvede spørgsmål til måling af helbred, viser, at et godt helbred hænger sammen med en øget chance for at være i beskæftigelse (jf. fx Borg & Burr, 1997). Dette gælder også blandt indvandrere (Schultz-Nielsen, 2002b). Formentlig virker et godt helbred på den måde, at det forøger motivationen for og evnen til at være i beskæftigelse. I Rockwool Fondens repræsentative undersøgelse var det dog relativt få indvandrere, som havde et meget dårligt helbred.

Danskkundskaber

I Rockwool Fondens survey-undersøgelser har man forsøgt at måle indvandrerens danskkundskaber gennem interviewernes vurderinger af disse. Resultatet er, at de sproglige kundskaber klart hænger sammen med, om man er i beskæftigelse eller ej (Schultz-Nielsen, 2002b). Det gælder både for mænd og – især – for kvinder. Som for en del andre forhold kan man spørge: Er det gode danskkundskaber, som fremmer beskæftigelseschancerne? Eller er det beskæftigelse, som fremmer evnen til at tale og forstå dansk? Antagelig er der tale om et både-og. Panelstrukturen i de nævnte spørgeskemaundersøgelser giver mulighed for at belyse, om gode danskkundskaber på det første interviewtidspunkt forøger beskæftigelseschan-

cerne på det følgende tidspunkt omkring to år senere. Det ser ud til at være tilfældet (Schultz-Nielsen, 2002b, side 149-151).

Uddannelse

Et gennemgående resultat fra arbejdsmarkedsforskningen er, at formel uddannelse spiller en meget stor rolle for position og forløb på arbejdsmarkedet, herunder for beskæftigelseschancer og marginalisering. Det gælder også, når det drejer sig om indvandrere og efterkommere, hvor sammenhængen mellem beskæftigelse og uddannelse imidlertid er mere kompliceret end for danskeres vedkommende.

Indvandrere kan eventuelt have en medbragt uddannelse, dvs. en uddannelse gennemført uden for Danmark, og/eller en dansk uddannelse. Omkring en fjerdedel har taget en dansk uddannelse. Medregnes begge typer, kan det konstateres, at indvandrere i gennemsnit har et lavere uddannelsesniveau end danskere (Larsen, 2002; Lindhardt & Frølander, 2004).²⁴ Det er vanskeligt at angive præcise talmæssige udtryk herfor, især fordi godt 20 pct. af indvandrerne i Danmarks Statistiks registre er angivet med ingen uddannelse/uoplyst uddannelse (Lindhardt & Frølander, 2004). Det kan skønnes, at mindst 45 pct. af de 16-66-årige indvandrere har *grundskole* som den højest fuldførte uddannelse.²⁵ Den tilsvarende andel blandt danskere er omkring en tredjedel.

Også for efterkommerne kan det konstateres, at uddannelsesniveauet er lavere end for danskerne vedkommende. En analyse viser således, at knapt halvdelen af de mandlige 18-34-årige efterkommere fra mindre udviklede lande i 1998 hverken var i gang med eller havde fuldført en kompetencegivende uddannelse. Blandt de kvindelige efterkommere var andelen godt en tredjedel. Tallene er betydeligt større end for unge danskeres vedkommende (Hummelgaard m.fl., 2002).

En af forklaringerne på, at indvandrere og efterkommere har en lavere beskæftigelses- og erhvervsfrekvens end danskere, må derfor formo-

24. Oplysningerne om indvandrernes uddannelse stammer fra registre samt en omfattende spørgeskemaundersøgelse fra 1999, jf. Mørkeberg (2000).

25. Af samtlige 16-66-årige ikke-vestlige indvandrere har 36 pct. kun grundskole (Lindhardt & Frølander, 2004). Hvis de 36 pct. sættes i forhold til de 80 pct. med oplyst uddannelse fås 45 pct., jf. tallet i teksten. Hvis det forudsættes, at mindst halvdelen af dem med uoplyst uddannelse (dvs. mindst 10 pct. af samtlige) højst har grundskole som højeste uddannelse, bliver andelen, der kun har grundskole, mindst 46 pct. (36 pct. + 10 pct.).

des at være, at indvandrere og efterkommere i gennemsnit har et *lavere uddannelsesniveau end danskere*.

En supplerende forklaring for så vidt angår indvandrerne er, at en *udenlandsk uddannelse* ser ud til at være *mindre værd på det danske arbejdsmarked* end en tilsvarende dansk uddannelse (jf. bl.a. Blume, 2004 og 2003). Således er erhvervsfrekvensen mindre for indvandrere med en medbragt uddannelse på et givet niveau end for indvandrere med en tilsvarende dansk uddannelse (Lindhardt & Frølander, 2004).²⁶ Denne forskel er markant på alle uddannelsesniveauer. Forklaringen herpå kan være, at udenlandske uddannelser har et andet indhold end tilsvarende danske, og/eller at kendskabet til og dermed anerkendelsen af udenlandske uddannelser hidtil har været forholdsvis ringe både i virksomhederne og i de arbejdsmarkedspolitiske systemer, herunder AF og kommuner.²⁷

En tredje uddannelsesrelateret forklaring på den lavere beskæftigelses- og erhvervsfrekvens blandt indvandrere end blandt danskere kan være, at *værdien (afkastet) af helt den samme (danske) uddannelse er mindre for indvandrere end for danskere*.²⁸ Hvis det er rigtigt, kan det fortolkes som udtryk for diskrimination. Det kan være vanskeligt empirisk at teste denne antagelse separat fra den foregående, men det kan konstateres, at erhvervsfrekvensen for danskere med en (dansk) videregående uddannelse er større end for indvandrere med en (dansk) videregående uddannelse.²⁹ Når det drejer sig om personer med en dansk erhvervsfaglig uddannelse, er der dog (næsten) ikke forskel på erhvervsfrekvensen blandt indvandrere og danskere (Lindhardt & Frølander, 2004).

De anførte tal og tendenser er baseret på simple tabeller, hvilket betyder, at navnlig de to sidstnævnte forklaringer bør tages med et vist forbehold. Således er der fx ikke taget hensyn til forskelle i aldersfordeling blandt danskere og indvandrere eller hvilke konkrete uddannelser, der er tale om.

26. Tilsvarende viser Blume (2003 og 2004), at afkastet af dansk skolegang i form af beskæftigelsesfrekvens og startløn er klart større end afkastet af skolegang fra oprindelseslandet.

27. Erkendelsen af denne problematik var baggrunden for, at der i 2004 blev oprettet fem regionale kompetenceafklaringscentre for flygtninge og indvandrere.

28. Det bør her understreges, at indvandrernes lave beskæftigelses- og erhvervsfrekvens ikke alene hænger sammen med forhold knyttet til deres uddannelsesmæssige kvalifikationer. Mange andre forhold spiller også en rolle, herunder opholdstid i Danmark, danskkundskaber, normer og værdier (herunder vedr. kønsroller) samt diskrimination (jf. andre dele af ovenstående afsnit).

29. Ledighedsprocenten for personer med en dansk lang videregående uddannelse var i november 2002 næsten tre gange større blandt indvandrere end blandt danskere (Lindhardt & Frølander, 2004).

Det er imidlertid i nogen grad sket i en registerbaseret undersøgelse af uddannelse og arbejde for andengenerationsindvandrere (Hummelgaard m.fl., 2002). Denne undersøgelse viser, at efterkommerne må vente længere tid på at få et arbejde efter afsluttet uddannelse end danske unge. Uddannelsen har klart betydning for beskæftigelseschancerne, men betydningen er mindre for efterkommernes vedkommende end for danske unge. Især for kvinderne er denne tendens klar. Forfatterne konkluderer bl.a., at det

... peger som andre undersøgelser på, at veluddannede efterkommere i et eller andet omfang bliver diskrimineret på arbejdsmarkedet. Men også forhold på hjemmefronten kan spille væsentligt ind. (Hummelgaard m.fl., 2002, side 7)

Med det sidste tænkes der på, at unge kvindelige efterkommere med en uddannelse måske er mindre tilbøjelige til at bruge deres uddannelse på arbejdsmarkedet, hvis de præges af traditionelle kønsrollemønstre.

I Rockwool Fondens spørgeskemaundersøgelser, hvor alder og en række andre forhold, der hænger sammen med beskæftigelsesmulighederne, er medtaget i de statistiske forklaringer, finder man, at personer med en kompetencegivende uddannelse har en større chance for at være i beskæftigelse end personer uden en sådan uddannelse (Schultz-Nielsen, 2002b).³⁰ Det gælder både blandt kvinder og mænd i den seneste undersøgelse fra 2001.

Alt i alt står det klart, at uddannelse, og ikke mindst en dansk uddannelse, har stor betydning for beskæftigelse og erhvervsdeltagelse blandt indvandrere og efterkommere. En række undersøgelser har derfor belyst, i hvilket omfang unge indvandrere og efterkommere i Danmark gennemfører en erhvervsmæssig uddannelse. Disse undersøgelser skal ikke uddybes nærmere her, men generelt viser de, at ikke-vestlige indvandrere og efterkommere har en lavere sandsynlighed for at gennemføre en erhvervsrettet uddannelse end unge danskere. Ifølge Colding, Husted & Hummelgaard (2004) påbegynder efterkommere og børn, der er indvandret i alderen 0-5 år, i næsten lige så stort omfang som danske unge en ungdomsuddannelse. Derimod afbryder de i langt større omfang en erhvervsfaglig uddannelse end danske unge, og langt færre ender dermed op

30. Uddannelsesoplysningerne omfattede her både dansk og medbragt uddannelse.

med at gennemføre en erhvervskompetencegivende uddannelse. Social arv har en signifikant, men kun ringe betydning for frafaldet i erhvervsuddannelserne.

Kontakt med danskere og danske medier

I Rockwool Fondens survey-undersøgelser har man spurgt indvandrere, hvor hyppigt de omgås danskere. Der kan konstateres en sammenhæng mellem sådanne spørgeskemabaserede indikatorer for kontakt og beskæftigelsesfrekvensen såvel for kvinder som for mænd, jf. Schultz-Nielsen (2002b), der diskuterer, hvorledes dette skal fortolkes. Er det beskæftigelse, der fører til mere kontakt? Eller er det interaktion med danskere, der fører til beskæftigelse? Schultz-Nielsen argumenterer på basis af de gennemførte analyser for, at begge dele kan være tilfældet.

I nævnte survey-undersøgelse blev indvandrernes kontakt med det danske samfund også søgt målt ved, hvor hyppigt man læste danske aviser. For mandlige indvandrere er der en sammenhæng mellem at læse danske aviser ugentligt og at være i beskæftigelse. Det er dog næppe meningsfuldt at hævde, at avislæsning i sig selv skulle kunne føre til beskæftigelse. Eventuelt kan man se sammenhængen som udtryk for, at både det at være i beskæftigelse og det at læse danske aviser er en indikator for et ønske om integration i det danske samfund.

Religiøs tilknytning

I Rockwool Fondens spørgeskemaundersøgelser blev der stillet nogle spørgsmål vedrørende religiøs tilknytning (muslim/ikke-muslim) og tilknytningens styrke (stærk/svag). For mændenes vedkommende er der en vis tendens til, at troende muslimer har en lavere sandsynlighed for at være i arbejde end andre (Schultz-Nielsen, 2002b). Det er svært at vide, hvordan en sådan sammenhæng skal fortolkes.

Kriminalitet

De få respondenter i Rockwool Fondens survey-undersøgelser, som ifølge registeroplysninger havde en kriminel fortid (en dom inden for de sidste fem år, der gav frihedsstraf), havde klart ringere sandsynlighed for at være i arbejde end andre. Schultz-Nielsen formoder, at en kriminel fortid begrænser jobmulighederne (Schultz-Nielsen, 2002b, side 140). En tilsvarende sammenhæng fremgår af en undersøgelse af unge indvandrere i Københavns Kommune (Geerdsen m.fl., 2003).

Opholdsgrundlag i Danmark

I Rockwool Fondens repræsentative spørgeskemaundersøgelser var opholdsgrundlaget uden statistisk betydning for beskæftigelseschancerne, jf. Schultz-Nielsen (2002b), der antyder, at indvandringsstopet i Danmark i 1973 kan have betydet, at en del indvandrere, som tidligere kunne søge opholdstilladelse af beskæftigelsesgrunde, efter 1973 var henvist til at søge opholdstilladelse på et andet grundlag. Det kan i nogen grad have udvisket forskellen mellem indvandrere med forskelligt opholdsgrundlag, ifølge Schultz-Nielsen.

En anden forklaring på, at opholdsgrundlaget ikke havde betydning i nævnte undersøgelse, som alene omfattede personer med mindst to års opholdstid i Danmark, kan være, at indvandringen til Danmark for mange af de interviewedes vedkommende fandt sted adskillige år før interviewene. Det er sandsynligt, at opholdsgrundlaget i givet fald navnlig har betydning for personer, der har befundet sig forholdsvis kort tid i Danmark.

Således viser en analyse vedrørende nyankomne flygtninge og familiesammenførte under integrationsloven (1999-2001), at opholdsgrundlaget her har en klar, om end lidt kompliceret, betydning for beskæftigelseschancerne. Der er en tendens til, at flygtninge og familiesammenførte til flygtninge har en lavere beskæftigelseschance end familiesammenførte til andre end flygtninge, men betydningen af opholdsgrundlaget afhænger af køn, alder og tilstedeværelse af børn ifølge den gennemførte statistiske analyse (Husted & Heinesen, 2004). En simpel procentberegning viser, at familiesammenførte til andre end flygtninge har bedre beskæftigelseschancer end flygtninge og familiesammenførte til flygtninge (Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, 2004a).

En anden analyse viser, at flygtninge til at begynde med har lavere beskæftigelsesfrekvens, alt andet lige, end indvandrere, der ikke er flygtninge, jf. bl.a. Husted m.fl. (2001), som bygger på registeroplysninger fra perioden 1984-1995, der omfatter alle indvandrere, herunder også personer fra vestlige lande. Ifølge denne analyse nærmer beskæftigelsesfrekvensen for flygtninge sig niveauet for ikke-flygtninge i løbet af 5 – 10 år.

Oprindelsesland

Ovenfor fremgik det, at der generelt er en kraftig sammenhæng mellem oprindelsesland og placering på det danske arbejdsmarked – målt ved erhvervsfrekvens, beskæftigelsesfrekvens og ledighed. Også i statistiske undersøgelser, hvor det er belyst, hvorledes en lang række forhold påvirker

beskæftigelseschancer samtidig, finder man generelt, at oprindelseslandet har betydning. Oprindelseslandet har således ikke kun betydning for arbejdsmarkedspaceringen, fordi personer fra forskellige lande adskiller sig fra hinanden med hensyn til uddannelse, opholdstid i Danmark, opholdsgrundlag, køn, alder og familiesituation. Oprindelseslandet har i et eller andet omfang en 'selvstændig betydning' (jf. fx Schultz-Nielsen, 2002b; Husted & Heinesen, 2004). Det kan formodes, at denne 'selvstændige betydning' i de statistiske analyser 'fanger' eller sammenfatter nogle egenskaber hos indvandrere og efterkommere, som ikke eller kun mangelfuldt har kunnet måles i de gennemførte kvantitative spørgeskema- og registerbaserede undersøgelser. Det kan bl.a. dreje sig om kulturelle forhold som værdier, opfattelser, erfaringer og livsmønstre. Der foreligger imidlertid kun et begrænset overblik over og en begrænset forståelse af disse forholds betydning for indvandrernes og efterkommernes situation i relation til arbejdsmarkedet i Danmark. I en analyse af nyankomne flygtninge og familiesammenførte under Integrationsloven kunne forfatterne konstatere, at effekten på beskæftigelseschancerne af oprindelsesland, alt andet lige, ser ud til at være stærkere for kvinder end for mænd (Husted & Heinesen, 2004). Måske kan dette ses som udtryk for, at kvinderne i højere grad end mændene er 'bærere' af kulturelle træk fra oprindelseslandene.

Opholdstid i Danmark

Ovenfor fremgik det også, at beskæftigelsesfrekvensen stiger med opholdstiden i Danmark, om end niveauet for beskæftigelsesfrekvensen er meget forskelligt for forskellige nationale grupper. Også i undersøgelser, hvor andre forhold inddrages i forklaringen af beskæftigelsesfrekvensen, kan man konstatere, at opholdstiden har betydning (Schultz-Nielsen, 2002b). I øvrigt tyder sidstnævnte undersøgelse på, at en del af forklaringen på opholdstidens betydning er, at stigende opholdstid medfører bedre dansk kundskaber. Opholdstidens betydning i den statistiske model bliver således mindre, når mål for dansk kundskaber inddrages.

Ledighedens længde

Adskillige opgørelser og undersøgelser viser, at jo længere tid en person har været ledig, des mindre er sandsynligheden for, at den pågældende kommer i arbejde inden for fx den næste måned. Et eksempel på denne tendens fremgik ovenfor, hvor det blev nævnt, at marginaliserede indvandreres chance for at komme i arbejde var lavere, des længere tid de havde modtaget overførselsindkomst. I andre undersøgelser af indvandrere (Hum-

melgaard m.fl., 1995), unge indvandrere i København (Geerdsen m.fl., 2003) og nyankomne flygtninge og familiesammenførte (Husted & Heinesen, 2004) finder man lignende tendenser.

I arbejdsmarkedsforskningen har det været diskuteret, om denne såkaldte negative varighedsafhængighed alene skyldes, at det er den 'bedste arbejdskraft', der kommer i arbejde først, eller om ledighedens varighed i sig selv reducerer beskæftigelseschancerne, fx fordi langvarig arbejdsløshed har en negativ signalværdi over for arbejdsgivere eller på grund af arbejdsløshedens nedbrydende psykiske virkninger.³¹

Uanset om varigheden i sig selv har en negativ virkning på beskæftigelseschancerne, vil der generelt være en tendens til, at personer med de ringeste beskæftigelseschancer (herunder de 'svageste') udgør en større andel af dem, der har været ledige i lang tid, end af dem, der har været ledige i kort tid.

Ved at betragte personer med lang tids ledighed kan man derfor få et vist indtryk af, hvilke karakteristika der bidrager til at reducere beskæftigelseschancerne. Et af disse karakteristika er selvsagt at tilhøre gruppen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, som i almindelighed er overrepræsenteret blandt langvarigt ledige, herunder langvarige kontanthjælpsmodtagere (jf. fx Beskæftigelsesministeriet, 2004).

En telefonbaseret spørgeskemaundersøgelse fra 2.000 blandt et repræsentativt udsnit på over 1.200 kontanthjælpsmodtagere giver mulighed for at sammenligne kontanthjælpsmodtagere med ikke-vestlig herkomst med danske kontanthjælpsmodtagere.

En markant forskel drejer sig om omfanget af såkaldte problemer ud over ledighed så som nedsat arbejdsevne, ordblindhed, misbrug af hash, narko eller lignende samt psykiske problemer. Kontanthjælpsmodtagere med udenlandsk baggrund er i mindre omfang karakteriseret ved denne type problemer end danske kontanthjælpsmodtagere. Deres mindre afrap-

31. Man kunne i princippet også tænke sig, at varighedsafhængigheden kunne være positiv, altså at en længere periode uden arbejde øger beskæftigelseschancerne. Det kunne fx være tilfældet for nyankomne indvandrere, der successivt lærer mere dansk. Som nævnt ovenfor ser det imidlertid ikke ud som om, at der er en positiv varighedsafhængighed for nyankomne flygtninge og familiesammenførte. Problematikken vedr. varighedsafhængighed blandt indvandrere er dog nok så kompliceret, og man kan næppe påstå, at det er afklaret, i hvilken grad den nævnte negative varighedsafhængighed er 'sand'. Det bør tilføjes, at en negativ varighedsafhængighed ikke er inkonsistent med det generelle resultat, at sandsynligheden for at være i beskæftigelse stiger med opholdstiden i Danmark, jf. ovenfor. Selv om varighedsafhængigheden er negativ, vil der hele tiden være en vis andel af en kohorte af ledige, der kommer i beskæftigelse.

portering gælder især hash- og narkoforbrug, forbrug af alkohol og tidligere misbrug af alkohol eller euforiserende stoffer. Det diskuteres i undersøgelsen, hvorledes disse svar skal vurderes, herunder om de i et eller andet omfang kunne tænkes at hidrøre fra forskellige fortolkninger af de anvendte ord i spørgeskemaspørgsmålene (jf. Bach & Harsløf, 2001). Hvis resultaterne i et eller andet omfang afspejler en objektiv realitet, tyder de på, at kontanthjælpsmodtagere med udenlandsk baggrund i visse henseender er 'bedre arbejdskraft' end danske kontanthjælpsmodtagere.

Ikke overraskende viser nævnte undersøgelse også, at kun 25 pct. af kontanthjælpsmodtagerne med ikke-vestlig baggrund er eller har været medlem af en arbejdsløshedskasse, den tilsvarende andel blandt danske kontanthjælpsmodtagere er 60 pct. Dette kan ses som udtryk for, at de ikke-vestlige kontanthjælpsmodtagere i deres tilværelse i Danmark gennemgående har haft en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet end danske kontanthjælpsmodtagere. Med en vis forenkling kan man derfor sige, at problemet for en stor gruppe ikke-vestlige kontanthjælpsmodtagere i højere grad er at få adgang til arbejdsmarkedet end at være blevet udstødt fra arbejdsmarkedet.

Økonomiske incitamenter og konjunkturer

Flere undersøgelser peger på, at såvel strukturelle som konjunkturrelle forhold på arbejdsmarkedet har betydning for indvandreres beskæftigelseschancer.

Blandt strukturelle forhold peges fx på, at relativt høje minimumslønninger i Danmark kan betyde, at personer med meget sparsomme kvalifikationer, herunder nogle ikke-vestlige indvandrere, hindres i at komme i beskæftigelse, fordi deres produktivitet ikke modsvarer den løn, arbejdsgiveren er forpligtet til at betale (Pedersen, 2002). Denne tankegang har været baggrunden for ordninger med løntilskud og arbejdspraktik (uden lønudgift for arbejdsgiveren) målrettet ledige, herunder ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, der ellers har ringe beskæftigelseschancer.

Et andet strukturelt forhold er økonomiske incitamenter til at være i arbejde frem for at modtage overførselsindkomst. Det økonomiske incitament kan måles ved forskelsbeløbet (disponibel indkomst ved at være i beskæftigelse fratrukket disponibel indkomst ved ledighed) og kompensationsgraden (forholdet mellem det sidste og første beløb), jf. fx Finansministeriet (2004).

Flere undersøgelser har forsøgt at beregne forskelsbeløbet (også

kaldet gabet), når der tages hensyn til bl.a. samspil mellem ydelser, aftrapning, udgifter ved at være i beskæftigelse mv. På grundlag af tal fra 1999 og 2001 beregner Schultz-Nielsen, at en temmelig stor andel af indvandrere og efterkommere, der er medlem af en arbejdsløshedskasse, har en lavere disponibel indkomst som fuldtidsbeskæftiget end som fuldtidsledig. Hvis der tages hensyn til børnepasningsomkostninger, skulle det blandt kvinder i 2001 eksempelvis dreje sig om 33 pct., som har en lavere indkomst som beskæftiget, end de ville have som ledig (Schultz-Nielsen, 2002b, side 128). Blandt mænd skulle andelen være 22 pct. De tilsvarende tal blandt danskere er meget lavere, hvilket bl.a. skyldes, at indvandrerne i gennemsnit får en lavere løn, jf. bl.a. Pedersen, 2002, der anfører, at en analyse for danskere

... finder signifikante påvirkninger fra dette gab mellem dagpensituation og beskæftigelse på søgeadfærd, arbejdsmarkedstilknnytning og arbejdsløshedsrisiko. A priori kan der forventes endnu stærkere incitamentspåvirkninger for indvandrere, hvor gabet er så meget større end for danskere, og hvor grundlæggende attituder, specielt til gifte kvinders udearbejde, for mange formentlig er anderledes end for danskere i øvrigt. (Pedersen 2002, side 18)

Schultz-Nielsen (2002b) viser, at indvandrere med små eller negative forskelsbeløb i 1999 mindre hyppigt havde beskæftigelse i 2001 end indvandrere med større forskelsbeløb. Schultz-Nielsen argumenterer bl.a. på grundlag heraf for, at økonomiske incitamenter har betydning for indvandreres beskæftigelseschancer.

En sådan formodning er også udgangspunkt for senere beregninger af forskelsbeløb, jf. Finansministeriet (2004), som generelt kommer frem til større forskelsbeløb end i de tidligere undersøgelser. Det skyldes ifølge Finansministeriet især, at ministeriet i modsætning til de tidligere spørgeskemabaserede opgørelser medregner indbetaling til pensionsordninger samt personalegoder og ferietillæg mv. i det anvendte lønbegreb, dvs. som en del af det faktiske økonomiske udbytte ved at være i arbejde (jf. Finansministeriet 2004, side 242). Ifølge Finansministeriet var forskelsbeløbet på under 1.000 kr. pr. måned for 10 pct. af de ikke-vestlige indvandrere i 2004, for danskere var den tilsvarende andel 5 pct. Finansministeriets beregninger viser desuden, at andelen med et forskelsbeløb på under 1.000 kr. er faldet fra 2001 til 2004. Faldet er klart større for

ikke-vestlige indvandrere end for danskere. De økonomiske incitamenter til at være i arbejde skulle således være blevet kraftigere fra 2001 til 2004.

Som nævnt har de økonomiske konjunkturer, målt fx ved det generelle ledighedsniveau, efter al sandsynlighed en særdeles stor betydning for indvandreres og efterkommeres beskæftigelseschancer. Det fremgår også indirekte af andre undersøgelser, som viser, at beskæftigelseschancerne bl.a. afhænger af ledigheden i det område, hvor man bor (jf. fx Husted & Heinesen, 2004). Jo lavere ledighed, des bedre beskæftigelseschancer.

Udlændinge i lokalområdet

Beskæftigelseschancerne for nyankomne flygtninge og familiesammenførte under integrationsloven er tilsyneladende større for personer, der får bopæl i kommuner, hvor der i forvejen bor relativt mange ikke-vestlige udlændinge, end for personer, der får bopæl i områder, hvor der bor få udlændinge (jf. note 1, kap. 2). Således viser Husted & Heinesen (2004), at andelen af udlændinge fra tredjelande i befolkningen i kommunen i forvejen har en signifikant positiv effekt på sandsynligheden for, at nyankomne flygtninge og familiesammenførte opnår beskæftigelse. Ligeledes gælder det, at beskæftigelseschancerne for nyankomne flygtninge og familiesammenførte er større, jo større andel denne gruppe udgør af befolkningen.

Forklaringen på dette resultat kan fx være, at virksomhederne i de områder, hvor der i forvejen bor mange udlændinge, har erfaringer med ansættelse af indvandrere, eller at de sociale netværk til virksomheder og beskæftigede er større i disse områder end i områder, hvor der i forvejen bor få udlændinge fra ikke-vestlige lande. En yderligere forklaring, der antydes af Husted & Heinesen (2004), er, at integrationsindsatsen måske er mere effektiv i kommuner med mange udlændinge i forvejen på grund af stordriftsfordele og flere erfaringer med udlændinge.

Det nævnte resultat kunne umiddelbart lægge op til at drøfte, hvorledes spredningspolitikken (dvs. bestræbelsen på at fordele flygtningene over hele landet) vedrørende flygtninge fungerer. Analyser af flyttemønstre tyder på, at flytningene søger mod de større kommuner, udsatte boligområder og områder med større etnisk koncentration, jf. Husted & Blume Jensen (2003). For flygtninge under integrationsloven gælder det især for flytninge efter udløbet af den treårige introduktionsperiode. Forfatterne fortolker bl.a. dette som udtryk for, at man flytter mod områder, hvor der kan etableres sociale netværk med ligesindede. Flytningene synes

således i en vis forstand at 'omgå' spredningspolitikken i kraft af deres flyttemønster.

Der er i den nævnte undersøgelse ikke tegn på, at flygtningene flytter til områder med bedre beskæftigelsesmuligheder målt ved beskæftigelsesfrekvensen i tilflytningskommunerne.³² Et tilsvarende resultat fremgår af en anden undersøgelse (Dam, P. & Rosholm, 2003b), der omfatter perioden 1986-98. Alligevel viser det sig ifølge sidstnævnte undersøgelse, at sandsynligheden for at finde et job øges markant efter flytningen. I en avisartikel sammenfatter Rosholm konklusionen af undersøgelsen vedrørende spredningspolitikken på følgende måde:

Implikationen er, at en spredningspolitik tilsyneladende har den utilsigtede virkning, at den arbejdsmarkedsmæssige integration af nogle flygtninge forsinkes ... På den anden side ser det ud til, at for de, som boligplaceres et sted, de er tilfredse med, der gå arbejdsmarkedsintegrationen hurtigere, end den ellers ville have gjort, hvilket taler til fordel for spredningspolitikken. Denne sidstnævnte effekt er dog kvantitativt mindre end den første, således at en umiddelbar konklusion kunne være, at politikken ikke gavner den arbejdsmarkedsmæssige integration af flygtninge. (Rosholm, 2004)

BESKÆFTIGELSE SOMRÅDER

Med beskæftigelsesområder menes her karakteristika ved de job og virksomheder, hvor indvandrere er beskæftiget. Det drejer sig navnlig om status som lønmodtager eller selvstændig, stillingskategorier, kvalifikationskrav, brancher, privat/offentlig sektor samt størrelsen af virksomheden.

Af samtlige 16-66-årige beskæftigede i november 2002 var 3,15 pct. ikke-vestlige indvandrere, mens 0,35 pct. var ikke-vestlige efterkommere. Tilsammen udgør de to grupper således 3,5 pct. af de beskæftigede i Danmark (Danmarks Statistik, 2004b).

32. En anden dansk undersøgelse af flygtninge, der ikke er omfattet af integrationsloven (data for 1999), viser dog ifølge nævnte kilde, at højere arbejdsløshed i bopælskommunen øger sandsynligheden for fraflytning til en større kommune.

Selvstændige

Af de selvstændige udgør indvandrerne 4,6 pct.³³ Denne andel er således omkring 50 pct. større end blandt beskæftigede generelt. Indvandrere er dermed klart overrepræsenteret blandt selvstændige.³⁴ Et andet udtryk for det samme er, at de selvstændiges andel af de beskæftigede indvandrere er 11 pct., mens de selvstændiges andel af beskæftigede danskere er 6,8 pct. (Lindhardt & Frølander, 2004).

Indvandrere, der er selvstændige, er gennemgående yngre end danskere, der er selvstændige. Det betyder, at indvandrernes overrepræsentation blandt selvstændige er mest udtalt blandt de yngre (Lindhardt & Frølander, 2004).³⁵

Omkring to tredjedele af de selvstændige indvandrere har ingen ansatte. De, der har ansatte, har i gennemsnit lidt over fem personer ansat. Det er karakteristisk, at næsten to tredjedele af de selvstændige driver virksomhed inden for hovedbranchen *handel, hotel- og restauration*. Supermarkeder, kolonialhandel mv., specialforretninger med fødevarer samt restauranter tegner sig for lidt over halvdelen af de beskæftigede selvstændige indvandrere. For danskere er den tilsvarende andel kun 6 pct. Restauration er den vigtigste enkeltbranche (Lindhardt & Frølander, 2004).

Den relativt store andel af selvstændige blandt indvandrere kan bl.a. hænge sammen med, at gruppen generelt har vanskeligere end danskere ved at opnå lønmodtagerbeskæftigelse på det danske arbejdsmarked med relativt høje minimumslønninger. At etablere sig som selvstændig kan være en vej til arbejde, når andre muligheder synes lukkede, fx på grund af diskrimination eller mangel på relevante faglige, sproglige eller personlige kompetencer (jf. Blume, 2003 og 2004; Dohlmann, 2001; Christiansen & Schmidt, 2002). Når man etablerer sig som selvstændig, skal man ikke vurderes af en (dansk) arbejdsgiver. Der er en tendens til, at indvandrere

33. Beregning på grundlag af Danmarks Statistik (2004b) og Lindhardt & Frølander (2004).

34. Det er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at en større andel af indvandrerbefolkningen end af den danske befolkning er selvstændige, hvilket naturligvis hænger sammen med den lave beskæftigelsesfrekvens blandt indvandrerne. I november 2002 var 5,1 pct. af de 16-66-årige danskere selvstændige, mens den tilsvarende andel blandt ikke-vestlige indvandrere var 4,9 pct., jf. beregning på grundlag af Danmarks Statistik (2004b) og Lindhardt & Frølander (2004). Hvis man imidlertid alene betragter aldersgruppen 16-34 år, er de selvstændiges andel af befolkningen større blandt ikke-vestlige indvandrere (3,4 pct.) end blandt personer med dansk oprindelse (2,1 pct.), jf. Lindhardt & Frølander (2004).

35. Jf. også foregående note.

især etablerer sig i brancher, hvor adgangsbarrierer, herunder kapitalkrav, er forholdsvis små (jf. også Rezaei, 2004b).

En anden forklaring på, at relativt mange indvandrere er selvstændige, kan være, at nogle grupper af indvandrere foretrækker denne type beskæftigelse på grund af arbejdets karakter, friheden og mulighederne for selv at bestemme, fx hvilke mennesker man arbejder sammen med. Det kan eventuelt også spille en rolle, at selvstændig virksomhed giver mulighed for en række uformelle økonomiske aktiviteter, som kan gøre denne levevej attraktiv for en gruppe, der ellers har vanskeligt ved at opnå en indkomst på niveau med danskeres (jf. Rezaei, 2003, 2004a og 2004b).

Blume (2003 og 2004) drøfter, om det at være selvstændig er udtryk for integration på arbejdsmarkedet, og konkluderer, at det ikke nødvendigvis er tilfældet. For en del selvstændige indvandrere gælder det, at de hyppigt skifter mellem at være selvstændige erhvervsdrivende og uden beskæftigelse. Sådanne skift tyder på, at

... perioderne som selvstændig ikke er udtryk for solid beskæftigelse. De er derimod snarere udtryk for, at den pågældende person ikke har andre oplagte beskæftigelsesmuligheder og derfor forsøger sig som selvstændig erhvervsdrivende ... Et forsøg der mange gange ikke lykkes, idet de ofte ender med at være uden beskæftigelse igen. (Blume, 2004, side 32)

For nogle indvandrere kan en position som selvstændig erhvervsdrivende imidlertid være "en vej ud af lavindkomstgruppen". Det gælder især indvandrere fra Pakistan (Blume, 2004).

Lønmodtagere

Langt hovedparten, omkring ni tiendedele, af de beskæftigede indvandrere og efterkommere er lønmodtagere.

Ikke-vestlige lønmodtagere er især beskæftiget i den nederste del af stillingshierarkiet, hvis dette defineres fx ved hjælp af socioøkonomisk status, der er Danmarks Statistiks inddeling af arbejdsfunktioner efter niveauet for de færdigheder, der kræves. 66 pct. af de beskæftigede indvandrere befinder sig på de to laveste socioøkonomiske niveauer – mod 55 pct. af de beskæftigede med dansk oprindelse. 20 pct. af indvandrerne og 12 pct. af danskerne er lønmodtagere uden nærmere angivelse, dvs. der er tale om beskæftigede, der ikke kan niveauplaceres, typisk fordi de arbejder i mindre private virksomheder, som ikke indberetter oplysninger til Dan-

marks Statistik.³⁶ Der er en del variation mellem forskellige nationale grupper med hensyn til fordeling efter socioøkonomisk status. For langt de fleste af de største grupper gælder dog, at den gennemsnitlige placering er lavere end for danskernes vedkommende (Lindhardt & Frølander, 2004).

Forklaringen herpå kunne for det første være, at ikke-vestlige indvandrere ofte har få uddannelsesmæssige kvalifikationer og derfor ifølge sagens natur navnlig må befinde sig i job, der ikke kræver den slags kvalifikationer. En supplerende forklaring kan være, at de uddannelsesmæssige kvalifikationer, ikke-vestlige indvandrere eventuelt har med sig fra hjemlandet, ikke anerkendes på det danske arbejdsmarked eller ikke anerkendes fuldt ud. En tredje forklaring kan være, at nogle ikke-vestlige indvandrere ikke kan opnå beskæftigelse svarende til deres kvalifikationer på grund af diskrimination.

Formodningen taler for, at alle tre forklaringer i et eller andet omfang er gyldige. Eksempelvis angiver en del beskæftigede 30-35-årige mænd med oprindelse i Tyrkiet og Eksjugoslavien, at deres job befinder sig på for lavt et niveau i forhold til deres uddannelse (Schmidt & Jacobsen, 2000), og ikke-vestlige indvandrere med en medbragt uddannelse opnår generelt ikke beskæftigelse med samme socioøkonomiske status som ikke-vestlige indvandrere med en dansk uddannelse på samme niveau. Når man imidlertid betragter beskæftigede med en dansk lang videregående uddannelse, kan man konstatere, at ikke-vestlige indvandrere opnår job på samme socioøkonomiske niveau som danskere (Lindhardt & Frølander, 2004).

Indvandrere fra ikke-vestlige lande er hyppigere end danskere beskæftiget i den private sektor. Forskellen er størst for kvindernes vedkommende. 65 pct. af de beskæftigede indvandrerkvinder er ansat i den private sektor, mens den tilsvarende andel blandt danske kvinder er 50 pct. Navnlig i følgende brancher er indvandrere overrepræsenteret: industri, handel, hotel- og restaurationsvirksomhed mv. samt finansieringsvirksomhed og forretningsservice. De underbrancher, hvor flest indvandrere er beskæftiget, er rengøringsvirksomhed og restauranter mv. Specifikt for mænd er det jernbane-/busdrift og slagterier, og for kvinder sociale institutioner mv. Også når det gælder branchemæssig placering, ses en del forskelle mellem

36. De anførte tal er fra november 2002. Tilsvarende tendenser ses i tidligere opgørelser (Danmarks Statistik, 1999).

forskellige grupper opdelt efter national oprindelse (Lindhardt & Frølander, 2004).

Når det drejer sig om den private sektor, ser det ud til, at indvandrere relativt hyppigt er beskæftiget på større virksomheder med mindst 50 ansatte (jf. Holt m.fl., 2003; Rosdahl & Uldall-Poulsen, 2003). På grund af målemetoderne i undersøgelserne bør der imidlertid tages et vist forbehold over for dette resultat.

Arbejdspladsers beskæftigelse af indvandrere

De ovennævnte to afsnit vedrørende selvstændige og lønmodtagere bygger på en optælling af personer, fx af indvandrere fordelt efter privat og offentlig sektor. Alternativt kan man foretage optællinger, hvor arbejdspladsen (virksomheden) er enheden.

Det er fx sket i en registerbaseret undersøgelse af, hvad der karakteriserer arbejdspladser, som beskæftiger indvandrere og flygtninge mv. (jf. Boll & Kruhøffer, 2002). I en statistisk analyse med tal fra 1999 belyses virksomheders sandsynlighed for at have mindst en person ansat med en anden etnisk baggrund end dansk. Analysen viser bl.a., at arbejdspladser, der beskæftiger indvandrere fra lande uden for Norden og EU mv., "ligger i den lave ende, specielt når det gælder lønniveau, og i den høje ende, når det gælder risikoen for ledighed blandt medarbejderne" (Boll & Kruhøffer, 2002, side 142). Desuden viser analysen, at det især er virksomheder, hvis medarbejderantal er konstant eller stigende, der har indvandrere ansat.

Analysen synes bl.a. at underbygge en antagelse om, at indvandrere relativt ofte beskæftiges på konjunkturudsatte arbejdspladser, hvor medarbejdernes beskæftigelse tit er ustabil, og hvor lønningerne er forholdsvis lave.

I en lignende, men spørgeskemabaseret, analyse (Rosdahl & Uldall-Poulsen, 2003) blev det undersøgt, hvad der synes at påvirke sandsynligheden for, at arbejdsledere³⁷ i deres enhed har ansat personer med en anden etnisk baggrund end dansk.

Analysen viste bl.a., at større enheder, større virksomheder og enheder med ikke-faglærte opgaver forholdsvis hyppigt har ansat mindst en person med en anden etnisk baggrund end dansk, hvilket næppe er så overraskende.

Herudover viste analysen, at virksomhedens efterspørgsel efter ar-

37. Dvs. ledere, som ikke er ledere for andre ledere.

bejdskraft og udbudet af arbejdskraft i det lokale område havde betydning. Populært sagt var der en tendens til, at personer med en anden etnisk baggrund blev ansat som 'sidste udvej', dvs. når virksomheden havde en forholdsvis negativ vurdering af dens muligheder i øvrigt for at tiltrække og fastholde kvalificeret arbejdskraft. Dette understreger, ligesom oplysningerne ovenfor, *konjunktursituationens betydning*. Når det er svært at skaffe arbejdskraft, har virksomhederne et incitament til at forsøge at gå nye veje, fx ved at rekruttere indvandrere.³⁸

Videre viste undersøgelsen, at jo større andel de etniske minoriteter udgjorde af befolkningen i det lokale område, des større var sandsynligheden for, at lederen havde ansat mindst en person med en anden etnisk baggrund end dansk. Dette underbygger en tese om, at et *udbud af arbejdskraft af en given type over tid tenderer til at skabe en efterspørgsel* efter netop denne type arbejdskraft.³⁹ Hvis det er rigtigt, vil et øget arbejdsudbud (en stigende erhvervsfrekvens) blandt indvandrere og efterkommere over tid føre til en stigende beskæftigelse af disse grupper.

Endelig viste den omtalte undersøgelse, at lederens holdninger (i den private sektor) og virksomhedens personalepolitik (i den offentlige sektor) har betydning for deres rekruttering af etniske grupper. Jo mere, 'social ansvarlighed' karakteriserede holdninger og politik, des større sandsynlighed var der alt andet lige for, at lederens enhed omfattede en eller flere personer med en anden etnisk baggrund end dansk. Dette resultat underbygger den i og for sig ganske indlysende formodning, at beskæftigelse af indvandrere ikke blot er bestemt af konjunkturer og strukturelle forhold (som uddannelse og kvalifikationskrav), men også af holdninger og personalepolitik i virksomhederne. Inden for deres økonomiske rammer har virksomhederne et selvstændigt råderum. De kan beslutte at ansætte flere indvandrere og efterkommere, eller de kan beslutte ikke at gøre det.

En af de strategier, som navnlig store virksomheder kan benytte, kommer til udtryk i begrebet 'mangfoldighedsledelse', hvor der lægges vægt på at se menneskers forskellighed som en styrke frem for et problem. Perspektivet er, at virksomheden bliver mere mangfoldig i sin personale-sammensætning i forhold til etnicitet, køn, alder mv. og samtidig mere

38. Nævnte resultat var mest markant i den private sektor.

39. Andre mekanismer kan naturligvis også tænkes at forklare sammenhængen, herunder at indvandrere flytter til områder, hvor de kan få beskæftigelse.

konkurrencedygtig. En række danske virksomheder arbejder med mangfoldighedsledelse i deres rekrutteringspolitik, men endnu er der ifølge en undersøgelse fra 2002 (Hagedorn-Rasmussen & Kamp, 2003) kun få virksomheder, der aktivt arbejder med at udnytte mangfoldigheden. Begrebet mangfoldighedsledelse peger bl.a. overordnet på det forhold, at indvandrere i kraft af deres sproglige og kulturelle baggrund har nogle kompetencer, som kan være af værdi for virksomheder, ikke mindst som følge af den stigende internationalisering af kommunikation og økonomiske transaktioner.

Fra det offentlige side kan man forsøge at påvirke virksomheders beskæftigelse af indvandrere. Det kan fx ske via løntilskud. I en spørgeskemabaseret undersøgelse blandt uddannelsesansvarlige ledere på 600 private og 400 offentlige arbejdspladser (IFKA, 2004) fik de adspurgte stillet følgende spørgsmål:

Ville en støtte, der dækkede omkring halvdelen af lønnen i seks måneder, have betydning for Deres beslutning om at ansætte en eller flere nydanske medarbejdere?⁴⁰

67 pct. af de private og 62 pct. af de offentlige ledere svarede *ingen betydning* eller *ved ikke*. 10 pct. svarede *afgørende* eller *stor* betydning, mens resten svarede *en vis* eller *mindre* betydning. Selv om mange således svarede *ingen betydning*, peger tallene på, at et løntilskud af den anførte karakter kan have en vis effekt.⁴¹ Flere virksomheder⁴² mente dog, at "en aktiv indsats fra arbejdsformidlingen eller kommunen eventuelt sammen med en aktuel ansøger kunne få ..." deres arbejdsplads til at ansætte en person, der står uden for arbejdsmarkedet. Opsøgende arbejde fra myndigheders side over for virksomheder synes således ifølge disse svar at kunne formå at få virksomheder til at ansætte flere nydanskere.

Lønmodtageres holdning til beskæftigelse af indvandrere

I forbindelse med SFIs overvågning af virksomhedernes sociale engagement er et udsnit af lønmodtagere i 1999, 2001 og 2003 blevet spurgt om deres indtryk af holdningen på deres arbejdsplads til at ansætte personer

40. Rapporten fra undersøgelsen indeholder ikke oplysninger om repræsentativitet mv.

41. Hvis man ellers kan slutte fra de adspurgtes telefoniske tilkendegivelser til deres konkrete rekrutteringsadfærd.

42. 74 pct. af de offentlige og 56 pct. af de private.

med "fremmed kulturel baggrund", som det udtrykkes (jf. Holt m.fl., 2004). Undersøgelserne viser, at holdningen er blevet mere positiv i perioden, hvilket primært skyldes udviklingen fra 1999 til 2001. 57 pct. af lønmodtagerne mener, at der er en positiv holdning på deres arbejdsplads til at ansætte personer med fremmed kulturel baggrund.

Oplevelse af holdningen som positiv er i øvrigt mere udbredt i større end i mindre virksomheder og på offentlige arbejdspladser end i private virksomheder. Forklaringen på, at der er relativt flere indvandrere ansat i den private sektor end i den offentlige, kan derfor næppe være af holdningsmæssig art. Derimod kunne positive holdninger eventuelt være en medvirkende forklaring på, at der synes at være relativt flere indvandrere ansat i større end i mindre private virksomheder.

I øvrigt er det interessant, at kvinder gennemgående har en mere positiv vurdering af holdningen på arbejdspladsen end mænd. Det samme gælder personer med en videregående uddannelse sammenlignet med personer med en lavere uddannelse eller ingen uddannelse.

SAMMENFATNING

I dette kapitel har vi for det første præsenteret nogle hovedtal om ikke-vestlige indvandreres og efterkommeres arbejdsmarkedstilknytning og marginalisering i de senere år. For det andet har vi gennemgået resultater fra nyere danske undersøgelser vedr. forhold, der hænger sammen med ikke-vestlige udlændinges arbejdsmarkedstilknytning.

Erhvervsfrekvensen for indvandrere har været svagt stigende i de sidste fem år og var i 2004 53 pct. Efterkommernes erhvervsfrekvens er noget højere, nemlig 63 pct., mens danskernes er 78 pct. Ledighedsprocenten blandt ikke-vestlige indvandrere er 20 pct. (2004), mens den er 5,8 pct. blandt danskere og 11 pct. blandt ikke-vestlige efterkommere. De ikke-vestlige udlændinges svage tilknytning til arbejdsmarkedet kommer også til udtryk ved en betydelig marginalisering. Næsten en femtedel af de 18-64-årige indvandrere og efterkommere havde modtaget midlertidig overførselsindkomst (arbejdsledighedsdagpenge, kontanthjælp mv.) i mindst 80 pct. af treårsperioden 2001-2003. Det svarer til knapt 37.000 personer.

Den beskæftigelsespolitiske problemstilling vedr. indvandrere og efterkommere drejer sig derfor om at reducere overledigheden blandt udlændinge, at øge gruppens erhvervsfrekvens samt at forebygge og afhjælpe marginalisering.

Foreliggende statistik og undersøgelser viser bl.a., at følgende træk ved ikke-vestlige indvandrere og efterkommere hænger sammen med relativt gode beskæftigelseschancer:

- mand (sammenlignet med at være kvinde)
- 25-45 år (sammenlignet med at være yngre og navnlig ældre)
- uden mindre børn (for kvinders vedkommende)
- godt helbred
- gode danskundskaber
- en erhvervsuddannelse, navnlig en dansk
- kontakt med danskere
- fravær af kriminalitet
- ikke-flygtning, ikke familiesammenført til flygtning
- forældre med en god arbejdsmarkedstilknytning (for efterkommeres vedkommende)
- bopæl i et område med relativt mange udlændinge
- bopæl i et område med lav ledighed (gode økonomiske konjunkturer)
- længere opholdstid i Danmark.

Nogle undersøgelser synes at underbygge en antagelse om, at beskæftigelseschancen øges, jo større økonomisk gevinst der er ved at være i arbejde frem for på overførselsindkomst. Der er dog relativt spinkel viden om denne problemstilling for så vidt angår indvandrere og efterkommere.

Blandt beskæftigede er indvandrere og efterkommere klart overrepræsenteret i kategorien *selvstændige*, navnlig i de yngre aldersgrupper. Omkring ni tiendedele af de beskæftigede indvandrere og efterkommere er dog lønmodtagere.

De ikke-vestlige lønmodtagere er især beskæftiget i den nederste del af stillingshierarkiet, i den private sektor (frem for den offentlige) og på arbejdspladser med ustabile job og lave lønninger. Arbejdspladsernes beskæftigelse af ikke-vestlige udlændinge er bl.a. betinget af efterspørgslen på arbejdskraft (dvs. konjunkturerne) og andre økonomiske forhold. Desuden synes indvandrerens og efterkommernes beskæftigelse at afhænge af holdninger og personalepolitik på virksomhederne. Det negative aspekt af dette er, at diskrimination i et eller andet omfang synes at begrænse indvandreres beskæftigelsesmuligheder. Den positive side er, at det er muligt at forbedre udlændingenes beskæftigelsesmuligheder via eksplicite prioriteringer og beslutninger i virksomhederne.

HVEM FIK ARBEJDE?

INDLEDNING

Dette og det følgende kapitel præsenterer resultaterne af en spørgeskemaundersøgelse blandt marginaliserede indvandrere og efterkommere i Danmark. Formålet er at undersøge, hvorfor nogle marginaliserede indvandre-re/efterkommere opnår beskæftigelse, mens andre forbliver marginalise-rede. Undersøgelsens population har derfor dels været tidligere margina-liserede dels fortsat marginaliserede. Hensigten i det følgende er at sammenligne disse to grupper med henblik på at belyse ligheder og for-skelle i forhold til bl.a. baggrund, kvalifikationer, jobsøgning, aktiverings-deltagelse, netværk og holdninger til arbejde, for derigennem at indkredse, hvilke forhold der bidrager til, at denne vanskeligt stillede gruppe kommer i beskæftigelse.

Spørgeskemaundersøgelsens stikprøve er udvalgt på basis af Ar-bejdsmarkedsstyrelsens register DREAM, som omfatter samtlige personer i Danmark, der har modtaget visse offentlige overførselsindkomster i kor-tere eller længere tid. Spørgeskemaundersøgelsen tager udgangspunkt i en population af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, som kan karak-teriseres som marginaliserede i 2003, jf. afgrænsningen af denne gruppe i kapitel 2 (se også bilag 1). Det drejer sig om i alt 45.961 indvandrere og efterkommere, som har modtaget en midlertidig overførselsindkomst (fx arbejdsløshedsdagpenge eller kontanthjælp) i mindst 45 uger i 2003.

Af de marginaliserede i 2003 var 38.154 personer fortsat marginaliserede i første halvår 2004, dvs. de havde modtaget overførselsindkomst i mindst 23 uger af de 25 første uger i 2004. 1.244 personer havde ikke modtaget overførselsindkomst i mindst 21 uger i denne periode, hvorfor det var formodningen, at de fleste af disse personer var kommet i arbejde. Til spørgeskemaundersøgelsen blev udvalgt samtlige 1.244 personer, som formodedes at have fået arbejde i første halvår af 2004, og en simpel tilfældig stikprøve på 898 personer af dem, som fortsat var marginaliserede i første halvår 2004.

Interviewene blev gennemført i perioden mellem november 2004 og januar 2005 af SFI-SURVEY. Af de oprindeligt udvalgte blev der opnået interview med 40 pct. Hovedårsagen til, at der ikke blev opnået interview med flere, var, at det ikke kunne lade sig gøre at komme i kontakt med en betydelig andel af de personer, som var udtrukket, dels fordi nogle af de udtrukne ikke var aktive i CPR-registret, dels fordi en del enten ikke havde telefon, eller at telefonnummeret ikke kunne opspores. Problemet var således ikke, at mange afslog at være med. Af dem, som kunne træffes pr. telefon, blev der opnået interview med 79 pct. – heraf 511 tidligere marginaliserede og 346 fortsat marginaliserede. 16 pct. afslog at deltage, mens 5 pct. af interviewene ikke kunne gennemføres pga. sprogproblemer.

Af de nævnte 511 personer oplyste 80, at de ikke havde arbejde på interviewtidspunktet, og at de heller ikke tidligere havde haft arbejde i Danmark. Disse personer må derfor formodes at være ophørt med at modtage overførselsindkomst i første halvår 2004 af andre årsager end, at de var kommet i arbejde.

Derfor reduceredes gruppen af *tidligere marginaliserede* til 431 personer (511-80). I det følgende sammenlignes denne gruppe med de 346 *fortsat marginaliserede* personer med henblik på at belyse, hvad der karakteriserer de tidligere marginaliserede i forhold til de personer, der fortsat var marginaliserede i første halvår 2004.

PERSONERNES BAGGRUND

Køn, alder, oprindelsesland og opholdsgrundlag

Kvindelige indvandrere og efterkommere har, som beskrevet i kapitel 2, generelt lavere beskæftigelseschancer end mænd. Både erhvervs- og beskæftigelsesfrekvensen er lavere for kvindernes vedkommende, ligesom le-

digheden er højere end blandt mændene. Blandt de interviewede i spørgeskemaundersøgelsen bekræftes dette billede, hvilket fremgår af tabel 3.1.

Tabel 3.1

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter alder, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Alder	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
18-24 år	2	7	5	6	7	6
25-34 år	21	31	26	34	30	32
35-44 år	44	36	40	36	40	38
over 45 år	32	26	29	23	23	23
I alt	99	100	100	99	100	99
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0033

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,8765

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1157

Blandt de fortsat marginaliserede er 53 pct. kvinder (184 af 346), mens der blandt de tidligere marginaliserede er 45 pct. kvinder (196 af 431). Der synes ikke at være de store forskelle i aldersfordelingen mellem de to grupper. Blandt mændene er der dog flere yngre (18-34 årige) blandt de tidligere marginaliserede, end blandt de fortsat marginaliserede.

Som det blev beskrevet i kapitel 2, peger den hidtidige forskning på, at efterkommere generelt klarer sig bedre i relation til integration på arbejdsmarkedet end indvandrergenerationen. For så vidt angår mænd, fremgår en tilsvarende tendens af tabel 3.2. Efterkommere udgør dog alt i alt en meget beskedent andel af både de fortsat marginaliserede (2 pct.) og af de tidligere marginaliserede (4 pct.).

Andre undersøgelser peger endvidere på, at opholdsgrundlaget har en betydning for beskæftigelseschancerne. Som nævnt i kapitel 2 har flygtninge og familiesammenførte til flygtninge en lavere beskæftigelseschance end familiesammenførte til andre end flygtninge. Denne tendens fremgår også af denne undersøgelses materiale, jf. tabel 3.3.

Det ses, at der er væsentligt flere flygtninge blandt de fortsat marginaliserede end blandt de tidligere marginaliserede. Blandt de fortsat marginaliserede er 74 pct. af mændene og 48 pct. af kvinderne flygtninge, mens de tilsvarende andele blandt de tidligere marginaliserede er henholdsvis 56 pct. og 29 pct. Kun 16 pct. af de fortsat marginaliserede er

Tabel 3.2

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter, om de er indvandrere eller efterkommere, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Efterkommere	1	3	2	4	4	4
Indvandrere	99	97	98	96	96	96
I alt	100	100	100	100	100	100
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0447

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,4647

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0708

Tabel 3.3

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter opholdsgrundlag, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Opholdsgrundlag	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Flygtninge	74	48	61	56	29	44
Familiesammenførte til flygtninge	11	35	23	15	33	23
Andre	15	17	16	29	38	33
I alt	100	100	100	100	100	100
Procentgrundlag	160	178	338	225	185	410

Anm.: Tabellen omfatter ikke efterkommere, dvs. personer født i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0008

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

hverken flygtninge eller familiesammenførte til flygtninge – mod over det dobbelte, nemlig 33 pct., blandt de tidligere marginaliserede. Det er således ganske tydeligt, at flygtninges beskæftigelseschancer er dårligere end andres, mens gruppen *andre* klarer sig bedst.

I tabel 3.4 er de interviewede fordelt efter oprindelsesland. Det ses, at indvandrere og efterkommere af tyrkisk herkomst ser ud til at være stærkere repræsenteret blandt de tidligere marginaliserede end blandt de fortsat marginaliserede, mens det omvendte gør sig gældende for især somaliere, irakere, afghanere og libanesere.

Lige såvel som opholdsgrundlag og oprindelsesland hænger sammen med beskæftigelseschancerne, peger mange undersøgelser på, at op-

Tabel 3.4

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter oprindelsesland, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Oprindelsesland	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Tyrkiet	9	15	12	24	25	25
Somalia	4	10	8	3	2	2
Afghanistan	13	4	8	6	1	4
Sri Lanka	2	5	4	3	7	5
Irak	19	10	14	11	6	8
Libanon	9	8	8	3	2	3
Bosnien	9	13	11	12	9	11
Andre	35	35	35	37	48	42
I alt	100	100	100	99	100	100
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

holdstiden i Danmark har betydning for mulighederne for at komme i arbejde (jf. kapitel 2). En tilsvarende tendens fremgår af tabel 3.5.

Tabel 3.5

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter opholdstid i Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Opholdstid i Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
0-3 år	6	3	5	6	0	3
4-6 år	29	21	25	24	14	19
7-9 år	11	19	15	11	16	13
Over 10 år	53	56	55	60	70	64
I alt	99	99	100	101	100	99
Procentgrundlag	161	179	340	224	188	412

Anm.: Tabellen omfatter ikke efterkommere, dvs. personer født i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,6104

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0061

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0570

Særligt blandt kvinderne synes der at være en sammenhæng. Således har 70 pct. af de tidligere marginaliserede kvinder opholdt sig i Danmark i mere end 10 år, mens 56 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder har opholdt sig lige så længe i landet. For mændenes vedkommende gør den samme tendens sig gældende, men i knap så stor grad. Som nævnt i kapitel 2 peger

andre undersøgelser på, at opholdstidens betydning bl.a. kan hænge sammen med forbedringen af dansk kundskaber. Betydningen af dansk kundskaber vendes der tilbage til senere i dette kapitel.

Problemer ud over ledighed

Som beskrevet i kapitel 2 havde over halvdelen af de indvandrere og efterkommere, som var marginaliserede i 2003, efter kommunens skøn problemer ud over ledighed. Tabel 3.6 viser, i hvilken tilstand de interviewede befandt sig i den sidste uge i 2003, hvor de modtog overførselsindkomst. Som det fremgår, er der markant flere blandt de fortsat marginaliserede, som havde problemer ud over ledighed, end blandt de tidligere marginaliserede. Blandt de fortsat marginaliserede skønnede kommunen, at 60 pct. af kvinderne og 49 pct. af mændene havde problemer ud over ledighed. Blandt de tidligere marginaliserede er de tilsvarende tal henholdsvis 29 pct. og 24 pct. 26 pct. af de fortsat marginaliserede var ledige/aktiverede og tilmeldt AF i sidste uge med overførselsindkomst i 2003, mens det samme var tilfældet for 57 pct. af de tidligere marginaliserede. Disse forskelle mellem de to grupper af marginaliserede er formodentlig en del af årsagen til, at nogle har fået job, mens andre fortsat er marginaliserede. Formodningen må være, at personer, som er tilmeldt AF, alt andet lige er mere arbejdsmarkedsparate end personer, som har problemer ud over ledighed. Når det er sagt, er det alligevel bemærkelsesværdigt, at lidt mere end en fjerdedel af de personer, som har fået arbejde, blev skønnet til at have problemer ud over ledighed i den sidste uge med overførselsindkomst i 2003. Noget tyder således på, at det er muligt for en del marginaliserede med sådanne problemer at komme i beskæftigelse.

Der foreligger ikke oplysninger om den nærmere karakter af 'problemer ud over ledighed'. Erfaringsmæssigt kan dårligt helbred være et af disse problemer. I spørgeskemaundersøgelsen bad man respondenterne om at vurdere deres eget helbred, jf. tabel 3.7. Det ses, at de tidligere marginaliserede generelt vurderer deres eget helbred til at være bedre, end tilfældet er blandt de fortsat marginaliserede. 80 pct. af dem, som har fået arbejde, vurderer således deres helbred til at være *godt* eller *meget godt*. Det samme er tilfældet for 50 pct. af de fortsat marginaliserede, mens 29 pct. i denne gruppe vurderer deres helbred som *dårligt* eller *meget dårligt*. Som nævnt i kapitel 2 øger et godt helbred formentlig motivationen for og evnen til at være i beskæftigelse. Samtidig kan det vel ikke afvises, at det at være beskæftiget i sig selv kan have en gunstig virkning på den enkeltes velvære

Tabel 3.6

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter tilstand i den sidste uge med overførselsindkomst i 2003, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Tilstand	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ledige/aktiverede – tilmeldt AF Kontanthjælpsmodtagere m. problemer ud over ledighed – ej tilmeldt AF	28	24	26	57	57	57
Introduktionsydelse, starthjælp	49	60	55	24	29	26
Andet	17	9	13	13	4	9
I alt	6	7	6	6	10	8
Procentgrundlag	100	100	100	100	100	100
	162	184	346	235	196	431

Anm.: Oplysninger om tilstand i den sidste uge i 2003 med overførselsindkomst bygger på registerdata, jf. kapitel 2.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

og selvværd, hvilket måske kan medvirke til, at man vurderer sin helbreds-tilstand mere positivt.

Tabel 3.7

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter respondenternes vurdering af eget helbred, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Vurdering af eget helbred	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Meget godt	18	17	18	39	31	35
Godt	30	34	32	40	52	45
Nogenlunde	20	22	21	15	16	16
Dårligt	24	22	23	6	2	4
Meget dårligt	9	4	6	0	1	0
I alt	101	99	100	100	102	100
Procentgrundlag	161	184	345	233	196	429

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Familiesituation og børn

Tidligere forskning peger på, at der er en tendens til, at dét at være i et parforhold med en dansker øger sandsynligheden for at være i beskæftigelse, dog kun for mænd (jf. kapitel 2). Ser man på de respondenter, som

er gift, ser det ud til, at det også blandt marginaliserede indvandrere har betydning, hvilken oprindelse en ægtefælle eller samlever har, jf. tabel 3.8.

Tabel 3.8

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter, om ægtefælle/samlever er født i Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Ægtefælle/samlever	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Født i Danmark	11	7	9	20	26	23
Ikke født i Danmark	89	93	91	80	74	77
I alt	100	100	100	100	100	100
Procentgrundlag	132	138	270	182	156	338

Anm.: Tabellen omfatter personer, som er gift eller samlevende.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0283

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Det ses, at det både for mænd og kvinder gælder, at beskæftigelseschancerne er større, hvis de lever i et parforhold med en person, der er født i Danmark. 26 pct. af kvinderne i gruppen af tidligere marginaliserede er gift eller samlevende med en person født i Danmark. Denne andel er blot 7 pct. i gruppen af fortsat marginaliserede. For mændenes vedkommende gør den samme tendens sig gældende. 20 pct. af de tidligere marginaliserede mænd lever i et parforhold med en person født i Danmark, mens 11 pct. af de fortsat marginaliserede mænd er gift eller samlevende med en person født i Danmark.

Hvorvidt ægtefællen eller samleveren er i arbejde eller ej, hænger også sammen med de marginaliseredes beskæftigelseschancer. Af tabel 3.9 ses det, at en markant større andel af de tidligere marginaliserede lever i et parforhold med en person i beskæftigelse, end det er tilfældet blandt de fortsat marginaliserede. Samlet set er 55 pct. af de tidligere marginaliserede gift eller samlevende med en person i beskæftigelse. Den tilsvarende andel blandt de fortsat marginaliserede er 30 pct. Det ses, at forskellen findes både blandt kvinder og mænd.

Som nævnt i kapitel 2 fremhæver tidligere forskning, at tilstedeværelsen af børn i familien forringer kvindernes beskæftigelseschancer. En nogenlunde tilsvarende tendens fremgår af tabel 3.10. 33 pct. af de tidligere marginaliserede har ikke hjemmeboende børn under 18 år, mens det samme kun er tilfældet for 24 pct. af de fortsat marginaliserede. Tendensen findes for både kvinder og mænd. 37 pct. af mændene i gruppen af tid-

Tabel 3.9

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter ægtefælles beskæftigelse, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Ægtefælles/samlevers beskæftigelse	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Egen virksomhed	1	2	1	4	14	9
Ansæt i IPs virksomhed	0	0	0	1	0	0
Lønmodtager, fuld tid	18	31	25	35	54	43
Lønmodtager, deltid	2	5	4	4	2	3
Arbejdsløs	43	30	36	26	12	20
Under uddannelse	10	4	7	17	5	11
Andet fx hjemmegående	26	28	27	13	14	13
I alt	100	100	100	100	101	99
Procentgrundlag	132	137	269	182	154	336

Anm.: Tabellen omfatter personer, som er gift eller samlevende.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

ligere marginaliserede har ingen børn, mens denne andel blandt de fortsat marginaliserede mænd er 28 pct. For kvindernes vedkommende har 29 pct. af de tidligere marginaliserede ingen børn, mens det samme gør sig gældende for 20 pct. af de fortsat marginaliserede. Der synes også at være en tendens til, at de fortsat marginaliserede har flere børn end de tidligere marginaliserede. Således har 33 pct. af de fortsat marginaliserede tre børn eller flere, hvilket kun er tilfældet for 17 pct. af de tidligere marginaliserede. Tilsvarende har 23 pct. af de tidligere marginaliserede kun et barn, hvilket gælder for 16 pct. af de fortsat marginaliserede.

Tidligere forskning peger på, at det særligt er mindre børn, der mindsker kvindernes beskæftigelseschancer, fordi det ofte vil være kvinder, som har ansvaret for børneopdragningen. Tabel 3.11 viser, at andelen med små børn mellem nul og to år er større blandt de fortsat marginaliserede end blandt de tidligere marginaliserede. For kvindernes vedkommende er forskellen meget tydelig. Hvor 28 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder har et eller flere børn under tre år, er det kun tilfældet for 6 pct. af de kvinder, som har fået arbejde. Det kan tyde på, at tilstedeværelsen af mindre børn forringer beskæftigelseschancerne for de marginaliserede kvinder.

Ud over at ansvaret for børneopdragningen ofte påhviler kvinderne, kan en forklaring på, at mindre børn forringer beskæftigelsesmulighederne for kvinder, også være af mere praktisk karakter. Som nævnt i kapitel 2 kan

Tabel 3.10

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter antal hjemmeboende børn under 18 år, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Antal hjemmeboende børn under 18 år	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ingen børn	28	20	24	37	29	33
1 barn	17	15	16	20	27	23
2 børn	24	30	27	26	29	27
3 børn	14	14	14	11	11	11
4 børn	12	16	14	4	3	4
5 eller flere børn	4	5	5	2	2	2
I alt	99	100	100	100	101	100
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0207

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Tabel 3.11

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter alderen på det yngste barn, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Yngste barns alder	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
0-2 år	31	28	29	25	6	16
3-5 år	24	26	25	30	36	33
6-10 år	22	27	25	29	26	27
Over 11 år	22	19	21	16	32	24
I alt	99	100	100	100	100	100
Procentgrundlag	116	146	262	147	139	286

Anm.: Tabellen omfatter kun personer med børn.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,2824

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0023

manglende adgang til børnepasning evt. spille ind. Respondenterne er i den forbindelse blevet bedt om at oplyse, hvordan deres yngste barn bliver passet. Her svarer 39 pct. af de kvinder, som har små børn under tre år, og som fortsat er marginaliserede, at barnet bliver passet af dem selv, mens 54 pct. svarer, at barnet bliver passet i vuggestue eller dagpleje. Mindst halvdelen af de fortsat marginaliserede kvinder, som har små børn, mangler således ikke adgang til børnepasning. Manglende pasningsmuligheder kan således næppe være den primære forklaring på, at så mange flere kvinder med børn under tre år fortsat er marginaliserede.

En anden forklaring kan være af økonomisk karakter. Indvandrerkvinder med vuggestuebørn vil eksempelvis ofte miste økonomisk støtte til pasningen, hvis de kommer i beskæftigelse. Det kan således være vanskeligt for disse kvinder at finde et job, der vil kunne give en reel indkomstfremgang. For om muligt at afdække denne forklarings relevans blev respondenterne spurgt, om det ville være en økonomisk fordel for dem at have arbejde frem for at modtage økonomisk hjælp fra det offentlige. 80 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder med børn under tre år svarede, at det ville være en stor økonomisk fordel for dem at arbejde. Kun 6 pct. svarede, at det enten var en ulempe, eller at der ikke var nogen økonomisk fordel forbundet med at have arbejde. Dette gælder uanset, om barnet bliver passet i vuggestue/dagpleje eller ej. Det tyder ikke på, at fravær af økonomiske incitamenter er hovedårsagen til, at disse kvinder i mindre grad har fundet arbejde end andre.

Som antydnet ovenfor er det sandsynligt, at en del af forklaringen kan ligge i et kønsrollemønster, hvor det opfattes som kvindens ansvar at passe børnene, og derfor som hendes opgave at blive hjemme hos de mindste børn. For direkte at belyse dette blev de interviewede spurgt, om de synes, at det er i orden, at en gift kvinde med mindre børn arbejder heltid eller deltid uden for hjemmet. Svarene fremgår af tabel 3.12. Som det ses, synes der blandt de tidligere marginaliserede at være en større accept af, at gifte kvinder med mindre børn arbejder ude på heltid, end blandt de fortsat marginaliserede. 68 pct. af dem, som har fået arbejde, svarede, at det var *helt i orden*, mod 57 pct. af de fortsat marginaliserede. Forskellen findes primært for kvindernes vedkommende. 70 pct. af de tidligere marginaliserede kvinder mente, at det er *helt i orden* for en gift kvinde med mindre børn at arbejde ude på heltid, mens kun 53 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder syntes det samme. Det betyder imidlertid ikke, at de resterende kvinder i gruppen af fortsat marginaliserede syntes, at en gift kvinde med mindre børn bør gå hjemme. Det mente 14 pct., mens 28 pct. mente, at det er helt i orden med deltidsarbejde.

Når over halvdelen af de fortsat marginaliserede kvinder mener, at det er i orden med heltidsarbejde, kan det ikke siges at være den almindelige holdning blandt denne gruppe, at kvinder med mindre børn bør gå hjemme. På den anden side kan de 28 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder, som mener, det er i orden med deltidsarbejde, i mange tilfælde være lige så vanskelige at få i arbejde, som de 14 pct., der mener, at en kvinde med mindre børn bør gå hjemme, fordi udbuddet af deltidsjob er meget lavt.

Tabel 3.12

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter holdningen til, at en gift kvinde med børn under syv år tjener penge ved at arbejde heltid eller deltid uden for hjemmet, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Holdning til kvinders udearbejde	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Helt i orden med heltidsarbejde	62	53	57	66	70	68
Helt i orden med deltidsarbejde	9	28	19	12	19	16
En gift kvinde bør være hjemme hos mindre børn	16	14	15	11	8	10
Ved ikke	14	4	9	10	3	7
I alt	101	99	100	99	100	101
Procentgrundlag	160	182	342	235	195	430

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,2641

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0114

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0207

UDDANNELSE OG ERHVERVSERFARING

Som det blev beskrevet i kapitel 2, er det et gennemgående resultat af arbejdsmarkedsforskningen, at formel uddannelse spiller en meget stor rolle for beskæftigelseschancerne. Dette er også tilfældet for indvandrere og efterkommere, for hvem billedet dog kompliceres af, at indvandrere ofte har en medbragt uddannelse, dvs. en uddannelse gennemført uden for Danmark. Et andet forhold, som i denne sammenhæng også kan have betydning, er den erhvervs erfaring, som den ledige har opbygget både i udlandet og i Danmark. Dette afsnit vil se nærmere på respondenternes uddannelsesniveau og erhvervs erfaring.

Medbragt uddannelse og erhvervs erfaring

Indvandreres uddannelsesniveau og erhvervs erfaring inden ankomsten til Danmark kan være betydningsfuld på flere måder. Dels kan uddannelsesniveaut være af betydning for, hvor godt og hvor hurtigt den enkelte indvandrer er i stand til at tilegne sig det danske sprog. Eksempelvis må det forventes, at en kort skolegang, hvor indvandrerens kun i begrænset omfang har lært at læse og skrive, er stærkt hæmmende for evnen til at lære et nyt sprog. Dels kan uddannelsesniveaut og erhvervs erfaringen være af

betydning for integrationen på arbejdsmarkedet i kraft af, at det kvalificerer den enkelte til job i Danmark. Der har dog, som nævnt tidligere, været en tendens i Danmark til, at medbragt uddannelse ofte ikke kan anvendes eller ikke anerkendes fuldt ud på det danske arbejdsmarked.

Tabel 3.13 viser længden af respondenternes skolegang inden ankomsten til Danmark. Som det fremgår, er der ingen tydelige forskelle mellem de fortsat marginaliserede og de tidligere marginaliserede. Derimod har mændene generelt en længere skolegang bag sig end kvinderne. Således har 65 pct. af de fortsat marginaliserede mænd mindst 10 års skolegang, mod 51 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder. Blandt dem, som har fået arbejde, har 59 pct. af mændene mindst 10 års skolegang bag sig inden ankomsten til Danmark, mens det samme er tilfældet for 48 pct. af kvinderne i denne gruppe.

Tabel 3.13

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter skolegang inden ankomsten til Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Skolegang inden ankomst til Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ingen skolegang	3	9	6	3	8	5
Under 5 år	7	10	9	7	13	9
5-6 år	6	8	7	10	15	12
7-9 år	19	23	21	21	16	19
Mindst 10 år	65	51	57	59	48	54
I alt	100	101	100	100	100	99
Procentgrundlag	161	177	338	226	187	413

Anm.: Tabellen omfatter ikke efterkommere, dvs. personer født i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,6576

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1888

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,2194

Af tabel 3.14 ses, at en meget betydelig andel (omkring 60 pct.) af de interviewede indvandrere ikke har gennemført en erhvervsuddannelse, før de kom til Danmark. Der er i denne henseende ikke klare forskelle mellem tidligere marginaliserede og fortsat marginaliserede. Derimod fremgår det, ligesom af tabel 3.13, at mændenes uddannelsesnivea (længde) er højere end kvindernes.

Tabel 3.14 tyder på, at en medbragt erhvervsuddannelse ikke i almindelighed forbedrer beskæftigelsesmulighederne på det danske arbejdsmarked for marginaliserede indvandrere. Denne fortolkning underbygges, når de respondenter, som har taget en erhvervsuddannelse inden

Tabel 3.14

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter erhvervsuddannelse inden ankomsten til Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Erhvervsuddannelse inden ankomst til Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ingen erhvervsuddannelse	53	67	60	55	66	60
Under 1 år	3	5	4	5	3	4
1-2 år	11	9	10	8	10	9
3-4 år	16	11	13	16	12	14
Over 4 år	17	8	13	16	10	13
I alt	100	100	100	100	101	100
Procentgrundlag	161	176	337	226	186	412

Anm.: Tabellen omfatter ikke efterkommere, dvs. personer født i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,7528

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,7525

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,9765

ankomsten til Danmark, spørges om, hvorvidt de mener, at denne uddannelse har gjort det lettere for dem at få arbejde i Danmark. Svarene på dette spørgsmål ses i tabel 3.15.

Det fremgår, at et overvældende flertal af de interviewede mener, at deres medbragte uddannelse enten *slet ikke* eller *ikke særligt* har forbedret deres muligheder for at få job i Danmark. Andelen, som angiver et af disse to svar, er 78 pct. (af de fortsat marginaliserede) og 71 pct. (af de tidligere marginaliserede). Noget tyder således på, at de tidligere marginaliserede for langt de flestes vedkommende ikke har fået job, som stemmer overens med den uddannelse, de har taget inden ankomsten til Danmark. Alt i alt peger ovenstående på, at de medbragte uddannelser i ringe grad kan omsættes til job i Danmark, muligvis fordi de pågældende kvalifikationer ikke efterspørges eller ikke anerkendes på det danske arbejdsmarked.

Hvis man ser på de marginaliserede indvandreres erhvervs erfaring før ankomsten til Danmark, tegner der sig et lidt anderledes billede, jf. tabel 3.16. Det fremgår, at kvinderne generelt har mindre medbragt erhvervs erfaring end mændene. Dette er mest tydeligt blandt de fortsat marginaliserede, hvor 64 pct. af kvinderne ingen erhvervs erfaring havde ved ankomsten til Danmark, mens det tilsvarende kun gør sig gældende for 24 pct. af mændene i denne gruppe. For de tidligere marginaliserede er de tilsvarende tal 49 pct. for kvinderne og 33 pct. for mændene. Der synes at være en tendens til, at de kvinder, som har fået arbejde, havde mere erhvervs erfaring med til Danmark end de fortsat marginaliserede kvinder. Således har 50 pct. af de tidligere marginaliserede kvinder mere end et års

Tabel 3.15

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter vurderingen af, hvorvidt uddannelsen før ankomsten til Danmark har gjort det lettere at få arbejde her i landet, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Har uddannelsen før ankomsten til Danmark gjort det lettere at få arbejde her i landet?	Fortsat	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	Tidl.
	marg. mænd ¹	marg. kvinder ²	marg. i alt ³	marg. mænd ¹	marg. kvinder ²	marg. i alt ³
Ja, i høj grad	9	9	9	15	9	13
Ja, i nogen grad	12	14	13	15	16	15
Nej, ikke særligt	16	18	17	20	17	19
Nej, slet ikke	62	60	61	50	58	53
I alt	99	101	100	100	100	100
Procentgrundlag	74	57	131	101	64	165

Anm.: Tabellen omfatter kun indvandrere, som har taget en erhvervsuddannelse inden ankomsten til Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,4642

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,9938

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,5706

erhvervs erfaring inden ankomsten til Danmark, mens 33 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder har en tilsvarende erfaring. For mændenes vedkommende tegner der sig et andet billede. Der er ikke den store forskel mellem de mænd, som fortsat er marginaliserede, og de tidligere marginaliserede mænd, men der er en svag tendens til, at de fortsat marginaliserede mænd har mere medbragt erhvervs erfaring end de tidligere marginaliserede mænd. Således havde 57 pct. af de fortsat marginaliserede mænd mindst fem års erhvervs erfaring inden ankomsten til Danmark, mens det tilsvarende tal for de tidligere marginaliserede mænd er 44 pct.

Der synes således at gøre sig to forskellige tendenser gældende for henholdsvis mænd og kvinder. For kvindernes vedkommende synes de kvinder, som har haft arbejde, inden de kom til Danmark, at have de bedste muligheder for at komme i beskæftigelse i Danmark. Forklaringen på dette forhold kan bl.a. tænkes at ligge i, at de kvinder, som har haft arbejde, inden de kom til Danmark, er mere tilbøjelige til at ville arbejde og vide, hvad det indebærer/kræver, og er derfor mere motiverede og aktive i jobsøgningen. Dertil kommer, at deres erhvervs erfaring måske gør dem mere kvalificerede og mere interessante for danske arbejdsgivere end de kvinder, som ikke har haft arbejde før. Det hører dog med til billedet, at næsten halvdelen af de kvinder, som har fået arbejde, ingen erhvervs erfaring havde inden ankomsten til Danmark.

For mændenes vedkommende synes den modsatte tendens at gøre sig gældende. De fortsat marginaliserede mænd har i gennemsnit mere

Tabel 3.16

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter erhvervs erfaring inden ankomsten til Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Arbejde inden ankomst til Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Intet arbejde	24	64	45	33	49	40
Under 1 år	5	2	4	4	2	3
1-4 år	14	10	12	19	17	18
Mindst 5 år	57	23	39	44	33	39
I alt	100	99	100	100	101	100
Procentgrundlag	158	179	337	224	187	411

Anm.: Tabellen omfatter ikke efterkommere, dvs. personer født i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0546

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0180

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1209

erhvervs erfaring før ankomsten til Danmark end de tidligere marginaliserede mænd. Forklaringen kan måske være, at mænd med medbragt erhvervs erfaring i højere grad end kvinder insisterer på at finde arbejde inden for et bestemt område. Dette kan sætte begrænsninger for beskæftigelsesmulighederne.

For at undersøge, i hvor høj grad den medbragte erhvervs erfaring har kunnet omsættes i en dansk sammenhæng, blev respondenterne, på samme måde som i forbindelse med medbragt uddannelse, bedt om at vurdere, hvorvidt deres medbragte erhvervs erfaring har gjort det lettere for dem at finde arbejde i Danmark, jf. tabel 3.17.

Af tabellen fremgår det, at den mest udbredte opfattelse blandt de interviewede er, at deres medbragte erhvervs erfaring ikke har gjort det lettere at få arbejde i Danmark. 74 pct. af de fortsat marginaliserede svarer, at deres erhvervs erfaring *slet ikke* eller *ikke særligt* har øget deres beskæftigelsesmuligheder i Danmark. Blandt de tidligere marginaliserede er andelen med denne opfattelse 64 pct. Der synes altså at være en svag tendens til, at de tidligere marginaliserede, i højere grad end de fortsat marginaliserede vurderer, at deres erhvervs erfaring har gjort det lettere at få arbejde i Danmark. Således mener en tredjedel af de tidligere marginaliserede, at deres erfaring i *nogen* eller *høj grad* har gjort det lettere at få arbejde i Danmark, mens en fjerdedel af de fortsat marginaliserede mener det samme. Dette kan evt. tolkes som udtryk for, at det for nogles vedkommende lykkes at finde beskæftigelse inden for et område, som de har arbejdet med, før de kom til Danmark, og at deres erhvervs erfaring således har haft en kvalificerende effekt i relation til det danske arbejdsmarked.

Tabel 3.17

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter vurderingen af, hvorvidt erhvervs erfaringen før ankomsten til Danmark har gjort det lettere at få arbejde her i landet, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Har arbejdet før ankomsten til Danmark gjort det lettere at få arbejde her i landet?	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ja, i høj grad	8	7	8	11	13	12
Ja, i nogen grad	18	17	18	27	21	24
Nej, ikke særligt	24	17	21	16	17	17
Nej, slet ikke	49	60	53	46	49	47
I alt	99	101	100	100	100	100
Procentgrundlag	118	60	178	146	92	238

Anm.: Tabellen omfatter kun indvandrere, som havde erhvervs erfaring inden ankomsten til Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,2452

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,4656

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1539

Dette underbygges af, at jo mere erhvervs erfaring den enkelte har haft med til Danmark, jo mere øger det beskæftigelsesmulighederne, ifølge de adspurgte. Dette gælder både for de fortsat marginaliserede og i særdeleshed for dem, som har fået arbejde.¹ Det skal dog påpeges, at antallet af interviewede med kort erhvervs erfaring er meget lille, hvorfor dette resultat skal tages med forbehold. Selvom flertallet således tilsyneladende ikke har haft glæde af deres medbragte erhvervs erfaring på arbejdsmarkedet i Danmark, synes der at være et mindretal, for hvem det er lykkedes at omsætte erfaringen til et job i Danmark.

Sprogkundskaber

En af de faktorer, som ifølge andre undersøgelser hænger sammen med beskæftigelsesmulighederne, er indvandrernes dansk kundskaber. I et bredere perspektiv forekommer det logisk, at evnen til at kunne tale og forstå dansk kan være en afgørende forudsætning for, at integration kan lykkes, ikke bare på arbejdsmarkedet, men også på andre samfundsområder. De interviewede i denne undersøgelse er derfor blevet bedt om at redegøre for, hvor meget danskundervisning de har modtaget, ligesom undersøgelsens

1. De tabeller, som disse udsagn bygger på, er ikke medtaget i rapporten.

interviewere er blevet bedt om at vurdere respondenternes danskkundskaber.

Tabel 3.18 viser, om de interviewede har gået på sprogskole, og i givet fald, hvornår de sidst har gjort det. Andelen, som ikke har gået på sprogskole, er klart større blandt dem, som har fået arbejde, end blandt de fortsat marginaliserede. Det gælder både for mænd og kvinder. Resultatet kan måske fortolkes som udtryk for, at de, der ikke har gået på sprogskole, har de bedste danskkundskaber, således at forskellen blot er udtryk for, at det især er dem med de bedste danskkundskaber, der er kommet i arbejde.

Tabel 3.18

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter seneste sprogskoleforløb, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Seneste sprogskoleforløb	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Aldrig	9	8	9	21	18	19
Går for tiden på sprogskole	4	14	9	5	4	4
Senest i 2004	11	9	10	5	5	5
Senest i 2003	13	9	11	13	13	13
Senest i 2002	4	7	6	9	7	8
Senest i 2001	7	5	6	4	6	5
Senest i 2000 el. før	51	47	49	43	48	45
I alt	99	99	100	100	101	99
Procentgrundlag	161	182	343	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0055

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0011

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Tabel 3.19 giver et indtryk af, hvor længe respondenterne har modtaget sprogundervisning. Her er der ikke de store forskelle, men det er dog påfaldende, at de fortsat marginaliserede mænd tilsyneladende har modtaget mere sprogundervisning end de tidligere marginaliserede mænd: 41 pct. af de fortsat marginaliserede mænd har modtaget sprogundervisning i mindst 24 måneder sammenlagt, mens denne andel er 22 pct. blandt de tidligere marginaliserede mænd. Forklaringen herpå kan også her evt. være, at megen sprogundervisning er en indikator for relativt ringe danskkundskaber.

For at få et direkte udtryk for de adspurgtes sproglige niveau, blev

Tabel 3.19

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter den samlede længde af sprogundervisning, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Antal måneder på sprogskole/sprogcenter	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Under 6 måneder	13	9	11	13	12	12
6-11 måneder	14	14	14	23	16	20
12-23 måneder	33	30	31	42	30	36
24-35 måneder	22	27	24	16	24	20
Mindst 36 måneder	19	20	19	6	19	12
I alt	101	100	99	100	101	100
Procentgrundlag	144	166	310	184	159	343

Anm.: Tabellen indeholder kun personer, som har gået på sprogskole i Danmark.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0010

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,9075

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0183

undersøgelsens interviewere bedt om at vurdere hver enkelt respondents danskkundskaber, jf. tabel 3.20.

Det ses, at der er en tydelig tendens til, at de tidligere marginaliserede vurderes at tale bedre dansk end de fortsat marginaliserede. 59 pct. af dem, som har fået arbejde, vurderes at tale et *godt* eller et *meget godt* dansk, mens denne andel blandt de fortsat marginaliserede er 36 pct. Tilsvarende er andelen, som vurderes at tale *dårligt* eller *meget dårligt* dansk, på 15 pct. blandt de tidligere marginaliserede, mod 33 pct. blandt de fortsat marginaliserede. Sammenhængen er gældende for begge køn. Denne tendens stemmer overens med resultaterne fra tidligere undersøgelser, hvor der også ses en sammenhæng mellem danskkundskaber og beskæftigelse. Som nævnt i kapitel 2 er sammenhængen mellem danskkundskaber og beskæftigelse ikke umiddelbart gennemskuelig. Det er ikke klart, hvorvidt det er de gode danskkundskaber, som fremmer beskæftigelseschancerne, eller om det er beskæftigelsen, som fremmer evnen til at kunne tale og forstå dansk. Der er formentlig tale om et både-og.

Hvis man ikke taler godt dansk, vil man på mange arbejdspladser i Danmark kunne gøre sig forståelig til en vis grad, hvis man kan tale engelsk. Tabel 3.21 viser respondenternes vurderinger af deres egne engelskkundskaber. Som det fremgår, taler de fortsat marginaliserede generelt mindre godt engelsk end de tidligere marginaliserede.

Ser man på, hvilke respondenter, der taler godt engelsk, er det relativt ofte de samme personer, som taler godt dansk. Således svarer 39 pct. af de personer, der af interviewererne blev vurderet til at tale *meget godt*

Tabel 3.20

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter interviewerens vurdering af respondentens danskundskaber, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Danskundskaber	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Meget gode	11	13	12	28	28	28
Gode	24	23	24	32	29	31
Middel gode	31	32	32	26	27	26
Dårlige	24	18	21	9	9	9
Meget dårlige	9	15	12	4	7	6
I alt	99	101	101	99	100	100
Procentgrundlag	156	175	331	226	188	414

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0002

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Tabel 3.21

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter engelskundskaber, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Kan De tale engelsk?	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
I høj grad	14	9	11	23	18	21
I nogen grad	14	7	10	17	15	16
Lidt	28	26	27	27	24	26
Næsten ikke	15	23	20	9	9	9
Slet ikke	28	34	32	23	34	28
I alt	99	99	100	99	100	100
Procentgrundlag	162	183	345	233	196	429

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0556

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

dansk, at de *i høj grad* kan tale engelsk. Tilsvarende svarer 59 pct. af de personer, som blev vurderet til at tale *dårligt* dansk, at de *slet ikke* kan tale engelsk.

Uddannelse og erhvervs erfaring fra Danmark

Hvor den medbragte uddannelse for mange indvandrere ofte er svær at omsætte til job i Danmark, peger tidligere undersøgelser på, at en dansk uddannelse har stor betydning for indvandreres beskæftigelsesmuligheder. Tabellerne 3.22 og 3.23 viser henholdsvis den højeste fuldførte skoleud-

dannelse i Danmark og den højeste fuldførte erhvervsuddannelse i Danmark. Som det fremgår af begge tabeller, har størstedelen af både de fortsat marginaliserede og de tidligere marginaliserede ingen uddannelse taget i Danmark. Generelt er billedet dog, at dem, som har fået arbejde, i højere grad har taget en uddannelse i Danmark end de fortsat marginaliserede. Det gælder ikke i så høj grad for skoleuddannelse som for erhvervsuddannelse. Lidt flere af de tidligere marginaliserede har taget 9. eller 10. klasse end af de fortsat marginaliserede, men for begge grupper gælder det, at over 70 pct. ikke har taget skoleuddannelse i Danmark.

Tabel 3.22

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter højeste fuldførte skoleuddannelse i Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Skoleuddannelse i Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ingen skoleuddannelse	81	78	79	74	69	72
Mindre end 9. klasse	1	3	2	2	2	2
Enkeltfag ^a	1	3	2	1	6	3
9.-10. klasse	8	9	9	15	13	14
Student, HF, HHX eller tilsvarende	5	4	5	6	9	7
Andet	3	3	3	2	2	2
I alt	99	100	100	100	101	100
Procentgrundlag	162	183	345	234	196	430

a. På 9. classes, 10. classes eller studenterniveau

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,3459

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,2123

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0970

For erhvervsuddannelserne er forskellen mellem de fortsat marginaliserede og de tidligere marginaliserede større. 83 pct. af de fortsat marginaliserede har ikke taget en dansk erhvervsuddannelse. Det samme gælder for 68 pct. af de tidligere marginaliserede. En dansk erhvervsuddannelse synes således at have en vis effekt på beskæftigelsesmulighederne for marginaliserede indvandrere. På grundlag af tabel 3.23 er det ikke muligt at vurdere, om nogle af de angivne uddannelsesretninger i højere grad end andre øger beskæftigelsesmulighederne. Alt i alt kan det således siges, at en dansk uddannelse sandsynligvis øger beskæftigelsesmulighederne, men det er dog langt fra en nødvendig forudsætning for at kunne få arbejde.

Et andet aspekt, som antagelig har indflydelse på indvandreres beskæftigelsesmuligheder, er deres erhvervs erfaring fra arbejdspladser i

Tabel 3.23

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter højeste fuldførte erhvervsuddannelse i Danmark, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Erhvervsuddannelse i Danmark	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Uden erhvervsuddannelse	81	85	83	67	68	68
Specialarbejderuddannelse eller tilsvarende	4	4	4	8	3	6
efg-basisår/hg	2	2	2	2	5	3
Lærlinge, efg-uddannelse	2	0	1	3	2	3
Anden faglig uddannelse	4	2	3	4	6	5
Kort videregående uddannelse	1	1	1	1	4	2
Mellemlang videregående uddannelse	2	2	2	6	8	7
Lang videregående uddannelse	3	2	2	4	3	3
Andet	1	3	2	3	3	3
I alt	100	101	100	98	102	100
Procentgrundlag	161	184	345	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Note: Chi²-test for denne tabel er udregnet på baggrund af en dikotomisk fordeling af erhvervsuddannelse eller ej, og ikke på baggrund af fordelingen på de enkelte uddannelser, som de står i tabellen.

Danmark. Har man haft arbejde i Danmark, har man også, ud over at have opbygget kvalifikationer og kompetencer, demonstreret evne til at kunne begå sig på en arbejdsplads. Tabel 3.24 viser den sammenlagte tid, de interviewede har været i arbejde i Danmark.

Det er tydeligt, at der blandt de fortsat marginaliserede er markant flere uden erhvervs erfaring end blandt de tidligere marginaliserede. En del af denne forskel skyldes naturligvis, at de tidligere marginaliserede jo er kommet i beskæftigelse i løbet af det sidste år, men det er bemærkelsesværdigt, at 62 pct. af denne gruppe har mindst tre års erhvervs erfaring fra en eller flere danske arbejdspladser. Det gælder kun 30 pct. af de fortsat marginaliserede. Denne forskel er gældende for både mænd og kvinder, hvilket indikerer, at erhvervs erfaring er en af de faktorer, som øger beskæftigelseschancerne for de marginaliserede indvandrere.

Adskillige tidligere undersøgelser har vist, at ledighedens længde har betydning for beskæftigelsesmulighederne. Jo længere tid en person har været ledig, jo mindre er chancen for at komme i arbejde (jf. kapitel 2).

Tabel 3.24

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter den sammenlagte tid med erhvervsarbejde i Danmark som lønmodtager, selvstændig eller medarbejdende ægtefælle, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Erhvervsarbejde i Danmark	Fortsat	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	Tidl.
	marg. mænd ¹	marg. kvinder ²	marg. i alt ³	marg. mænd ¹	marg. kvinder ²	marg. i alt ³
Intet arbejde i Danmark	44	57	51	-	-	-
Under 6 måneder	6	6	6	4	4	4
6-11 måneder	5	3	4	6	7	6
1-2 år	10	8	9	26	30	28
3-5 år	11	9	10	21	19	20
Mindst 5 år	23	17	20	43	41	42
I alt	99	100	100	100	101	100
Procentgrundlag	162	183	345	235	194	429

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

En tilsvarende tendens fremgår af tabel 3.25, der, på baggrund af registeroplysninger, viser, hvor mange måneder respondenterne sammenlagt har modtaget en midlertidig overførselsindkomst i perioden 1999-2003. Det ses, at de tidligere marginaliserede i mindre grad end de fortsat marginaliserede har modtaget overførselsindkomst mellem 1999-2003. Således har 44 pct. af de tidligere marginaliserede modtaget overførselsindkomst i mindre end tre år i perioden. Det samme er tilfældet for 28 pct. af de fortsat marginaliserede.

Tabel 3.25

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter den sammenlagte tid med midlertidig overførselsindkomst mellem 1999-2003, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Antal måneder på overførselsindkomst 1999-2003	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Under 12 måneder	1	0	0	1	2	1
12-23 måneder	9	8	8	22	16	19
24-35 måneder	28	13	20	26	22	24
36-47 måneder	17	21	19	22	26	24
48-60 måneder	46	59	53	29	34	31
I alt	101	101	100	100	100	99
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

Anm.: Af kapitel 2 fremgår det, hvilke overførselsindkomster der er medtaget i opgørelsen i denne tabel.

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0007

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

AKTIVERING, INCITAMENTER OG NETVÆRK

Ud over kompetencer og kvalifikationer er der en række andre forhold, som har betydning for, hvilke muligheder den enkelte ledige har for at komme i arbejde. Dette afsnit vil fokusere på tre sådanne forhold: 1) betydningen og udbyttet af aktivering, 2) økonomiske incitamenter til og motivation for at arbejde samt 3) respondenternes sociale netværk til danskere såvel som til andre og muligheden for at skaffe arbejde gennem disse netværk.

Aktivering – forløb og erfaringer

Et af de væsentligste beskæftigelsespolitiske tiltag for at bringe ledige i arbejde er aktivering. Det er i den forbindelse et af denne undersøgelses formål at afdække, i hvor høj grad de marginaliserede indvandrere deltager i aktivering, og hvordan de vurderer deres udbytte af aktiveringen.

Indledningsvist viser tabel 3.26 andelen, som var medlem af en arbejdsløshedskasse ved udgangen af første halvår 2004. Som det fremgår, er der blandt de fortsat marginaliserede en fjerdedel, som var medlem af en A-kasse på dette tidspunkt, hvilket var tilfældet for tre fjerdedele af de tidligere marginaliserede. Forskellen er meget markant, jf. også tabel 3.24,

og er udtryk for, at tilknytningen til arbejdsmarkedet i de senere år generelt har været bedre blandt de tidligere marginaliserede end blandt dem, som fortsat er marginaliserede.

Tabel 3.26

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter medlemskab af Arbejdsløshedskasse pr. ultimo første halvår 2004, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Medlemskab af A-kasse	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Medlemmer	28	22	25	72	80	76
Ikke medlemmer	72	78	75	28	20	24
I alt	100	100	100	100	100	100
Procentgrundlag	162	184	346	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

Tabel 3.27 viser de interviewedes deltagelse i aktivering i 2003. Andelene, som deltog i aktivering i 2003, er nogenlunde lige store blandt de fortsat marginaliserede og de tidligere marginaliserede. 36 pct. af de fortsat marginaliserede deltog i aktivering i 2003, hvilket var tilfældet for 31 pct. af de tidligere marginaliserede. Det er interessant, at 69 pct. af de tidligere marginaliserede ikke var i aktivering i løbet af 2003, men altså alligevel har opnået beskæftigelse. For de fortsat marginaliseredes vedkommende har det fortrinsvis været kommunen, som varetog aktiveringsindsatsen (i ca. tre fjerdedele af tilfældene). Blandt de tidligere marginaliserede stod kommunen for aktiveringen i godt halvdelen af tilfældene.

Tabel 3.28 viser, hvilke typer aktivering de interviewede har deltaget i. Som det fremgår, er der ikke i denne henseende de store forskelle mellem de to grupper. 26 pct. af de fortsat marginaliserede deltog i aktivering i en privat virksomhed, mens 35 pct. var i aktivering på en offentlig arbejdsplads. For de tidligere marginaliserede er disse tal henholdsvis 24 pct. og 34 pct. 21 pct. af de fortsat marginaliserede deltog i et kursus- eller uddannelsesforløb med andre ledige, hvilket var tilfældet for 25 pct. af de tidligere marginaliserede.

Tabel 3.29 viser, at de tidligere marginaliserede generelt vurderer de forløb, de har deltaget i, lidt mere positivt end de fortsat marginaliserede. Lidt over halvdelen af de tidligere marginaliserede vurderer, at aktiveringen *i høj grad* eller *i nogen grad* har:

Tabel 3.27

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter deltagelse i aktivering i 2003, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Aktivering i 2003	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ikke i aktivering	59	67	63	66	73	69
I aktivering gennem kommunen	32	22	26	18	14	16
I aktivering gennem AF	7	9	8	14	12	13
I aktivering gennem andre	2	2	2	2	1	1
I alt	100	100	99	100	100	99
Procentgrundlag	157	180	337	233	193	426

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1082

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,1794

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0540

Tabel 3.28

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter typen af aktivering i 2003, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Aktiveringstype	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Alm. privat virksomhed	31	20	26	29	15	24
Alm. offentlig arbejdsplads	29	42	35	25	48	34
Beskæftigelsesprojekt	12	2	7	9	6	8
Kursus, udd. med andre ledige	23	18	21	27	23	25
Andet kursus, uddannelse	5	17	10	10	6	8
Andet	0	2	1	0	2	1
I alt	100	101	100	100	100	100
Procentgrundlag	65	60	125	79	52	131

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,6835

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,4598

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,9179

- forbedret deres danskundskaber
- lært dem noget, der gavner deres beskæftigelsesmuligheder
- givet dem kontakter, der gavner deres beskæftigelsesmuligheder.

De tilsvarende andele er noget lavere (34-45 pct.) blandt de fortsat marginaliserede, undtagen for så vidt angår vurderingen af udbyttet med hensyn til danskundskaber.

40 pct. af de fortsat marginaliserede mener, at deres aktiverings-

forløb i 2003 'alt i alt' har 'gavnet deres beskæftigelsesmuligheder'. Det samme mener 54 pct. af de tidligere marginaliserede. Dette kan evt. fortolkes som udtryk for, at de tidligere marginaliserede, i højere grad har haft gavn af aktiveringen end de fortsat marginaliserede. Eller med andre ord, at aktiveringen faktisk har bidraget positivt til, at nogle marginaliserede har opnået beskæftigelse.

En anden forklaring kan være, at der i et eller andet omfang er tale om en efterrationalisering, dvs. at aktiveringen retrospektivt ses i et mere positivt lys, når man efterfølgende har opnået beskæftigelse. Det forhold, at kvinder gennemgående har en mere positiv vurdering af aktiveringen end mænd, men har lavere beskæftigelseschancer, synes dog umiddelbart at tale imod sidstnævnte forklaring.

Tabel 3.29

Andel af fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, som vurderer, at den aktivering, de i 2003 deltog i, (*i høj grad* eller *i nogen grad*) har haft positive effekter på udvalgte områder, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Har aktiveringen ...	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Fortsat marg. i alt	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Tidl. marg. i alt
... forbedret Deres kendskab til det danske sprog? ¹	48	62	55	47	63	53
... lært Dem noget, som gavner Deres beskæftigelsesmuligheder? ²	41	50	45	46	72	56
... givet Dem kontakter, som gavner Deres beskæftigelsesmuligheder? ³	34	33	34	48	59	52
... alt i alt gavnet Deres beskæftigelsesmuligheder? ⁴	39	39	40	49	63	54
Procentgrundlag	61	58	119	77	46	123

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed for mænd = 0,9500, kvinder = 0,8731, i alt = 0,9564

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed for mænd = 0,5605, kvinder = 0,0643, i alt = 0,1682

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed for mænd = 0,2002, kvinder = 0,0270, i alt = 0,0054

4. Chi²-test signifikanssandsynlighed for mænd = 0,7013, kvinder = 0,1559, i alt = 0,1594

Økonomiske incitament

Tidligere undersøgelser peger på, at økonomiske incitament har betydning for indvandreres beskæftigelseschancer (jf. kapitel 2). I denne undersøgelse har man spurgt respondenterne, både de beskæftigede og de ledige, hvorvidt det hhv. vil være en økonomisk fordel for dem at arbejde frem for at modtage økonomisk hjælp fra det offentlige, det være sig dagpenge, kontanthjælp, starthjælp osv. Svarene fremgår af tabel 3.30.

Der er blandt begge grupper af marginaliserede et betydeligt flertal, der betragter det som en *stor* økonomisk fordel at arbejde frem for at modtage overførselsindkomst fra det offentlige. 80 pct. af de fortsat marginaliserede og 79 pct. af dem, som har fået arbejde, fremfører dette synspunkt. Meget få ser *ingen* eller *næsten ingen* økonomisk fordel i at arbejde, og der er stort set ikke nogen, som betragter det som en økonomisk *ulempe* at arbejde.

Tabel 3.30

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter vurderingen af, hvorvidt det er en økonomisk fordel for dem at arbejde frem for at modtage økonomisk hjælp fra det offentlige, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Økonomisk fordel ved at arbejde	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Stor fordel	77	83	80	78	81	79
Nogen fordel	17	11	14	13	11	12
Lille fordel	5	4	4	6	7	6
Ingen/næsten ingen fordel	2	3	2	3	2	2
Ulempe	0	1	0	0	0	0
I alt	101	102	100	100	101	99
Procentgrundlag	150	160	310	222	181	403

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,6424

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,5904

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,5077

Der er således blandt de marginaliserede indvandrere og efterkommere tilsyneladende økonomiske incitamentter til at arbejde. Uanset om man er i arbejde eller ej, giver de interviewede udtryk for, at det er en *stor* økonomisk fordel for dem. Man kunne i den forbindelse hævde, at denne opfattelse blandt de ledige kunne skyldes en urealistisk forventning til det lønniveau, de vil kunne opretholde på det danske arbejdsmarked. De økonomiske incitamentter er dog også manifesteret blandt de beskæftigede, hvilket sandsynliggør at incitamentsstrukturen i høj grad hviler på en reel erfaring med og indsigt i fordelene ved at arbejde.

Økonomiske incitamentter er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at man er motiveret til at arbejde. Ønske om at gå hjemme med mindre børn, dårligt helbred eller bare manglende lyst til at arbejde er eksempler på forhold, som, uafhængigt af økonomiske gevinster, til en vis grad kan afholde personer fra at søge og ønske at arbejde. De interviewede blev derfor også bedt om at give deres vurdering af, hvorvidt det, alt taget i betragtning, ville være bedre for dem at arbejde end ikke at arbejde.

Næsten samtlige af de interviewede, både beskæftigede og ledige, fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, betragter det som *noget bedre* eller *meget bedre* at have arbejde end ikke at have arbejde.

Betydningen af sociale netværk

Flere undersøgelser peger på betydningen af sociale netværk, både med danskere og udlændinge, for indvandreres beskæftigelsesmuligheder (jf. kapitel 2).

For at belyse respondenternes muligheder for at bruge deres sociale netværk til at skabe beskæftigelsesmuligheder, blev der i undersøgelsen spurgt til de interviewedes vurdering af, hvorvidt deres familie, venner eller bekendte ville kunne hjælpe dem til at få et job, jf. tabel 3.31.

Som det fremgår, gør der sig nogle interessante forskelle gældende mellem de to grupper. 22 pct. af de tidligere marginaliserede mener, at deres netværk *formentlig* eller *bestemt* vil kunne hjælpe dem til at få et job, mens 23 pct. mener, at deres netværk *muligvis* vil kunne hjælpe dem. For de fortsat marginaliserede er de tilsvarende tal henholdsvis 12 pct. og 16 pct.

Tabel 3.31

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter vurderingen af, hvorvidt deres familie, venner eller bekendte i givet fald ville kunne hjælpe dem til at få et job, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Vil familie, venner eller bekendte kunne hjælpe dem til at få et job?	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ja, bestemt	5	6	5	10	13	11
Ja, formentlig	5	9	7	11	9	11
Ja, muligvis	20	12	16	25	20	23
Nej, formentlig ikke	29	31	30	19	22	21
Nej, bestemt ikke	32	35	34	26	25	26
Ved ikke	10	8	8	9	9	9
I alt	101	101	100	100	98	101
Procentgrundlag	146	173	319	218	179	397

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0247

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0127

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0002

Hvor der blandt de fortsat marginaliserede således er 64 pct., som mener, at deres familie, venner eller bekendte *formentlig ikke* eller *bestemt ikke* vil kunne hjælpe dem til at få et job, er det kun 47 pct. af de tidligere marginaliserede mener det samme. Disse tal peger på, at de tidligere mar-

ginaliserede har et mere veludviklet netværk end de fortsat marginaliserede. Mangel på netværk kan medvirke til, at de fortsat marginaliserede har svært ved at komme ud af ledigheden. Det er dog også tænkeligt, at årsagen til, at de, som har fået arbejde, har et mere veludviklet netværk, netop er, at de er på arbejdsmarkedet og derfor kender flere personer i beskæftigelse.

Som det blev nævnt i kapitel 2, peger tidligere undersøgelser på, at der er en sammenhæng mellem indvandreres kontakt til danskere og beskæftigelsesfrekvensen. Dette mønster synes også at gøre sig gældende blandt deltagerne i denne undersøgelse. Som det fremgår af tabel 3.32, er kontakten til danskere tættere blandt de tidligere marginaliserede end blandt de fortsat marginaliserede. 62 pct. af de tidligere marginaliserede besøger danskere, mens det kun tilfældet for 46 pct. af de fortsat marginaliserede. Tilsvarende har 12 pct. af de tidligere marginaliserede enten ingen kontakt til danskere eller er kun på hilsefod med danskere. Den tilsvarende andel for de fortsat marginaliserede er 24 pct.

Det fremgår desuden af tabellen, at forskellen mellem de tidligere marginaliserede og de fortsat marginaliserede på dette parameter synes at være større blandt kvinderne end blandt mændene. Indvandrerkvinder, som har fået arbejde, har således bedre kontakt til danskere end indvandrermand, som har fået arbejde, mens de fortsat marginaliserede kvinder har mindre kontakt til danskere end de fortsat marginaliserede mænd. Dette er måske et udtryk for, at der blandt de fortsat marginaliserede er en gruppe kvinder, som har meget lidt kontakt til danskere og det danske samfund, hvorimod der blandt de kvinder, som er kommet i beskæftigelse, også er en større integration i det danske samfund i det hele taget.

Forventninger til fremtiden

Ovenfor har vi omtalt en række faktorer, som hænger sammen med de marginaliseredes beskæftigelseschancer. I undersøgelsen blev de interviewede desuden bedt om selv at give et bud på deres egne beskæftigelseschancer i 2005, jf. tabel 3.33.

Det fremgår, at der tydeligvis er forskellige forventninger i de to grupper. Blandt dem, som har fået arbejde, er der for det store flertals vedkommende en ganske klar forventning om at være i beskæftigelse i 2005. Dette gælder både for mænd og kvinder. Dette er ikke tilfældet for de fortsat marginaliserede. Omkring halvdelen af mændene i denne gruppe angiver, at de *formentlig* eller *helt sikkert* har arbejde i 2005. Blandt kvinderne er andelen lidt lavere. Samtidig er, måske ikke overraskende, en

Tabel 3.32

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter deres kontakt til danskere i fritiden, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Kontakt til danskere	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ingen kontakt	9	9	9	5	1	3
På hilsefod	15	14	15	9	9	9
Taler med danskere af og til	26	34	30	28	23	26
Får en kop kaffe sammen/ besøger hinanden	50	42	46	58	67	62
I alt	100	99	100	100	100	100
Procentgrundlag	162	184	346	235	195	430

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed = 0,0643

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

relativt stor andel af de fortsat marginaliserede mænd og kvinder i tvivl om, hvorvidt de er i beskæftigelse i 2005.

Tabel 3.33

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede fordelt efter forventningen om, hvorvidt de har arbejde i 2005, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

	Fortsat marg. mænd ¹	Fortsat marg. kvinder ²	Fortsat marg. i alt ³	Tidl. marg. mænd ¹	Tidl. marg. kvinder ²	Tidl. marg. i alt ³
Ja, helt sikkert	20	12	16	65	58	62
Ja, formentlig	32	33	32	24	27	25
Nej, formentlig ikke	16	21	19	4	6	5
Nej, helt sikkert ikke	14	20	17	3	5	4
Ved ikke	18	15	16	3	4	4
I alt	100	101	100	99	100	100
Procentgrundlag	161	184	345	235	196	431

1. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

2. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

3. Chi²-test signifikanssandsynlighed < 0,0001

SAMMENFATNING

Dette kapitel har præsenteret resultater fra en spørgeskemaundersøgelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, der var marginaliserede i 2003, dvs. havde modtaget overførselsindkomst næsten hele året. I kapitlet sammenlignes de personer, der fik arbejde og var i beskæftigelse i første halvår 2004, de såkaldt tidligere marginaliserede, med dem, der fortsat var marginaliserede i denne periode.

De tidligere marginaliserede har bl.a. sammenlignet med de fortsat marginaliserede, i højere grad følgende karakteristika:

- mænd
- under 35 år (for mænds vedkommende)
- efterkommere (frem for indvandrere)
- ej flygtninge eller familiesammenførte til flygtninge
- lang opholdstid i Danmark
- ej problemer ud over ledighed
- godt helbred
- ægtefælle/samlever født i Danmark
- ægtefælle/samlever har arbejde
- ej helt små børn (for kvinders vedkommende)
- positiv holdning til kvinders udearbejde (for kvinders vedkommende)
- gode dansk kundskaber (vurderet af interviewer) og gode engelsk kundskaber (vurderet af de interviewede)
- kort tid på sprogskole
- dansk erhvervsuddannelse
- tidligere erhvervs erfaring i Danmark
- medlemskab af arbejdsløshedskasse
- arbejdsmarkedsrelevante sociale netværk
- kontakt med danskere.

Derimod er der ikke klare forskelle mellem de tidligere marginaliserede og de fortsat marginaliserede med hensyn til:

- uddannelse og erhvervs erfaring før ankomsten til Danmark
- vurdering af økonomiske og andre fordele ved at være i arbejde
- deltagelse i aktivering i 2003.

VEJE TIL JOB

INDLEDNING

I det foregående kapitel var fokus lagt på forskelle og ligheder mellem de fortsat marginaliserede og dem, som har fået arbejde i første halvår 2004. Dette kapitel fokuserer på 1) hvilke job de beskæftigede respondenter har fået, hvordan de fandt det, og hvad de synes om det, og 2) hvordan de ledige respondenter forholder sig til arbejdsmarkedet, og hvordan de søger job.

Dette fokusskift indebærer også et skift i tid, forstået på den måde, at respondenterne i de spørgsmål, der ligger til grund for dette kapitel, blev bedt om at forholde sig til deres situation på *interviewtidspunktet*, dvs. omkring årsskiftet 2004/2005. Grunden til, at respondenterne blev spurgt til deres situation på interviewtidspunktet, er en formodning om, at svar angående fx beskæftigelse, arbejdsplads og jobsøgning vil være mere pålidelige, hvis der spørges til situationen på interviewtidspunktet, end hvis der spørges til situationen mange måneder tidligere. En person, der havde job i første halvår 2004, har det altså ikke nødvendigvis et halvt år senere. Og en fortsat marginaliseret kan have fået arbejde.

Tabel 4.1 viser, hvilken stilling de interviewede havde på interviewtidspunktet. I denne og andre tabeller i dette kapitel er medtaget den gruppe, som på baggrund af svarene i spørgeskemaundersøgelsen blev udskilt fra *tidligere marginaliserede*, fordi grunden til, at de ikke længere

modtog overførselsindkomst, ikke var, at de var kommet i arbejde, jf. kapitel 3. Denne gruppe betegnes i det følgende som *andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004*. Desuden vil tabellerne i dette kapitel indeholde en vægtet total af de interviewedes svar (jf. *I alt*-kolonnen i tabel 4.1).¹

Som tabellen viser, er et stort flertal af de fortsat marginaliserede i første halvår 2004 stadig uden arbejde på interviewtidspunktet ved årsskiftet 2004/2005. Dette forhold er særligt udtalt blandt kvinderne. 9 pct. af de fortsat marginaliserede kvinder havde arbejde på dette tidspunkt, mod 20 pct. af mændene. Til gengæld er kvinderne i lidt højere grad end mændene under uddannelse. 65 pct. af kvinderne og 63 pct. af mændene er arbejdsløse eller i aktivering.

Blandt dem, som havde fået arbejde i første halvår 2004, var størstedelen stadig i arbejde på interviewtidspunktet: 81 pct. af mændene og 80 pct. af kvinderne. Som det ses, er en større del af mændene end kvinderne i arbejde som selvstændige, mens kvinderne i højere grad har job som lønmodtagere på deltid.

I gruppen af andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004 er en relativt stor andel, særligt blandt mændene, gået på pension, mens en relativt stor andel af kvinderne er hjemmegående.

Af den vægtede total fremgår det, at 23 pct. af mændene og 10 pct. af kvinderne blandt de indvandrere og efterkommere, som var marginaliserede i 2003, ifølge denne undersøgelse var i arbejde omkring årsskiftet 2004/2005. 25 pct. af mændene og 20 pct. af kvinderne var i aktivering, mens 37 pct. af mændene og 45 pct. af kvinderne var arbejdsløse uden at være i aktivering.

I de følgende afsnit beskrives nogle træk ved situationen for beskæftigede selvstændige og lønmodtagere samt for dem, der var ledige på interviewtidspunktet.

1. Vægtningen er foretaget på følgende mål: For de tidligere marginaliserede (inkl. andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004) udgjorde populationen 1.244 personer. Af denne gruppe blev der opnået interview med 511 personer. Følgelig vægtes hver respondent i denne gruppe med 2,4344 (1.244 / 511). Tilsvarende udgjorde populationen af de fortsat marginaliserede 38.154 personer, hvoraf der (via en simpel tilfældig stikprøve på 898 personer) blev opnået interview med 346 personer. Disse respondenter vægtes derfor med 110,2717 (38.154 / 346).

Tabel 4.1

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004 fordelt efter oplyst stilling på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Stilling	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	Andre	Andre	I alt	I alt
	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Selvstændig	1	2	15	6	0	0	2	2
Medarbejdende ægtefælle	0	0	0	2	0	0	0	0
Lønmodtager, heltid	14	5	60	59	0	0	16	6
Lønmodtager, deltid	5	2	6	13	0	0	5	2
I aktivering	25	20	3	3	27	17	25	20
Arbejdsløs (ej aktivering)	38	45	11	11	23	41	37	45
Under uddan- nelse	3	10	1	5	5	12	3	10
Pensioneret	6	2	1	0	32	10	6	2
Barsel/gravid	0	4	0	0	0	2	0	4
Hjemmegående	3	4	0	1	5	14	3	4
Andet	4	5	3	2	9	3	4	5
I alt	99	99	100	102	101	99	101	100
Procentgrundlag	161	183	234	195	22	58	417	436

SELVSTÆNDIGE OG MEDARBEJDENDE ÆGTEFÆLLER

52 interviewpersoner var beskæftiget som selvstændige eller medarbejdende ægtefæller på interviewtidspunktet. Tabel 4.2 viser, hvilken type virksomhed de var beskæftiget i. 42 pct. af mændene og 50 pct. af kvinderne i den gruppe, der havde fået arbejde i første halvår 2004, var beskæftiget inden for restaurationsbranchen, typisk pizzeriaer. Derudover havde knap en femtedel af mændene i denne gruppe butiksvirksomheder, mens resten var beskæftigede i andre typer virksomheder.²

De selvstændige og medarbejdende ægtefæller blev spurgt om grunden til, at de startede egen virksomhed. Tabel 4.3 viser, at for en stor

2. Det bør bemærkes, at det beskedne antal selvstændige og medarbejdende ægtefæller bevirker, at tallene i tabel 4.2 og 4.3 skal tages med forbehold. Det gælder særligt den vægtede total.

Tabel 4.2

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som selvstændige eller medarbejdende ægtefæller, fordelt efter virksomhedstype, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Virksomhedstype	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Pizzeria	0	0	21	29	6	3
Anden restaurant e.l.	0	33	21	21	6	32
Kiosk	0	0	9	0	2	0
Anden slags butik	50	0	9	0	39	0
Andet	50	67	39	50	47	65
I alt	100	100	99	100	100	100
Procentgrundlag	2	3	33	14	35	17

dels vedkommende var den vigtigste grund, at det var svært for dem at finde et arbejde som lønmodtager. Af de tidligere marginaliserede giver 44 pct. af mændene og 38 pct. af kvinderne dette svar. Medtages dem, som har svaret, at vanskeligheder ved at få arbejde som lønmodtager var en del af grunden, er det 65 pct. af mændene og 53 pct. af kvinderne, for hvem sådanne problemer har været medvirkende til, at de startede som selvstændige.

Tabel 4.3

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som selvstændige eller medarbejdende ægtefæller, fordelt efter årsag til at vedkommende begyndte som selvstændig/medarbejdende ægtefælle, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Startede De som selvstændig/medarbejdende ægtefælle, fordi det var svært for Dem at finde et arbejde som lønmodtager?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Ja, det var den vigtigste grund	50	33	44	38	48	34
Ja, det var en del af grunden	50	33	21	15	42	32
Nej, det var ikke grunden	0	33	35	46	10	34
I alt	100	99	100	99	100	100
Procentgrundlag	2	3	34	13	36	16

LØNMODTAGERE

Branche, arbejdsplads og kvalifikationer

Som det fremgik af tabel 4.1, er langt de fleste marginaliserede, som havde fundet beskæftigelse på interviewtidspunktet, lønmodtagere. Tabel 4.4 viser, inden for hvilke brancher i henholdsvis den private og den offentlige sektor disse lønmodtagere er beskæftigede. Det fremgår, at langt de fleste mænd har fået arbejde i private virksomheder, mens lidt over halvdelen af kvinderne har fået arbejde inden for det offentlige, særligt inden for det sociale område.

I private virksomheder har mændene fået arbejde inden for især handels-, hotel- og restaurationsbranchen, hvor 28 pct. er beskæftiget, mens 14 pct. er ansat inden for industrien.³ For kvindernes vedkommende er 21 pct. ansat inden for finansiering, forretningsservice mv., mens 15 pct. er ansat inden for handel, hotel og restauration.

I den offentlige sektor er mændene primært ansat inden for administration og forvaltning samt det sociale område, mens langt størstedelen af kvinderne er ansat inden for det sociale område. 43 pct. af alle kvindelige marginaliserede indvandrere og efterkommere, som var i arbejde som lønmodtagere på interviewtidspunktet, var således ansat inden for det sociale område.

Hovedparten af de beskæftigede lønmodtagere er ansat på arbejdspladser med under 50 ansatte, jf. tabel 4.5. Det drejer sig om 67 pct. af mændene og 88 pct. af kvinderne (jf. *I alt*-kolonnen i tabellen).

Tabel 4.6 viser, hvor mange andre udlændinge, der er på de arbejdspladser, som de interviewede er blevet ansat på. Det ses, at langt hovedparten (70-80 pct.) er beskæftiget på arbejdspladser, hvor der også arbejder andre udlændinge.

De fleste af de beskæftigede lønmodtagere er ansat i job, hvor der ikke stilles krav om en formel uddannelse, jf. tabel 4.7. Omkring to tredjedele af de interviewede lønmodtagere oplyste, at deres job ikke krævede en formel uddannelse. Under en femtedel fem angav, at jobbet krævede en uddannelse af en varighed på mindst et år. Disse lave kvalifikationskrav skal selvsagt ses i lyset af det beskedne uddannelsesniveau blandt marginaliserede indvandrere, jf. kapitel 3.

3. Da disse og de følgende tal er vægtede, skal de tages med forbehold for statistisk usikkerhed, eftersom antallet af fortsat marginaliserede blandt lønmodtagerne er relativt lavt.

Tabel 4.4

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter branche, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Branche	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	I alt	I alt
	margin. mænd	margin. kvinder	margin. mænd	margin. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Privat sektor i alt:	81	46	75	46	79	45
Landbrug, gartneri, fiskeri, råstofudvinding	0	0	3	1	0	0
Industri	13	0	23	7	14	1
Energi- og vandforsyning	0	0	0	1	0	0
Bygge- og anlægsvirksomhed	6	0	5	0	6	0
Handel, hotel og restauration	29	15	18	14	28	15
Transport, post og telekommunikation	10	0	12	1	10	0
Finansiering, forretnings- service mv.	10	23	6	11	9	21
Personlige tjenesteydelser	0	0	1	6	0	1
Andet	13	8	7	5	12	7
Offentlig sektor i alt:	19	54	23	55	19	54
Administration, forvaltning	10	0	2	6	9	1
Uddannelsesområdet	0	0	3	6	0	1
Det sociale område	6	46	10	31	7	43
Sundhedsområdet	0	0	3	4	0	1
Andet	3	8	5	8	3	8
I alt	100	100	98	101	98	99
Procentgrundlag	31	13	154	140	185	153

De lave kvalifikationskrav fremgår også af tabel 4.8, som viser, hvor lang tid man skal bruge, før man, efter de interviewedes vurdering, kan udføre jobbet godt. Som det fremgår, vurderer tre fjerdedele af de kvindelige lønmodtagere, at man kan udføre jobbet godt på mindre end to uger. For mændenes vedkommende giver godt halvdelen udtryk for samme vurdering. Omkring fire femtedele af både mændene og kvinderne oplyser, at man kan lære at udføre deres job godt på mindre end en måned.

På trods af disse indikationer af, at lønmodtagerne ofte har job med relativt simple jobfunktioner, er der intet, som tyder på, at der er en udbredt utilfredshed blandt de adspurgte med det job, de har fået. Tværtimod giver 86 pct. af mændene og 97 pct. af kvinderne udtryk for, at de gerne vil beholde jobbet. De mest udbredte begrundelser blandt dem, som ikke ønsker at beholde jobbet, er, at man gerne vil have et bedre job, at man ikke bruger sin uddannelse, eller at lønnen er for lav. Der er ingen, der

Tabel 4.5

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter antal beskæftigede på arbejdspladsen, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Antal beskæftigede	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	I alt	I alt
	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Under 5	21	20	14	12	20	18
5-9	17	10	6	23	16	13
10-19	14	40	18	20	14	35
20-49	17	20	16	19	17	20
50-99	14	0	15	9	14	2
100-199	7	10	11	8	7	10
200-499	7	0	10	7	7	2
Mindst 500	3	0	9	3	4	1
I alt	100	100	99	101	99	101
Procentgrundlag	29	10	149	128	178	138

Tabel 4.6

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter antal udlændinge på arbejdspladsen, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Antal udlændinge på arbejdspladsen	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	I alt	I alt
	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Kun interviewpersonen	21	17	21	30	21	19
Under 5	45	25	36	40	44	28
5-9	17	25	15	11	17	22
10-19	3	17	8	7	4	15
Mindst 20	14	17	20	12	14	16
I alt	100	101	100	100	100	100
Procentgrundlag	29	12	150	133	179	145

har givet som begrundelse, at de gerne vil have et andet arbejde på grund af uvilje mod udlændinge på arbejdspladsen.

Rekrutteringskanaler

Ønsker man at bringe flere marginaliserede indvandrere og efterkommere i arbejde, er det relevant at undersøge, gennem hvilke kanaler de beskæftigede personer i denne gruppe har fået deres job, herunder ikke mindst, hvor mange der har fået arbejde gennem kommunen og Arbejdsformidlingen.

Tabel 4.7

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter jobbets uddannelseskrav, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Uddannelseskrav	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	I alt	I alt
	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Ingen uddannelse	71	62	65	61	71	62
Uddannelse på under 1 år	13	23	14	9	13	20
Uddannelse på 1-2 år	3	0	4	11	3	2
Uddannelse på 3-4 år	6	8	8	13	7	9
Uddannelse på over 4 år	6	8	8	5	7	7
I alt	99	101	99	99	101	100
Procentgrundlag	31	13	153	140	184	153

Tabel 4.8

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter de interviewedes vurdering af, hvor lang tid det tager, fra man starter på arbejdspladsen, til man kan udføre jobbet godt, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Tid, inden man kan udføre jobbet godt	Fortsat	Fortsat	Tidl.	Tidl.	I alt	I alt
	marg. mænd	marg. kvinder	marg. mænd	marg. kvinder	(vægtet) mænd	(vægtet) kvinder
Under en uge	30	50	20	43	29	49
1-2 uger	33	25	31	25	33	25
3-4 uger	13	8	8	9	13	9
1-2 måneder	13	8	20	9	14	8
3-6 måneder	7	0	17	11	8	2
6-11 måneder	0	8	1	2	0	7
Et år eller mere	3	0	2	2	3	0
I alt	99	99	99	101	100	100
Procentgrundlag	30	12	149	129	179	141

Tabel 4.9 viser, hvordan respondenterne har fundet deres arbejde. Det fremgår, at 26 pct. af mændene og 19 pct. af kvinderne i gruppen af de tidligere marginaliserede har fundet deres job gennem kommunen. Endvidere har 9 pct. af mændene og 6 pct. af kvinderne i denne gruppe fundet deres job gennem AF eller et aktiveringstilbud fra AF. Dertil kommer 2 pct. blandt mændene og 5 pct. blandt kvinderne, som har fundet deres job gennem kommunen eller AF, men som ikke var klar over eller kunne huske, om det var kommunen eller AF. Blandt de personer, som i første halvår 2004 fortsat var marginaliserede, er de tilsvarende tal ikke meget

anderledes. Over en tredjedel af de marginaliserede, som har fået job som lønmodtagere, har således fundet dette job gennem kommunen eller AF.

Øvrige formelle kanaler (annoncer, internet, fagforening/a-kasse og vikarbureauer) spiller hver for sig en mere beskedne rolle. De nævnes af 10 pct. af mændene og 25 pct. af kvinderne. De uformelle rekrutteringskanaler omfatter det sociale netværk (familie, venner og bekendte) og direkte henvendelse til virksomheden. Omkring en tredjedel af både mændene og kvinderne angav, at de fik deres job på en af disse to måder. Det er ikke muligt at pege mere præcist på, hvordan det sociale netværk kan have hjulpet. Man kunne måske tænke sig, at de pågældende var blevet ansat af nogle i deres omgangskreds. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at kun 3 pct. af lønmodtagerne er i familie med deres arbejdsgiver. Det sociale netværk hjælper sandsynligvis snarere til beskæftigelse gennem fx oplysninger om jobmuligheder eller anbefalinger til arbejdsgiveren.

Tabel 4.9

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere, fordelt efter, hvordan de fandt deres job, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Hvordan fandt De jobbet?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
En annonce i avis/blad	6	8	6	22	6	11
Internettet	0	17	6	6	1	14
Familie, venner, bekendte	23	17	28	20	23	17
Arbejdsformidlingen	13	8	9	6	13	8
Kommunen	26	17	26	19	26	17
Kommunen eller AF (ved ikke hvilken)	6	8	2	5	6	8
Fagforening/A-kasse	0	0	0	1	0	0
Vikarbureau	3	0	1	0	3	0
Direkte henvendelse til virksomhed	13	17	16	14	13	16
Anden måde	10	8	5	7	9	8
I alt	100	100	99	100	100	99
Procentgrundlag	31	12	152	139	183	151

Betydningen af det sociale netværk antydes også i tabel 4.10, hvoraf det fremgår, at næsten halvdelen af de mandlige og en fjerdedel af de kvindelige lønmodtagere kendte nogen på arbejdspladsen, før de selv blev ansat. For flertallets vedkommende har de personer, man kendte, en anden etnisk baggrund end dansk.

Ansættelsesprocessens uformelle kontakter fremgår af tabellen ved, at kun omkring 40 pct. udarbejdede en skriftlig ansøgning til arbejdsgiveren. Det er særligt de personer, som fandt jobbet gennem en annonce i en avis, et blad eller på internettet, samt de personer, som henvendte sig direkte til virksomheden, der har skrevet en ansøgning. Langt hovedparten (80 pct. af mændene og 85 pct. af kvinderne) var dog til samtale på arbejdspladsen, inden de blev ansat.

Tabel 4.10

Fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 havde arbejde som lønmodtagere. Andel, som henholdsvis skrev en ansøgning, var til samtale eller kendte nogle på arbejdspladsen før ansættelsen, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Andel, som skrev en ansøgning til arbejdspladsen før ansættelsen	37	42	37	47	37	43
Andel, som var til samtale på arbejdspladsen før ansættelsen	80	83	83	90	80	85
Andel, som kendte nogle på arbejdspladsen før ansættelsen	47	25	40	27	46	25
Procentgrundlag	30	12	151	138	181	150

LEDIGE MV.

Dette afsnit handler om de interviewpersoner, som var ledige mv. på interviewtidspunktet. Ved ledige mv. forstås her personer, der oplyste, at de var arbejdsløse eller i aktivering, samt personer, der angav, at de var under uddannelse, hjemmegående eller andet, og at de modtog kontanthjælp, introduktionsydelse eller dagpenge. I tabel 4.11 er disse personer fordelt efter oplyst stilling mv.

Det ses, at en tredjedel af mændene og en fjerdedel af kvinderne var i aktivering på interviewtidspunktet, mens over halvdelen blandt begge køn var arbejdsløse uden at være i aktivering. Betragter man hele den toårige periode mellem 2003 og 2004, kan det på baggrund af de inter-

Tabel 4.11

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, som på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter stilling, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Stilling	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
I aktivering	36	26	20	18	50	28	36	26
Arbejdsløs (ej aktive- ring)	54	58	71	79	42	67	54	58
Under udd.	2	8	3	4	0	0	2	8
Hjemme- gående	4	4	0	0	0	3	4	4
Andet	4	4	6	0	8	3	4	4
I alt	100	100	100	101	100	101	100	100
Procent- grundlag	113	143	35	28	12	36	160	207

viewedes svar beregnes, at knapt halvdelen (46 pct.) af de fortsat marginaliserede slet ikke deltog i aktivering i denne periode. I absolutte tal er der tale om en betydelig gruppe, som tilsyneladende ikke deltog i aktiverings-tilbud (ud over evt. sprogundervisning, som ikke defineres som aktivering).

Arbejdsmarkedsparathed og jobsøgning

Som nævnt ovenfor er kategorien *ledige mv.* i dette afsnit afgrænset på grundlag af interviewpersonernes svar. Det betyder, at alle de pågældende ikke nødvendigvis er forpligtede til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Alligevel har det en vis interesse at beskrive nogle aspekter af de lediges rådighed, således som de selv har oplyst om den.

Tabel 4.12 viser, hvor hurtigt respondenterne mener, de vil kunne påbegynde et job, hvis de fik tilbudt et 'i dag'. Som det fremgår, vil godt halvdelen af mændene og 40 pct. af kvinderne kunne starte i et job inden for en måned, mens omkring en fjerdedel angiveligt slet ikke kan påbegynde et arbejde. De personer, som havde arbejde i første halvår 2004, synes ikke overraskende at være de mest arbejdsmarkedsparate.

Samme tendens fremgår af tabel 4.13, der viser, om de interviewede er tilmeldt AF, og om de søger arbejde. 49 pct. af mændene og 36 pct. af kvinderne er tilmeldt AF som jobsøgende. Heraf tilkendegiver cirka

Tabel 4.12

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter hvornår de ville kunne påbegynde et arbejde, hvis de fik tilbudt et i dag, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Hvornår kan De påbegynde et arbejde?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
I morgen	48	30	69	46	36	32	48	30
I overmorgen	0	2	6	0	0	3	0	2
Inden for en uge	3	1	3	14	18	3	3	2
Inden for to uger	0	2	0	7	0	0	0	2
Inden for en måned	2	4	0	0	0	0	2	4
Senere	7	10	9	4	0	9	7	10
Kan slet ikke påbegynde et arbejde	25	26	6	11	27	12	24	25
Vil slet ikke påbegynde et arbejde	3	5	0	14	0	6	3	5
Ved ikke	13	20	9	4	18	35	13	20
I alt	101	100	102	100	99	100	100	100
Procentgrundlag	110	141	35	28	11	34	156	203

to tredjedele, at de søgte job på interviewtidspunktet. Af dem, som ikke er tilmeldt AF, er der desuden cirka en femtedel, som søgte job. Samlet er det således knap halvdelen af mændene og godt en tredjedel af kvinderne, som tilkendegav, at de søgte job på interviewtidspunktet. Andelen af jobsøgende er størst blandt dem, der havde haft arbejde i første halvår 2004.

Tabel 4.14 viser, hvordan de interviewede søger arbejde. Over halvdelen af de jobsøgende benytter annoncer i aviser, blade eller på internettet. Ca. en tredjedel benytter sig af Arbejdsformidlingen, mens ca. en femtedel søger job gennem kommunen. En ret stor andel af mændene – knap halvdelen – henvender sig direkte til virksomhederne, hvilket kun er tilfældet for ca. en fjerdedel af de kvindelige ledige mv. Omkring en femtedel søger job gennem familie, venner og bekendte.

Det er interessant, at så mange søger job gennem annoncer i aviser, blade og på internettet, når man tager i betragtning, at relativt få af

Tabel 4.13

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter om de er tilmeldt Arbejdsformidlingen som jobsøgende, og om de søgte arbejde på interviewtidspunktet, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Søgte arbejde på interview-tidspunktet	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Tilmeldt AF								
Ja	32	26	60	35	17	9	37	24
Nej	11	11	14	15	11	13	12	12
Ikke tilmeldte AF								
Ja	10	9	7	15	11	18	10	12
Nej	46	54	19	35	61	61	42	53
I alt	99	100	100	100	100	101	101	101
Procentgrundlag	127	163	42	40	18	56	187	259

de personer, som var beskæftiget som lønmodtagere, havde fundet deres job gennem annoncer, jf. tabel 4.9.

Oplyste årsager til ledighed

De marginaliserede indvandrere og efterkommere, som på interviewtidspunktet var ledige mv., blev bedt om at give deres vurdering af, hvad den primære grund til deres ledighed var. Svarene fremgår af tabel 4.15, og som det ses, giver de interviewede primært to begrundelser for ledigheden. Enten kan respondenterne slet ikke påtage sig arbejde, eller også skyldes arbejdsløsheden ifølge de interviewede, at det er svært at få arbejde. Det er bemærkelsesværdigt, at der er så få, som har begrundet deres manglende job med, at de ikke har søgt arbejde, når, som det blev beskrevet i tabel 4.13, en stor del af de ledige mv. ikke søgte job på interviewtidspunktet. Dette kan formentlig tolkes som et udtryk for, at en stor del af dem, som ikke søger, har opgivet at få et arbejde, fordi de anser det for umuligt og derfor ikke føler, at det kan betale sig at søge.

De interviewede blev i forbindelse med spørgsmålet i tabel 4.15 bedt om at uddybe deres begrundelse for, at de ikke havde lønnet arbejde. Svarene fremgår af tabel 4.16. 39 pct. af mændene og 27 pct. af kvinderne giver som begrundelse, at de har dårligt helbred. Det er særligt de personer, som i tabel 4.15 oplyste, at de ikke kan påtage sig arbejde, der giver denne begrundelse. Nogle oplyser, at de ikke har arbejde, fordi de er i gang med

Tabel 4.14

Andel, der søger job på forskellige måder. Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv. og jobsøgende, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Hvordan søger De arbejde?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Annoncer i avis/blad	56	50	75	50	0	46	56	50
Internettet	52	57	71	63	33	54	52	57
Gennem familie, venner, bekendte	24	19	39	38	0	8	24	19
Arbejdsformidlingen	30	37	25	38	0	46	30	37
Gennem kommunen	17	20	11	6	33	38	17	20
Fagforening/A-kasse	0	7	7	13	0	0	0	7
Vikarbureau	4	4	0	6	0	0	4	4
Direkte henvendelse til virksomheden	48	26	43	25	67	15	48	26
Anden måde	2	2	4	6	0	0	2	2
Procentgrundlag	54	54	28	16	3	13	85	83

eller skal i gang med en uddannelse eller et aktiveringstilbud (9 pct. af mændene og 17 pct. af kvinderne). Kun 3 pct. af kvinderne oplyser, at grunden til, at de ikke har arbejde, er, at de passer børn eller er gravide.

Omkring en femtedel mener, at deres ledighed skyldes deres etniske baggrund, dvs. diskrimination. Yderligere ca. en tiendedel angiver, at der ingen job er at få, hvilket understøtter den ovenfor nævnte formodning om, at en del af de ledige mv. har opgivet at finde et job.

Afslutningsvis blev de respondenter, som var ledige mv. på interviewtidspunktet, bedt om at give deres vurdering af, hvad der skulle til for at forbedre deres muligheder for at komme i beskæftigelse. Svarene fremgår af tabel 4.17. Som det ses, mener lidt mere end halvdelen, at deres muligheder for at komme i lønnet arbejde ville være bedre, hvis de lærte mere dansk. En tilsvarende andel mener, at mulighederne ville blive forbedret, hvis de fik mere uddannelse. Godt en tredjedel tilkendegiver, at mulighederne ville bedres, hvis de var villige til at tage alle slags job, mens knap en fjerdedel mener, at mulighederne ville blive forbedret, hvis de søgte arbejde noget mere.

Tabel 4.15

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter, hvad der af den interviewede vurderes at være den vigtigste grund til, at vedkommende ikke har lønnet arbejde, særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Hvad er den vigtigste grund til, at De ikke har lønnet arbejde?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Ønsker ikke at have arbejde	0	4	0	7	0	0	0	4
Har ikke søgt arbejde	0	1	0	4	0	3	0	1
Kan ikke påtage sig arbejde	41	44	12	30	27	29	41	44
Svært at få arbejde	54	46	79	56	55	63	54	46
Kan ikke svare	5	5	9	4	18	6	5	5
I alt	100	100	100	101	100	101	100	100
Procentgrundlag	109	140	33	27	11	35	153	202

Omkring halvdelen af de interviewede mener, at mulighederne for at få arbejde ville være bedre, hvis holdningen til udlændinge var mere positiv på danske arbejdspladser. Det bekræfter dermed billedet af, at oplevelsen af at blive diskrimineret er relativt udbredt blandt de marginaliserede indvandrere og efterkommere, som var ledige mv. på interviewtidspunktet.

Tabel 4.16

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter, hvad der af den interviewede vurderes at være den vigtigste grund til, at vedkommende ikke har lønnet arbejde (udfyldning af spørgsmålet i tabel 4.15.), særskilt for mænd og kvinder. Procent.

Kan De sige noget om grunden til, at De ikke har lønnet arbejde?	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
Er/skal i gang med en uddannelse	5	12	11	11	9	3	5	12
Er/skal i aktivering	4	5	0	4	9	3	4	5
Passer barn/børn/er gravid	0	3	0	4	0	3	0	3
Er syg/dårligt helbred	39	27	9	11	45	29	39	27
Arbejder hjemme/med andre ting	0	1	0	4	0	0	0	1
Ønsker at starte som selvstændig	0	0	6	0	0	0	0	0
Kan ikke få et job, men gerne vil have	5	8	9	7	0	0	5	8
Der er ingen job at få	14	10	9	18	9	6	14	10
Min etniske baggrund/diskrimination	23	20	46	14	0	41	23	20
Andet	11	13	11	29	27	15	11	13
I alt	101	99	101	102	99	100	101	99
Procentgrundlag	109	143	35	28	11	34	155	205

Tabel 4.17

Fortsat marginaliserede, tidligere marginaliserede og andre marginaliserede uden overførselsindkomst i første halvår 2004, der på interviewtidspunktet omkring årsskiftet 2004/2005 var ledige mv., fordelt efter, hvilke forhold der vurderes at kunne forbedre beskæftigelsesmulighederne, særskilt for mænd og kvinder. Procent, som har svaret *ja*.

Ville Deres mulighed for at få lønnet arbejde være bedre, hvis ...	Fortsat marg. mænd	Fortsat marg. kvinder	Tidl. marg. mænd	Tidl. marg. kvinder	Andre marg. mænd	Andre marg. kvinder	I alt (vægtet) mænd	I alt (vægtet) kvinder
... De lærte mere dansk?	52	56	41	57	75	61	51	55
... De fik mere uddannelse?	52	61	54	61	63	55	52	60
... De var villig til at tage alle slags job?	36	33	47	52	38	33	36	33
... De søgte mere arbejde?	20	26	31	35	13	33	20	24
... holdningen til udlændinge var mere positiv på danske arbejdspladser?	47	60	78	65	38	55	47	60
Procentgrundlag	91	122	32	23	8	33	131	178

SAMMENFATNING

Blandt de relativt få interviewpersoner, som omkring årsskiftet 2004/2005 var i beskæftigelse som *selvstændige* eller *medarbejdende ægtefæller*, var den største andel beskæftiget inden for restaurationsbranchen – typisk pizzeriaer. For en stor andels vedkommende var den vigtigste grund til, at de startede som selvstændige, at det var svært for dem at finde et arbejde som lønmodtager.

Langt de fleste af de marginaliserede, som var i beskæftigelse på interviewtidspunktet, var ansat som *lønmodtagere*. De fleste af mændene havde fået arbejde i private virksomheder, især inden for handels-, hotel- og restaurationsbranchen samt industrien. Kvinderne var for lidt over halvdelen vedkommende ansat inden for det offentlige, hovedsageligt inden for det sociale område. Kvinderne syntes endvidere i højere grad end mændene at være ansat på mindre eller mellemstore arbejdspladser. Ho-

vedparten af lønmodtagerne var blevet ansat på arbejdspladser med flere udlændinge end den interviewede selv.

De marginaliserede indvandrere og efterkommeres relativt lave uddannelsesniveau afspejler sig i de job, som lønmodtagerne har fået. Langt de fleste af disse job stiller ingen eller kun få uddannelseskra- v. Der er endvidere tale om job, som man, efter lønmodtagerenes egen vurdering, kan lære at udføre godt på relativt kort tid. På trods af disse indikationer af, at lønmodtagernes job ofte er relativt simple, er der intet, som tyder på, at der er en udbredt utilfredshed blandt de adspurgte med det job, de har fået. Langt de fleste giver udtryk for, at de gerne vil beholde jobbet.

Over en tredjedel af de marginaliserede, som har fået job som lønmodtagere, har fundet dette job gennem kommunen eller AF. Omkring en femtedel har fundet deres job gennem deres sociale netværk af familie, venner og bekendte. Desuden har en del lønmodtagere fundet deres job ved at henvende sig direkte til virksomheden. Relativt få har fundet jobbet gennem en annonce. Knap halvdelen af de mandlige lønmodtagere og en fjerdedel af de kvindelige kendte nogle på arbejdspladsen, inden de startede. Dem, de kendte, var for flertallets vedkommende personer med anden etnisk baggrund end dansk.

I forbindelse med jobsøgningen har omkring 40 pct. af de interviewede lønmodtagere skrevet en ansøgning til den arbejdsplads, de fik arbejde på. Over 80 pct. var til en samtale på arbejdspladsen, inden de blev ansat.

Der er stor forskel på, hvor hurtigt de personer, som på interviewtidspunktet var *ledige mv.*, mente, de ville kunne påbegynde et job. Godt halvdelen af mændene og 40 pct. af kvinderne ville kunne starte i et job inden for en måned, mens omkring en fjerdedel slet ikke kan påbegynde et arbejde. Knap halvdelen af mændene og godt en tredjedel af kvinderne tilkendegav, at de søgte job på interviewtidspunktet. Over halvdelen af de jobsøgende benytter annoncer i aviser, blade eller på internettet. Ca. en tredjedel benytter sig af Arbejdsformidlingen, mens ca. en femtedel søger job gennem kommunen. Knap halvdelen af mændene henvender sig direkte til virksomhederne, hvilket kun er tilfældet for ca. en fjerdedel af de kvindelige ledige mv. Omkring en femtedel søger arbejde via familie, venner og bekendte.

Interviewpersonerne oplyser, at de primære årsager til deres ledighed enten er, at de ikke kan påtage sig arbejde, særligt på grund af dårligt helbred, eller, at det er svært at få arbejde, ofte på grund af diskrimination.

Lidt mere end halvdelen af de ledige mv. mener, at mulighederne

for at komme i lønnet arbejde ville være bedre, hvis de lærte mere dansk. En tilsvarende andel mener, at mulighederne ville blive forbedret, hvis de fik mere uddannelse. Ligeledes mener omkring halvdelen af de interviewede, at mulighederne for at få arbejde ville være bedre, hvis holdningen til udlændinge var mere positiv på danske arbejdspladser. Der synes således på den ene side at være en anerkendelse blandt de marginaliserede indvandrere, som fortsat er uden arbejde, af, at deres kvalifikationer i forhold til dansk kundskaber og uddannelse kunne blive bedre. På den anden side synes det at være en relativt udbredt opfattelse, at de danske arbejdsgivers afvisning af dem også skyldes diskrimination på baggrund af deres etnicitet.

GODE EKSEMPLER

INDLEDNING

Som nævnt i kapitel 4 er det kun få marginaliserede indvandrere og efterkommere, for hvem det er lykkedes at finde fodfæste på arbejdsmarkedet. Det har været spørgeskemaundersøgelsens omdrejningspunkt at pege på nogle forhold, der har været medvirkende til, at der trods alt er nogle i gruppen af marginaliserede, som finder beskæftigelse. De foregående kapitler har derfor fokuseret på forskelle og ligheder mellem marginaliserede indvandrere, som har fået arbejde, og som ikke har, hvad angår kvalifikationer, jobsøgning, aktivering, netværk og holdninger til arbejde. Det er hensigten med dette kapitel at kaste yderligere lys over visse af disse forhold. Det vil ske på basis af kvalitative interview med 13 marginaliserede, som har fået arbejde.

Kapitlet omhandler fire temaer. For det første belyser vi interviewpersonernes job og kvalifikationer, herunder overensstemmelsen mellem de job, de har fået i Danmark, og deres medbragte kvalifikationer og kompetencer. For det andet fokuserer vi på interviewpersonernes holdninger til det at arbejde, hvilket vi ser i sammenhæng med, de erfaringer de har gjort sig i deres jobsøgningsproces, og gennem hvilke kanaler, de har fået arbejde. For det tredje beskriver vi interviewpersonernes erfaringer og oplevelser med den arbejdsmarkedspolitiske indsats fra kommunen og Arbejdsformidlingen, og endelig fokuseres der som det fjerde på betyd-

ningen af interviewpersonernes sociale netværk og oplevelser med og holdninger til diskrimination på arbejdsmarkedet.

Det er således ikke vores hensigt med interviewundersøgelsen at afdække de marginaliserede indvandreres livsverden, dvs. deres fortolkninger af dem selv og deres omverden og deres bredere integration i det danske samfund. I stedet har vi ønsket et mere snævert fokus, som koncentrerer sig om at diskutere nogle konkrete erfaringer og holdninger hos interviewpersonerne, som har været medvirkende til, at de er kommet i arbejde. Indledningsvis beskriver vi dataindsamlingen.

DATAINDSAMLING

Udgangspunktet i den kvalitative undersøgelse var vores ønske om at interviewe såkaldte mønsterbrydere, dvs. personer, der har fundet arbejde på trods af marginalisering og på trods af, at de tilhører en befolkningsgruppe, der sædvanligvis har vanskeligt ved at komme ind på arbejdsmarkedet. På denne baggrund blev fire nationaliteter udvalgt: somaliere, afghanere, irakere og libanesere.

Samtidig har vi tilstræbt, at informanterne dækkede en bred aldersgruppe (25-54 år), at begge køn var repræsenteret, og at der i gruppen var gifte, ugifte og fraskilte personer. Endvidere skulle der blandt interviewpersonerne være både ledighedsforsikrede (a-kasemedlemmer) og ikke-forsikrede. Endelig skulle der både indgå personer fra Københavnsområdet og fra provinsen.

På baggrund af disse kriterier udtrak vi 38 personer fra Arbejdsmarkedsstyrelsens DREAM-register blandt marginaliserede i 2003, som vi formodede havde fået beskæftigelse i første halvår 2004, jf. kapitel 2-4. Det betyder, at informanterne havde modtaget midlertidig overførselsindkomst i mindst 10 måneder i 2003, men ikke havde modtaget nogen form for overførselsindkomst i mindst 21 af de første 25 uger af 2004. Målet var at interviewe 15 af de udtrukne til den kvalitative undersøgelse, og at de interviewede omfattede personer inden for de forskellige nævnte kategorier.

Som det var tilfældet med dataindsamlingen til spørgeskemaundersøgelsen, var det vanskeligt at komme i kontakt med de udtrukne personer, hvilket primært skyldtes, at en del ikke havde telefon, eller at telefonnummeret ikke kunne opspores. Disse personer forsøgte vi for de flestes vedkommende i stedet at kontakte på deres bopæl, hvilket i hoved-

parten af tilfældene imidlertid viste sig at være forgæves. Derfor blev de 38 udtrukne suppleret med yderligere 23, hvoraf en tredjedel opfyldte de oprindelige udvælgelseskriterier, mens de sidste to tredjedele alene adskilte sig ved at tilhøre andre nationaliteter end de ønskede. Af de i alt 61 personer blev der opnået kontakt med 42, hvoraf fem ikke opfyldte udvælgelseskriterierne, fordi grunden til, at de ikke havde modtaget overførselsindkomst i første halvår 2004, ikke var, at de havde fået arbejde. Af de resterende 37 personer blev 13 interviewet til undersøgelsen.

Gruppen af interviewede består af 11 mænd og to kvinder – alle indvandrere. Der er fem fra Afghanistan, fire fra Irak, tre fra Libanon og en fra Ukraine. Fælles for dem er, at de har haft arbejde i mindst 21 af de første 25 uger af 2004. Otte af de interviewede var i ordinær ansættelse på interviewtidspunktet, en var i praktik i en privat virksomhed, en var ansat i et job med løntilskud, ligeledes i en privat virksomhed, mens to var uden arbejde. Tre af de interviewede boede i hovedstadsområdet, mens de resterende 10 boede i provinsen.

Interviewene blev gennemført i december 2004 og var af ca. en times varighed. Der var tale om semistrukturerede interview, som i otte af tilfældene fandt sted i informantens hjem, mens to fandt sted på informantens arbejdsplads. Tre interview blev efter informanternes eget ønske foretaget over telefonen. Alle interview var individuelle, og alle interview blev gennemført på dansk.

Som det fremgår, ønskede et betydeligt antal af de kontaktede personer ikke at deltage i undersøgelsen. Det er vanskeligt at vurdere baggrunden herfor. En forklaring kunne være, at der blandt nogle af de kontaktede personer tilsyneladende var en opfattelse af, at undersøgelsen var en del af de offentlige myndigheders arbejdsmarkedsprogrammer – noget, som de pågældende mente at have frigjort sig fra i kraft af, at de havde opnået beskæftigelse. For det andet var det indtrykket, at der blandt nogle af de indvandrere, som havde opnået beskæftigelse, var et ønske om at distancere sig fra gruppen af arbejdsløse indvandrere og den stigmatisering, som kan være forbundet med at tilhøre denne gruppe. Ved at afslå at deltage i en undersøgelse som denne, kan man signalere, at man ikke (længere) tilhører denne gruppe. For det tredje kan nogle afslag måske skyldes, at de kontaktede personer ikke havde tiltro til, at deres dansk-kundskaber var tilstrækkelige til at gennemføre et længerevarende interview.

JOB OG KVALIFIKATIONER

De interviewede har vidt forskellige erhvervs- og uddannelsesmæssige baggrunde, og der er store forskelle med hensyn til disse kvalifikationers betydning for, at det er lykkedes dem at finde et arbejde. Tilsvarende falder de job, som interviewpersonerne har fået, ikke inden for en enkelt kategori, men er spredt over forskellige brancher, og med forskellige kvalifikationskrav tilknyttet. Fem af interviewpersonerne er ufaglærte, fire har faglige uddannelser, mens fire har længerevarende uddannelser bag sig. Næsten alle har haft erhvervs erfaringer med sig til Danmark, og de fleste af dem med en uddannelse har taget den i oprindelseslandet. Uddannelsesniveaet afspejler sig imidlertid ikke altid i de job, som interviewpersonerne har fået i Danmark.

I det følgende fokuserer vi på, hvilke kvalifikationer i form af uddannelse og erhvervs erfaring, de interviewede indvandrere har bragt med sig eller har opnået i Danmark, og hvordan disse kvalifikationer afspejler sig i de job, som de pågældende har fået, og de erfaringer de har gjort sig med det danske arbejdsmarked. Det er i denne sammenhæng vigtigt at være opmærksom på, at en bestemt erhvervs erfaring eller uddannelse ikke nødvendigvis behøver at afspejle sig i et job inden for den konkrete branche, som den vedrører, for at have relevans for den beskæftigelse, der er opnået. Faglige kvalifikationer opnået i kraft af erhvervs erfaring eller uddannelse kan også på en mere indirekte måde have betydning for, at man opnår beskæftigelse. Der er flere eksempler herpå blandt de interviewede.

Kvalifikationer, som har givet beskæftigelse

For nogle af de interviewede, som havde erhvervs erfaring og uddannelse med sig til Danmark, har dette været medvirkende til, at de har fået arbejde. Det er dog ikke altid lige let at afklare, i hvilket omfang de medbragte erfaringer har øget den enkeltes beskæftigelseschancer, hvilket bl.a. afhænger af, i hvor høj grad den pågældende har insisteret på at finde arbejde inden for hans eller hendes erfaringsområde. Efter al sandsynlighed afhænger det imidlertid også af, hvorvidt den enkelte har været i stand til at omsætte sine erfaringer fra hjemlandet til en dansk sammenhæng.

To af de interviewede illustrerer ganske godt, at det ikke altid er nemt at omsætte de medbragte erhvervs erfaringer til et dansk job. Ahmad

og Farid er begge afghanere og henholdsvis 30 og 33 år gamle.¹ De kom til Danmark nogenlunde samtidig og er begge bosat i den samme kommune, hvor de har fået arbejde i det samme supermarked. De har oven i købet ensartede erhvervs erfaringer med sig fra Afghanistan, hvor Ahmad arbejdede i sin fars tøjbutik, mens Farid havde sin egen butik i en årrække. Deres arbejdsforløb i supermarkedet er imidlertid ret forskellige. De blev begge ansat som praktikanter som et led i deres integrationsforløb. Ahmad blev ansat i tekstilafdelingen, hvor han efter otte måneders praktik blev ansat med løntilskud. Selv er han ikke i tvivl om, hvorfor han fik forlænget sin ansættelse:

Jeg har erfaring fra butiksområdet, fordi jeg har arbejdet sammen med min far. Han havde en butik. Det er derfor, jeg har valgt at arbejde i tekstilområdet (...) Den erfaring, jeg har fra Afghanistan, har jeg kunnet bruge. Selvfølgelig er der lidt forskel – nu arbejder jeg i et supermarked.

Erfaringen fra Afghanistan, mener Ahmad *helt klart*, har været medvirkende til, at han fik jobbet, som han efter eget udsagn er dygtig til og meget glad for, fordi han har nogle gode kolleger, og fordi det bringer ham i kontakt med danskere.

Farids ansættelsesforløb har været mindre succesfuldt. På trods af, at han har mere butikserfaring end Ahmad, er det ikke lykkedes ham at få ansættelse i supermarkedet, hvor han stadig er i en praktikantansættelse. Han startede i slagterafdelingen, men sagde op, da han blev klar over, at han ikke ville få en fastansættelse, og blev efter halvanden måneds ledighed genansat som lagermedarbejder. Han ved endnu ikke, om han får fast ansættelse.

Selvom erhvervs erfaring i nogle tilfælde kan øge chancerne for at komme i arbejde, er det således næppe nogen garanti for, at vedkommende faktisk formår at bide sig fast på arbejdsmarkedet. I nogle tilfælde kræver det en ekstraordinær indsats. Det er Hezam, en irakisk mand på 39 år, et eksempel på. Hezam er uddannet mekaniker og har arbejdet som dette i Irak gennem en længere årrække, inden han kom til Danmark i 1996. I Danmark håbede han på at kunne fortsætte som mekaniker, men fik at

1. De anførte navne på interviewpersonerne i kapitlet er opdigtede for at bevare personernes anonymitet.

vide af kommunen, at det krævede, at han talte godt dansk og tog en dansk mekanikeruddannelse. Hezam følte, det ville være spild af tid, og i stedet fandt han selv en praktikplads på et værksted, hvor han arbejdede i ikke mindre end fire år som praktikant uden løn. Da hans arbejdsgiver efterfølgende gik konkurs, søgte han uden held job som mekaniker i fire til fem måneder. Herefter lejede han sig ind i et værksted, hvor han startede som selvstændig i 2003.

Hezams historie er også interessant set i lyset af en anden kvalitativ undersøgelse, foretaget af Boll & Christensen (2001) om langtidslidige kontanthjælpsmodtagere i Københavnsområdet. Her peger de to forfattere på, at ledige med anden etnisk baggrund end dansk i deres undersøgelse adskilte sig fra danskerne, idet der blandt de langtidslidige kontanthjælpsmodtagere med anden etnisk baggrund end dansk synes at være flere med en længerevarende uddannelse end blandt langtidslidige danskere. Disse indvandrere har ikke i samme grad som de langtidslidige danskere problemer ud over ledigheden, men har i stedet problemer med at få beskæftigelse pga. dårlige danskundskaber eller manglende dokumentation for deres uddannelse. Det betyder, at ledige indvandrere med kvalifikationer fra hjemlandet, fx i form af arbejdserfaring fra et job på højt niveau "ser ud til at være en gruppe, det kan være særligt svært at integrere" (ibid., s. 29). Det skyldes også, mener Boll & Christensen, at disse personers uddannelse og erhvervs erfaring kan være med til at give dem 'urealistiske forventninger' om, at deres arbejdskraft kan bruges i tilsvarende job i Danmark. Sådanne forventninger, kombineret med manglende viden om det danske arbejdsmarkeds funktionsmåde og det forhold, at mange virksomheder lægger stor vægt på, at deres medarbejdere taler et godt dansk, er ifølge Boll & Christensen medvirkende til, at en del højt kvalificerede ledige indvandrere har svært ved få beskæftigelse.²

Hezam er imidlertid et eksempel på, at det for en fagligt uddannet indvandrer kan lykkes at anvende sine medbragte kvalifikationer i Danmark, selvom vedkommende ikke taler godt dansk. Men det kræver tilsyneladende en ekstraordinær indsats og vilje fra indvandrerens side.

Et andet eksempel på en indvandrer, som har udvist en særlig indsats for at komme i arbejde, er Tanya, en ukrainsk kvinde på 48 år. Hun

2. I tillæg til disse forklaringer kan vanskelighederne ved at få arbejde, som nævnt i kapitel 2, også skyldes diskrimination (jf. Arbejdsministeriet, 1997; Hjarnø & Jensen, 1997), hvilket Boll & Christensen ikke berører i deres undersøgelse.

er uddannet korrespondent i Ukraine og har taget en manageruddannelse i England. Hun har flere års erfaring fra en stilling som finansmedarbejder i et firma i Rusland, men da hun kom til Danmark, kunne hun ikke få godkendt sin uddannelse og kunne ikke finde arbejde. Hun tog derfor en overbygning på en handelshøjskole på en tredjedel af den normerede tid. Da hun efterfølgende stadig ikke kunne finde arbejde, tilbød hun kommunen, at de kunne ansætte hende i praktik i en måned, mens hun søgte pøjlemidler til et integrationsprojekt. Hun fik bevilget et stort beløb, som ikke alene kunne dække hendes løn, men efterfølgende også har givet ansættelse til fire andre.

En sådan eller en lignende indgang til arbejdsmarkedet er dog næppe mulig, eller ønskelig, for alle, ligesom det heller ikke er alle de interviewede, som har medbragt erhvervs erfaring eller uddannelse fra hjemlandet. For nogle vedkommende har et uddannelsesforløb i Danmark banet vejen til beskæftigelse.

Et eksempel herpå er Mohammad, en 34-årig mand fra Libanon. Efter at have påbegyndt flere forskellige uddannelser endte han med at uddanne sig til mekaniker. Siden har han haft flere ansættelser som mekaniker med perioder med arbejdsløshed imellem. To steder var han ansat fem til syv måneder med løntilskud, inden han i 2004 blev fastansat i et reservedelsfirma.

På samme måde har en kortere erhvervsuddannelse været vejen til fast arbejde på arbejdsmarkedet for Zarife, en 30-årig kvindelig irakisk kurder. Efter at have været på sprogskole fik hun gennem kommunen et arbejde med løntilskud i en børnehave. Hun syntes imidlertid ikke om det og stoppede efter syv måneder. Herefter genoptog hun af egen drift undervisningen på sprogskolen, fordi hun gerne ville tage en uddannelse i Danmark. Hun startede på frisørskole i 2002 og tog her en et-årig uddannelse. Sammen med sin mand, som ligeledes er frisør, er hun efterfølgende blevet selvstændig, og de to har netop åbnet deres anden frisørsalon.

Blandt de interviewede er der således nogle, for hvem deres erhvervs erfaringer fra hjemlandet har været medvirkende til, at de er kommet i arbejde i Danmark. Der er på den ene side eksempler på, at medbragte kvalifikationer er blevet anerkendt i den forstand, at det har åbnet op for bestemte jobmuligheder, som hos Ahmed og Farid. På den anden side har det for andre indvandrere, som Hezam og Tanya, der begge havde et relativt højt kvalifikationsniveau med sig til Danmark, kun været muligt at få et arbejde, som stemmer overens med deres kvalifikationer, i kraft af en stor personlig indsats og, i Tanyas tilfælde, en dansk uddannelse.

Kvalifikationer, som ikke har givet beskæftigelse

For nogle indvandreres vedkommende har det ikke været muligt at omsætte medbragte erhvervs erfaringer eller uddannelser til et job i Danmark. Dette var tilfældet for flere af de interviewede, som havde fundet job uden for deres erfarings- eller uddannelsesområde.

Årsagerne til, at de medbragte kvalifikationer ikke udmønter sig i et job i Danmark kan være mange. En grund kan som nævnt være manglende anerkendelse i Danmark af den enkeltes erhvervs- og uddannelsesmæssige kvalifikationer. Men der var også blandt de interviewede flere eksempler på, at erhvervs erfaringerne eller uddannelsen ikke af indvandre- ren selv forventedes at kunne bruges i en dansk sammenhæng.

Hamid er en afghansk mand på 52 år. Han har en universitets- uddannelse og var borgmester i en by i Afghanistan, men har i Danmark taget et arbejde som ufaglært – efter en arbejdsløshedsperiode på to år. I modsætning til den af Boll & Christensens fremhævede mulighed at højt- uddannede indvandrere ofte har urealistiske forventninger til, hvilke job de kan få i Danmark, nærer Hamid ingen forhåbninger om, at han kan få et job med lige så høje kvalifikationskrav i Danmark, som det han havde i Afghanistan. Som han siger:

Jeg kan ikke få det arbejde. I Afghanistan var jeg borgmester, jeg kan ikke få arbejde i Danmark som borgmester (griner).

Et andet eksempel på en indvandrer med en medbragt uddannelse, der ikke umiddelbart kan bruges i Danmark, er Sulaiman. Han er ligeledes fra Afghanistan. Han er 33 år og uddannet radiotekniker i Sovjetunionen. Denne uddannelse er imidlertid så forældet, mener Sulaiman, at den er ubrugelig i Danmark, og i stedet har han fået arbejde på et slagteri. Det er endvidere interessant, at Sulaiman samtidig har et bijob som tolk i russisk og persisk for en privat virksomhed. På denne måde har hans russiske uddannelse alligevel skaffet ham beskæftigelse, fordi han herigennem har lært et fremmedsprog. Der findes blandt andre interviewede lignende eksempler på, hvordan en medbragt uddannelse på en mere indirekte måde har kunnet skaffe arbejde. Det vendes der tilbage til.

Der er imidlertid også eksempler på, at et dansk uddannelsesfor- løb ikke giver job. Khalad, en mand på 39 år fra Libanon, har taget uddannelse som svejser. Han har imidlertid ikke kunnet finde beskæfti- gelse som svejser i Danmark, men har i stedet haft forskellige andre mid- lertidige job, inden han i 2004 fik arbejde i et rengøringsfirma. Selvom

Khalad ikke er utilfreds med sit arbejde, er han dog skuffet over, at han ikke kan få et job som svejser.”Udlændinge kan kun få rengøring”, siger han og giver dermed udtryk for sin frustration over, hvad han oplever som diskrimination fra danske arbejdsgivere.

REKRUTTERINGSKANALER OG HOLDNING TIL ARBEJDE

I dette og det følgende afsnit vil der blive fokuseret på de kanaler, gennem hvilke de interviewede har fået deres job – ikke mindst med henblik på at afklare, hvilken rolle kommunen og Arbejdsformidlingen har spillet i denne proces.

Tidligere kvalitative undersøgelser på beskæftigelsesområdet peger på, at intensiteten af den lediges jobsøgning afhænger meget af, hvor motiveret vedkommende er for at arbejde, og hvordan den pågældende håndterer arbejdsløsheden. Særligt det sidste forhold kan ifølge Larsen (1998) være afgørende for den lediges jobsøgning, idet eksempelvis mange afslag og nederlags erfaringer kan få nogle til helt at holde op med at søge på trods af, at de gerne vil i arbejde. Forventningen om, at man ikke kan få et job, kan således give sig til udtryk i en resignerende indstilling, hvor jobsøgningen indstilles. Der er altså ikke nødvendigvis noget enkelt forhold mellem, hvor stærkt man ønsker at komme i arbejde, og hvor intensivt man søger.

Boll & Christensen (2001) fremhæver, at forventninger til, hvilke job, man kan få, kan være så urealistiske, at det forhindrer den ledige i at komme i arbejde, fordi han/hun ikke er kvalificeret til de stillinger, han/hun søger. Endvidere kan manglende overblik over arbejdsmarkedet og jobsøgningskanalerne, ifølge Boll & Christensen (ibid.), også i sig selv virke demotiverende. Dette er en problemstilling, som må formodes at være særlig relevant i forhold til indvandrere, der ofte har et ringe kendskab til, hvordan det danske arbejdsmarked fungerer (Christiansen & Schmidt, 2002).

For at afdække, hvor interesserede interviewpersonerne har været i at arbejde, er det derfor ikke tilstrækkeligt blot at se på, hvor intensiv deres jobsøgning har været, og hvad de ellers har gjort for at komme i arbejde. Det er mindst lige så centralt at belyse interviewpersonernes holdninger til arbejde og arbejdsløshed, samt hvordan de forholder sig til det danske arbejdsmarked, herunder hvilke forventninger de har og har haft

til, hvilke job de kunne få. De kanaler, hvorigennem interviewpersonerne har fået job, må således ses i lyset af, hvilke ressourcer de har været i besiddelse af, og hvordan de har forholdt sig til de ovenfor nævnte omstændigheder.

Selvom der blandt interviewpersonerne er store forskelle på, hvor intensivt man har søgt arbejde, inden man opnåede beskæftigelse, gives der blandt alle de interviewede med en enkelt undtagelse udtryk for en endog meget stor vilje til at arbejde. Det er karakteristisk, at arbejde betragtes som noget bydende nødvendigt, ikke nødvendigvis i økonomisk forstand, men i mere social forstand. Næsten samtlige interviewede giver på den ene eller den anden måde udtryk for, at man må arbejde for at kunne fungere som menneske i et samfund. Det forhold, at flere interviewpersoner har taget job, som de føler sig overkvalificerede til, er også en tilkendegivelse heraf.

En del interviewpersoner giver i den forbindelse udtryk for, at de nære forhold, og særligt familien, er en af de vigtigste grunde til, at de gerne vil have et arbejde. Ali er en irakisk mand på 38 år, som måtte sælge sin butik af økonomiske årsager en måned før interviewtidspunktet. Han udtrykker sin frustration over arbejdsløsheden således:

Nu har jeg været arbejdsløs i en måned. Og jeg er ikke glad. Jeg håber ikke, min dreng kommer hjem fra skole og finder mig her!

Flere andre af de interviewede lægger vægt på det dårlige signal, det sender til omgivelserne, at man ikke har arbejde. Det er kun de mandlige interviewpersoner, der giver udtryk for dette synspunkt, og det er bestemt tænkeligt, at grundlaget for at føle skam over arbejdsløsheden ligger i et bestemt kønsrollemønster, ifølge hvilket manden bør arbejde og tjene penge til familien. Ønsket om at distancere sig fra den stigmatisering, der er knyttet til det at være arbejdsløs, har sandsynligvis også betydning for denne holdning til ledighed.

Selvom næsten alle de interviewede således giver udtryk for en stor motivation for at arbejde, uanset hvor intensivt de har søgt job, er der dog nogle væsentlige karakteristika, som adskiller de intensivt jobsøgende, *de aktive*, fra dem, som nok er motiverede for at arbejde, men som ikke har søgt job i noget stort omfang, *de villige*. Disse forskelle handler ikke alene om de kanaler, gennem hvilke interviewpersonerne har fået job, men også om forskelle i kompetencer og ressourcer.

De aktive

Syv af interviewpersonernes jobsøgning kan karakteriseres som meget aktiv. Det er karakteristisk for disse personer, at de har brugt deres ledighedsperiode til at opkvalificere sig gennem uddannelse og kurser eller har søgt job intensivt på forskellig vis. Typisk har de selv lagt en plan for, hvordan de ville komme ind på arbejdsmarkedet og har arbejdet målrettet mod at opfylde denne. Integrationen på arbejdsmarkedet har ikke fulgt denne plan i alle tilfælde, eksempelvis har nogle af de aktive fået job i en anden branche end planlagt, men der er ikke tvivl om, at det i de fleste tilfælde primært er interviewpersonernes aktive adfærd, som har været afgørende for, at de kom i arbejde.

To eksempler på *de aktive* er de tidligere omtalte Hezam og Tanya. Begge må karakteriseres som ressourcestærke og med en stor tiltro til egne evner, hvilket betød, at de havde meget klare forventninger til deres arbejdsliv i Danmark, da de kom til landet. De er netop eksempler på den type indvandrere, som Boll & Christensen (2001) fremhæver som potentielt særligt vanskelige at integrere på arbejdsmarkedet, fordi efterspørgslen efter deres kvalifikationer ikke nødvendigvis står mål med deres forventninger. Både Hezam og Tanya havde da også store vanskeligheder med at få anerkendelse for deres respektive uddannelser. De insisterede imidlertid begge på, at deres job i Danmark skulle afspejle deres kvalifikationer og arbejdede derfor selv målrettet på at få opfyldt dette ønske.

Hezam fandt selv en praktikplads hos en dansk mekaniker, hvor han arbejdede i fire år. At han arbejdede så længe som praktikant, har han ikke fortrudt, for han er sikker på, at hvis han ikke havde gjort det, så ville kommunen have fundet et job til ham i en anden branche. De fire års praktik kan i Hezams tilfælde betragtes som et udtryk for hans store vilje til at arbejde som mekaniker. Han ville hellere det end eksempelvis starte i et jobtræningsforløb i et andet job, og hans viljefasthed betød, at han, da muligheden bød sig, kunne starte sit eget værksted. Personligt har forløbet for Hezam således været en succes, og selvom rimeligheden i, at en konthjælpsmodtager arbejder så længe som praktikant for en virksomhed, måske kan diskuteres i et bredere perspektiv, er det sandsynligvis erfaringerne fra dette praktikophold, som har sat Hezam i stand til at starte egen virksomhed i Danmark.

Da Tanya, som kom til Danmark som familiesammenført med en dansk mand, ikke kunne få sin uddannelse godkendt i Danmark, tog hun en kandidatoverbygning på en handelshøjskole. På samme måde som Hezam tog hun selv initiativet og gennemførte uddannelsen på et år, selvom

den er normeret til tre år. Til hendes store skuffelse kunne hun imidlertid stadig ikke finde job bagefter. I stedet skabte hun sin egen stilling som projektleder ved kommunen ved at søge om puljemidler til et integrationsprojekt. Tanyas forløb viser, at hun er en meget ressourcestærk person med en stor selvtillid. Derfor ville hun ikke acceptere at skulle tage et arbejde med lavere kvalifikationskrav, end dem hun mener at kunne honorere. Det er dog samtidig sandsynligt, at Tanya ud over sine store personlige ressourcer også har bedre muligheder for at komme ind på arbejdsmarkedet end mange andre indvandrere i kraft af, at hun er dansk gift. Det må forventes, at hun herigennem kan have fået et bedre kendskab til det danske arbejdsmarked og dermed en større viden om, hvilke midler hun har kunnet benytte for at opnå beskæftigelse.

Det er imidlertid ikke alle med en medbragt uddannelse, som har kunnet finde arbejde inden for den branche, de har uddannelse og eventuelt erhvervs erfaring i, selv om de er meget aktive jobsøgende. Yosef, en afghansk mand på 37 år, havde en uddannelse som bygningsingeniør, inden han kom til Danmark. Uddannelsen har han taget i Sovjetunionen, men han mener, at den sagtens kan bruges i Danmark. Han har derfor intensivt søgt job som ingeniør, siden han kom til Danmark i 2000, men uden held. Han fik engang tilbudt et job i et tysk ingeniørfirma, hvor der dog ikke var tale om en ingeniørstilling, men i stedet om en stilling, hvor han skulle bruge det russiske, han havde lært sig gennem sin uddannelse, til at formidle kontakter til Rusland. Men da jobbet indebar en stor rejseaktivitet til Rusland afslog han af hensyn til sin familie i Danmark. I stedet begyndte han at søge job som taxachauffør, men fik flere steder at vide, at de hellere ville have en dansker. Yosef begrundet det med, at der dengang ikke var ret mange udenlandske taxachauffører i hans område. Hans sagsbehandler fra kommunen fortalte ham efterfølgende om en vognmand, som søgte en chauffør, men da han henvendte sig, var der allerede blevet ansat en. Vognmandens kone var imidlertid russer, og da Yosef som nævnt taler russisk i kraft af sin uddannelse, fik han ansættelse som afløser i weekenden. Siden fik han fast ansættelse og har efterfølgende arbejdet fast, først hos denne vognmand og siden hos en anden. Han søger dog stadig job som ingeniør.

Yosefs historie er interessant, fordi den viser, hvordan en medbragt uddannelse kan give beskæftigelse på en meget indirekte måde. I Yosefs tilfælde er der naturligvis tale om tilfældigheder, som har været afgørende for, at han har fået job, men for den tidligere omtalte Sulaiman, som også havde en russisk uddannelse, og har fået et bijob som tolk i Danmark, er

der tale om en bevidst og kreativ udnyttelse af de ressourcer, som hans uddannelse har givet ham. Selvom Sulaiman har måtte acceptere, at hans uddannelse er forældet og ikke kan bruges i Danmark, og at han derfor må søge arbejde med lavere kvalifikationskrav, har han samtidig insisteret på at udnytte de af sine kvalifikationer, som kunne omsættes til en dansk sammenhæng.

Men det er ikke kun de interviewpersoner, som har medbragt uddannelse fra deres oprindelsesland, der har benyttet sig af en aktiv strategi til at skaffe sig arbejde. Således kom både Zarife og Mohammad (begge nævnt tidligere) til Danmark uden uddannelse, men har begge i kraft af en målrettet indsats fået fast arbejde. Zarife opkvalificerede sig med ekstra sprogundervisning til at tage en dansk uddannelse som frisør, som hun efterfølgende anvendte til at åbne en frisørsalon sammen med sin mand.

Mohammad har tilsvarende uddannet sig som mekaniker, men selvom han efter eget udsagn har sendt hundredvis af ansøgninger, lykkedes det ham ikke at få arbejde ad denne vej. I stedet fik han hjælp af Arbejdsformidlingen. Mohammed blev ansat to steder som mekaniker i stillinger med løntilskud, men det var et kursus i automekanik arrangeret af AF, som Mohammad deltog i, der førte til en fast ansættelse. Kurset blev fulgt op af 14 dages praktik på forskellige virksomheder, og for Mohammad blev det efterfølgende til en ansættelse i et reservedelsfirma. Mohammads historie illustrerer, at selv en aktiv og målrettet indsats for at skaffe sig selv i arbejde ikke altid bærer frugt. Her kan det i stedet være afgørende, at de jobformidlende institutioner følger op på jobsøgningen og tilbyder indslusningsmuligheder til arbejdsmarkedet.

De villige

Det er bemærkelsesværdigt, at den positive holdning til at arbejde næsten er lige så udbredt blandt de interviewpersoner, der ikke har været særligt aktive i deres jobsøgning, som blandt de interviewpersoner, der har søgt mange job. Begrebet '*de villige*' dækker således over, at personerne i denne gruppe giver udtryk for en stor motivation for at arbejde, men ikke har gjort særlig meget aktivt for at komme til det.

Forklaringen på, at disse personer – trods deres udtrykte villighed til beskæftigelse – ikke har været aktivt jobsøgende i noget større omfang, kan, med baggrund i tidligere undersøgelser af langtidsledige, umiddelbart formodes at ligge i et eller flere af følgende fire forhold:

- Der kan være tale om et meget dårligt kendskab til det danske arbejdsmarked, herunder hvordan man finder ledige job, og hvordan man søger dem.
- Problemer med det danske sprog kan være en hæmsko for at søge job. Et dårligt dansk vil eksempelvis vanskeliggøre forståelsen af jobannoncer og muligheden for at udarbejde kvalificerede ansøgninger.
- For store forventninger til, hvilke job man kan få, kan afholde én fra at søge job.
- En resignerende holdning til jobmuligheder, lavt selvværd, oplevelser med diskrimination eller andet kan afholde én fra at søge job.

Uanset om interviewpersonerne i denne gruppe ikke har søgt job i noget stort omfang, har de alligevel opnået beskæftigelse. I det følgende vil baggrunden for, at interviewpersonerne i denne gruppe har fået job, blive undersøgt og sammenholdt med ovenstående mulige adfærdsforklaringer.

Det er karakteristisk for denne gruppe, at der, med en enkelt undtagelse, er tale om personer, som tilsyneladende er i besiddelse af færre personlige ressourcer og uddannelsesmæssige kompetencer, end det er tilfældet for gruppen af *de aktive*. Samtidig har *de villige*, naturligt nok, typisk fået job med kommunen som formidler, og nogle er på interviewtidspunktet ansat i enten praktik eller i stillinger med løntilskud.

En af de interviewede, som har fået job ved kommunens hjælp, er Hadi, en irakisk-kurdisk mand på 29 år. Efter at have taget en kortere uddannelse på teknisk skole, som ikke gav job, blev han kontaktet af kommunen. Han blev tilbudt at blive en del af et integrations samarbejde, som kommunen havde startet med et supermarked. Hadi kom i praktik i fire måneder, hvorefter han blev ansat med løntilskud. I slutningen af 2004 blev han fastansat på almindelige vilkår. Det er interessant, at Hadi tidligere havde søgt job i det samme supermarked, men fået afslag. Derfor er han glad for at have fået muligheden gennem et praktikophold til at vise, hvad han kan, for som han siger:

I Danmark, når man er udlænding, er de lidt bange. De ved ikke, hvordan man er som person og som menneske, hvordan man arbejder.

Flere andre interviewede er kommet ind på arbejdsmarkedet på samme måde som Hadi. For eksempel de to tidligere nævnte afghanere, Ahmed og

Farid, der via kommunen er blevet ansat i praktikjob i et supermarked, og i Ahmeds tilfælde siden i en stilling med løntilskud.

Ingen af disse tre interviewpersoner har nogen uddannelsesmæssig baggrund af betydning, hvilket placerer dem i en kategori på arbejdsmarkedet, hvor risikoen for at blive ledig, ifølge tidligere undersøgelser, er stor. Således peger Rosholm et al. (2000) på, at antallet af job med lave kvalifikationskrav er faldende i Danmark som følge af væsentlige ændringer i arbejdets organisering. Disse ændringer har reduceret tidligere tiders relativt monotone og isolerede job i virksomhederne og erstattet dem med job, som kræver mere sproglig kommunikation og tættere samarbejde. Denne udvikling er selvsagt til ugunst for de mange indvandrere med et relativt lavt uddannelsesniveau og mangelfulde dansk kundskaber.

Det er imidlertid karakteristisk for Ahmeds og Hadis arbejdsfunktioner, at der er tale om en stor kontaktflade, både i forhold til andre medarbejdere og i forhold til kunder. Det stiller store krav til gode sproglige kundskaber – hvad ingen af de to havde, inden de startede i deres respektive stillinger. De to synes med andre ord at have været i stand til at håndtere de eventuelle ændringer i arbejdets organisering, som er beskrevet ovenfor, i den forstand at de begge bestrider stillinger, som er langt fra monotone og isolerede. Hadi beskriver, hvordan han tog denne udfordring op:

[Jeg blev ansat], selvom jeg ikke er særlig god til sproget. Men jeg var klar. I min afdeling tog jeg telefon, ekspederede og fyldte op. Og de var glade for mig.

På samme måde synes Ahmed at have udnyttet den mulighed, som bød sig, da han fik tilbudt at komme i praktik. Han fortæller, at han bestræbte sig på at lære dansk og få et godt forhold til sine kolleger, hvilket også karakteriserer hans holdning til indvandreres integration på arbejdsmarkedet i det hele taget:

[N]år man arbejder i et fremmed land med fremmede mennesker, hvor alt er nyt, skal man blive lidt åben. Sammen med kolleger, arbejdsgiver og arbejdspladsen. Man skal selv tage initiativ først (...) Hvis man først får kendskab til sproget, så kan man godt få arbejde, synes jeg.

Hvor Hadi og Ahmed således synes at have udnyttet deres praktikophold

til at få fodfæste på arbejdsmarkedet, har Farid som nævnt tidligere haft sværere ved at opnå samme grad af integration. En årsag kan være, at Farid ikke har de samme sproglige kompetencer som Hadi og Ahmed og derfor har haft sværere ved at varetage et job, som stiller store krav til kommunikation. Denne forklaring understøttes af, at Farid taler meget dårligere dansk end de to andre.

At ufaglærte job med isolerede arbejdsfunktioner erstattes af stillinger med større krav om kommunikation og samarbejde, er ikke nødvendigvis til ugunst for alle indvandrere. Nogle forstår at håndtere denne udfordring og tilegne sig de nødvendige kompetencer. Det er dog næppe alle indvandrere, som er i stand til at bestride de mere kommunikations- og samarbejdskrævende job. Især den sproglige opkvalificering er derfor væsentlig.

Nogle af interviewpersonerne i gruppen af *villige* har dog en uddannelse. Hamid har, som tidligere nævnt, en universitetsuddannelse og har været borgmester i sit hjemland, men har fået job som ufaglært på en planteskole i Danmark. Her pakker han planter til eksport. Han har ingen ambitioner om at bestride en stilling med høje kvalifikationskrav, for han regner ikke med at kunne få et sådant job i Danmark. Han lægger imidlertid meget stor vægt på at arbejde, men føler ikke selv, at han behersker det danske sprog godt nok til selv at søge job. I stedet har han lagt det i hænderne på kommunen at finde arbejde til ham:

[J]eg har det godt med at arbejde, også i Afghanistan, så jeg siger måske 100 gange til kommunen: Jeg vil arbejde, jeg vil arbejde, jeg vil arbejde – i to 2 år venter jeg. Jeg siger, hvis de finder arbejde til mig, så siger jeg okay. Jeg vil gerne arbejde. Jeg vil ikke sige: Dét er svært, og dét er svært.

Hamid stiller, som det fremgår, ingen krav til kommunen, hvad angår jobbet, og giver udtryk for, at han i udgangspunktet er villig til at tage et hvilket som helst job. Det illustrerer samtidig, at manglende aktivitet i jobsøgningen blandt marginaliserede indvandrere ikke nødvendigvis er et udtryk for, at disse personer ikke er *reelt motiverede*. Den manglende aktivitet må i stedet ses på baggrund af indvandrernes begrænsede kendskab til det danske sprog og arbejdsmarked. Det er på baggrund af de ovenfor nævnte eksempler tydeligt, at en del af de marginaliserede indvandrere meget gerne vil i beskæftigelse og ikke har urealistiske forventninger, men at de af den ene eller anden grund alligevel ikke formår at iværksætte en

effektiv jobsøgning. Såfremt de interviewede i denne gruppe ikke er alt for atypiske eksempler, må det således formodes, at der i gruppen af marginaliserede indvandrere er en del personer med et uudnyttet arbejdsmarkedspotentiale, men som er afhængige af myndighedernes hjælp til at komme i arbejde.

De villige er således karakteriseret ved en stor villighed til arbejde, men til forskel fra *de aktive* er de ikke i stand til at omsætte deres arbejdsvilje til et job i Danmark. Til gengæld er *de villige*, i modsætning til mange af *de aktive*, meget fleksible med hensyn til, hvilke job de er parate til at tage imod.

Der er dog også personer blandt de interviewede, som ikke umiddelbart lader sig indpasse i de to grupperinger, men som snarere kan beskrives som en blanding af de to gruppers adfærdsmønstre. Et eksempel på en sådan person, som gennem en kombination af både en aktiv jobsøgning og stor omstillingsparathed har fået fast arbejde, er den tidligere omtalte Khalad. Khalad har taget en kortere uddannelse som svejser, men har ikke formået at finde arbejde som sådan. I stedet har han taget flere forskellige job, bl.a. har han ejet et pizzeria, som han imidlertid solgte på grund af for stort arbejdspress. Det var imidlertid et længerevarende aktiveringsforløb som rengøringsassistent på et af kommunens lokalcentre, som i dag har skaffet Khalad i arbejde, da han på baggrund af den erfaring, han fik i aktiveringsforløbet, efterfølgende selv søgte arbejde og blev ansat i et rengøringsfirma.

DEN ARBEJDSMARKEDSPOLITISKE INDSATS

Som det fremgik af det foregående afsnit, har mange af interviewpersonerne været involveret i aktiveringsforløb, herunder praktik- og jobtræningsordninger, på et eller andet tidspunkt. Nogle var i gang med et sådant forløb på interviewtidspunktet og kendte derfor ikke til betydningen heraf på længere sigt, mens det for andre var klart, at deres integration på arbejdsmarkedet næppe var lykkedes, hvis ikke de havde deltaget i et aktiveringsforløb.

Derfor er det relevant at undersøge interviewpersonernes erfaringer med den arbejdsmarkedspolitiske indsats. I kraft af, at de interviewede har fået job, kan deres historier give nogle fingerpeg om, hvordan forskellige aktiveringstiltag virker. Det er imidlertid også af interesse at undersøge, hvilke negative oplevelser interviewpersonerne har i forbindelse med

aktiveringsforløb. Det følgende vil både inddrage interviewpersonernes negative og positive erfaringer.

De dårlige oplevelser

Bjørn et al. (2003) beskriver i deres undersøgelse af somalieres integration på det danske arbejdsmarked, hvordan flere forholder sig kritisk til aktivering og udtrykker stor frustration over den og diverse praktik- og jobtræningsordninger:

Frustrationen går på, at det ikke fører til noget, og de efterlyser i stedet uddannelse og andre forløb, der giver opkvalificering (...) I det hele taget er der blandt de somaliske interviewpersoner modstand mod aktivering, og nogle mener, at virksomhederne udnytter systemet. (Ibid., s. 33)

Flere af interviewpersonerne i vores undersøgelse fortæller også om mislykkede og i nogle tilfælde meningsløse aktiveringsforløb. Ali, den irakiske mand, som solgte sin forretning umiddelbart inden interviewet, udtrykker stor frustration over, hvad han opfatter som kommunens manglende vilje til at hjælpe ham med at finde arbejde. Ali har gennem de senere år haft mange forskellige job og praktikforløb. Han har fundet sine praktikpladser selv, men har ikke kunnet finde fast beskæftigelse som lønmodtager. I stedet har han i flere omgange forsøgt sig som selvstændig. I november 2004 måtte han dog lukke en grønthandel, som han havde åbnet året før. Kommunen har hjulpet ham med at tage et kørekort, men den aktivering, som Ali er blevet sendt ud i, har været meningsløs og langt fra opkvalificerende, mener han. På spørgsmålet om, hvad aktiveringen gik ud på, svarer han:

Drikke en kop kaffe og sidde på en træfabrik. Men jeg arbejdede ikke på maskiner. Jeg skulle male et af lokalerne. I ca. seks måneder!

Selvom Alis eksempel næppe kan siges at være karakteristisk for de andre interviewpersoners oplevelser med aktivering, fortæller flere af de interviewede om aktiveringsforløb, som har været dårlige oplevelser. Det synes at være en udbredt opfattelse blandt de interviewede, at mange aktiveringsforløb i højere grad handler om, at arbejdspladsen har brug for lidt ekstra arbejdskraft i en periode, end egentlig opkvalificering og jobtræning af den

ledige. Derfor føler nogle sig udnyttet af virksomhederne, som de mener misbruger systemet til at skaffe sig billig arbejdskraft.

Mohammad fortæller således, at han tidligere har været ansat to steder som mekaniker i job med løntilskud. Ingen af stederne fik han tilbudt fastansættelse, da perioden med løntilskud ophørte. I stedet blev en anden ansat i et tilsvarende forløb med tilskud. Mohammad fortæller, at det var hårdt for ham at blive behandlet sådan, fordi han følte sig udnyttet. Det har fået ham til at mene, at løntilskud til virksomheder er en dårlig ide. Som nævnt tidligere fik Mohammad i stedet fastansættelse i en virksomhed i forbindelse med et kortere praktikophold.

En anden af de interviewede, som har oplevet at føle sig udnyttet af en virksomhed i forbindelse med et aktiveringsforløb, er Khalad. Kommunens jobkonsulent skaffede ham på et tidspunkt et praktikjob som svejser, hvilket Khalad som nævnt har taget en uddannelse i. Da praktikperioden udløb, fik Khalad imidlertid ikke tilbudt ansættelse med den begrundelse, at han var for langsom. Det passer ikke, mener Khalad, men nærmere at virksomheden skulle bruge noget ekstra arbejdskraft i de to uger, praktikperioden varede. Khalad er imidlertid også et eksempel på, at et aktiveringsforløb uden for den lediges fagområde kan give beskæftigelse på længere sigt. Som nævnt tidligere var Khalad i et længerevarende aktiveringsforløb som rengøringsassistent på et af kommunens lokalcentre. Det medførte, at han senere fik beskæftigelse i et rengøringsfirma.

Det er naturligvis ikke muligt at vurdere på baggrund af interviewpersonernes beretninger, hvorvidt der faktisk fandt et misbrug af arbejdsmarkedsordninger sted i de nævnte tilfælde, men at nogle af de interviewede har følt sig udnyttet står dog klart. Ud over at disse forløb bliver til dårlige oplevelser for de ledige, som kan forringe selvværdet og troen på at komme i arbejde, er den største skade ved disse dårlige oplevelser, at de ofte bliver kommunikeret videre til den lediges familie, venner og bekendte. Flere af interviewpersonerne kunne fortælle om nogen i deres bekendtskabskreds, som havde haft sådanne dårlige oplevelser, og faren er, at sådanne muligvis enkeltstående tilfælde bliver fremstillet som 'sandheder' om aktiveringssystemet. Det kan være medvirkende til at udbrede en skepsis og modvilje over for disse ordninger blandt de ledige, hvilket måske kan reducere kvaliteten og effekten af ordningerne.

Nu er det imidlertid langt fra alle praktik- og jobtræningsforløb, som har til formål at skaffe deltageren i ordinær beskæftigelse på samme arbejdsplads umiddelbart efter forløbets afslutning. Mange forløb har til formål at opkvalificere deltageren med henblik på at øge mulighederne for

en integration på arbejdsmarkedet generelt. Tilsyneladende er et sådant formål med aktiveringen ikke i alle tilfælde blevet kommunikeret videre til de ledige i tilstrækkeligt omfang. Særligt når der er tale om marginaliserede indvandrere, må det forventes, at en sådan kommunikation lettere mislykkes.

Bjørn et al. (2003) peger også i forbindelse med ovennævnte undersøgelse af somaliske indvandrere på nødvendigheden af, at sagsbehandlerne grundigt forklarer formålet med aktiveringen over for skeptiske indvandrere og eventuelt påpeger de sproglige og kulturelle fordele, der også kan være forbundet med at være i kontakt med danskere på en arbejdsplads.

De gode eksempler

Flere af interviewpersonerne fortæller om positive oplevelser med aktiveringsforløb, og som tidligere beskrevet har en del af de interviewede fået arbejde i kraft af, at de har deltaget i arbejdsmarkedstilbud. Hadi, Ahmed og Farid er fx kommet ind på arbejdsmarkedet gennem praktikforløb.

For Hadi betød praktikpladsen, at han fik mulighed for at vise en virksomhed, hvad han kunne. Han nævner dette forhold flere gange i løbet af interviewet. Han havde tidligere søgt job på arbejdspladsen på almindelige vilkår, men fået afslag, og han oplever, at det er en situation, som mange indvandrere står i: at de gerne vil have arbejde, men ikke kan få det. Derfor mener han, at muligheden for gennem praktik at vise virksomheden, at man kan udføre jobbet, er en god ordning. Han er sikker på, at han ikke ville have fået job, hvis muligheden for at komme i praktik ikke havde været til stede. På den anden side synes han, at praktikperioden, som blev efterfulgt af en periode med ansættelse med løntilskud, var for lang. Alt i alt arbejdede han for virksomheden i næsten et år uden at vide, om han ville få arbejde efterfølgende.

Også for Ahmed har praktikforløbet – med efterfølgende løntilskudsansættelse – været en positiv oplevelse. Han er glad for at have fået muligheden og stolt over at have klaret sig godt nok til at fortsætte efter praktikperioden, som også i Ahmeds tilfælde var relativt lang. Det synes han dog ikke er noget problem i dag, fordi perioden mandede ud i en forlængelse af hans ansættelse i et tilskudsjob:

Nogle har sagt til mig, at otte måneder, det er en lang periode. Jeg har sagt til dem: "Okay, det er rigtigt, det er en lang periode, men jeg er glad for det! Jeg har gode kolleger, har haft et godt samar-

bejde med dem, og jeg har lært rigtig mange ting i den periode”.
Det var lang tid, men det var okay. For jeg fik arbejde.

Som hos nogle af de andre interviewpersoner er der her hos Ahmed en forventning om, at en praktikperiode bør munde ud i et ordinært arbejde. Det er også synspunktet hos Farid, hvis forløb og baggrund, som tidligere beskrevet, på mange punkter ligner Ahmeds. Men Farid har haft problemer med at få en forlænget ansættelse ud af sit praktikforløb. Som nævnt startede han i supermarkedets slagterafdeling, men da han blev klar over, at han ikke ville blive fastansat efter praktikperiodens udløb, sprang han fra. I stedet gik han arbejdsløs i halvanden måned, mens han uden held søgte job, inden han startede i supermarkedet i en ny praktikstilling på lageret. Farid siger i interviewet lige ud, at hvis han ikke får et job efter praktikperioden, føler han, at han har spildt sin tid. Han føler desuden ikke, at han har fået tilstrækkeligt ud af sit praktikforløb rent sprogligt, og synes det var en fejl, at han efter krav fra kommunen stoppede på sprogskolen for at starte i praktik i stedet. Farids historie synes bl.a. at understrege betydningen af, at målsætningen og perspektiverne med et praktikforløb bliver diskuteret grundigt mellem sagsbehandler og indvandrer inden praktikforløbet planlægges og iværksættes.

Alt i alt må det vurderes, at mange af interviewpersonerne har haft glæde af kommunens og Arbejdsformidlingens indsats for at bringe dem arbejde. Særligt blandt de interviewede, som er kommet til Danmark inden for de senere år, synes kommunen at have spillet en afgørende rolle som jobformidler. Det er karakteristisk for flere af de nyankomne, at de kan kategoriseres i gruppen *de villige*, der i meget ringe udstrækning selv søger job aktivt. Dette skyldes ofte, at disse indvandrere typisk ikke behersker det danske sprog i tilstrækkeligt omfang til at kunne udarbejde ansøgninger o.l., ligesom kendskabet til det danske arbejdsmarked er meget ringe. En tredje årsag til, at det særligt er de nyankomne blandt de interviewede, som kommunen har skaffet i arbejde, kan være, at kommunerne har fået flere erfaringer i at integrere indvandrere på arbejdsmarkedet og har opbygget mere effektive systemer, således at indsatsen er blevet mere målrettet. Dette kan måske forventes særligt at være tilfældet i de mindre kommuner, der ikke har så lang erfaring med integration af indvandrere.

Der er også en del af *de aktive*, som har haft glæde af kommunens eller Arbejdsformidlingens hjælp. For dem er det karakteristisk, at de i mindre grad end *de villige* har haft brug for et længerevarende aktiverings-, jobtrænings- eller praktikforløb. I mange af *de aktives* tilfælde synes det at

have været tilstrækkeligt, at kommunen eller Arbejdsformidlingen hr optrådt i rollen som formidler af ledige stillinger og eventuelt ydet bistand i forbindelse med udarbejdelse af ansøgninger. Endvidere kan der i nogle tilfælde have været behov for økonomisk hjælp til start af egen virksomhed, som i Hezams tilfælde, hvor kommunen lånte ham startkapital, da han startede sit eget autoværksted. I andre tilfælde kan et kortere kursus- eller praktikforløb have været tilstrækkeligt til at bringe den pågældende i arbejde, som det fx var tilfældet for Mohammad, der kom i arbejde som mekaniker i forbindelse med et AF-kursus.

DISKRIMINATION

Tidligere undersøgelser har peget på diskrimination som en af årsagerne til, at etniske minoriteter har vanskeligt ved at komme ind på arbejdsmarkedet (fx Hjarnø og Jensen, 1997). Af kapitel 4 fremgik det, at en del ledige pegede på, at deres etniske baggrund, og dermed diskrimination, var den vigtigste grund til, at det var svært for dem at få arbejde.

Flere interviewpersoner i den kvalitative undersøgelse giver på tilsvarende vis udtryk for, at indvandreres beskæftigelsessituation forværres af, at mange danske arbejdsgivere hellere vil ansætte danskere end indvandrere. Det er dog kun få, som beskriver, at de selv har oplevet diskrimination i forbindelse med deres jobsøgning – fx Khalad, der følte sig diskrimineret af danske arbejdsgivere, da han søgte job som svejser. Det er dog en udbredt opfattelse blandt interviewpersonerne, at indvandrere skal være dygtigere end danskere, hvis de skal gøre sig forhåbninger om at få job.

Flere af de interviewede peger på, at indvandrere med uddannelser har problemer med at få beskæftigelse inden for deres fag. Tanya udtrykker fx frustration over, at man i Danmark ikke anerkender mange af de kvalifikationer, som indvandrere kommer med. Resultatet bliver i mange tilfælde, mener hun, at ressourcestærke indvandrere søger til andre lande, hvor de kan få et arbejde, som svarer til deres kvalifikationer, mens de svage bliver i Danmark.

På samme måde som dårlige erfaringer med aktivering kan skabe en modvilje blandt de ledige over for beskæftigelsesordninger, er det tænkeligt, at erfaringer med diskrimination og en generel opfattelse af, at indvandrere skal være dygtigere end danskere for at kunne få job, kan være med til at demotivere de marginaliserede indvandrere i forhold til at søge

job eller tage en uddannelse. Dermed forringes mulighederne for at integrere denne gruppe på arbejdsmarkedet.

Samtidig er der dog også en del af de interviewede, som mener, at nogle indvandrere ikke *vil* arbejde eller i hvert fald mangler den rette indstilling og ikke gør nok for at komme i arbejde. Flere giver udtryk for, at denne type indvandrere skaber et dårligt rygte for alle de andre indvandrere, der gerne vil arbejde.

På trods af at næsten alle de interviewede hævder, at det ingen betydning har for dem, er der flere, som ser det som et problem, at det ikke kan betale sig økonomisk for alle at arbejde. Det er interessant, at det blandt interviewpersonerne synes at være de veluddannede, som fremhæver denne problematik, når de skal forklare, hvorfor nogle indvandrere har svært ved komme ind på arbejdsmarkedet, mens de ufaglærte interviewpersoner i højere grad synes at lægge vægt på argumentet om diskrimination.

SAMMENFATNING

Interviewpersonerne i den kvalitative undersøgelse har vidt forskellige erhvervs- og uddannelsesmæssige forudsætninger, ligesom der er store forskelle med hensyn til, hvilke job de har fået, og hvordan disse job stemmer overens med de kvalifikationer, som de har taget med sig til Danmark. Der er ligeledes forskelle mellem de interviewede med hensyn til, hvordan de har fået deres arbejde. På den ene side var nogle interviewpersoner meget intensivt jobsøgende, *de aktive*, og på den anden side var andre passive, *de villige*. Fælles for næsten alle interviewpersonerne var, at de var meget motiverede for at arbejde, men det var samtidig en udbredt opfattelse, at det er sværere for etniske minoriteter end for danskere at få job, fordi danske arbejdsgivere ofte foretrækker danskere.

De aktive er karakteriseret ved at være relativt ressourcerstærke med en stor tiltro til egne evner. De har typisk lagt en plan for, hvordan de skulle komme ind på arbejdsmarkedet, og har i deres ledighedsperiode arbejdet målrettet mod at realisere denne plan. Gennem intensiv jobsøgning og/eller uddannelse og kurser har de forsøgt at skaffe sig job inden for det ønskede fagområde. Det er ikke altid, at deres konkrete integrationsforløb på arbejdsmarkedet har fulgt denne plan, men det er under alle omstændigheder primært interviewpersonernes aktive adfærd, som har været afgørende for, at de er kommet i arbejde. Kommunen eller Arbejdsformidlingen har i flere tilfælde hjulpet til i denne proces, især gennem

formidling af ledige job, men også i form af eksempelvis økonomisk støtte til start af egen virksomhed.

De villige har nok været motiverede for at arbejde, men har af den ene eller anden grund ikke været i stand til at omsætte ønsket om arbejde til en effektiv jobsøgning. Årsagerne til den manglende aktivitet skal primært findes i mangelfulde sproglige kompetencer og et ringe kendskab til det danske arbejdsmarked. Det er karakteristisk for denne gruppe, at de overlader det til kommunen at finde et arbejde til dem, mens de til gengæld – som regel – er meget fleksible med hensyn til, hvilke job de vil tage imod. Kommunen har især hjulpet interviewpersonerne i arbejde gennem praktikforløb i private virksomheder. For denne gruppe synes den sproglige opkvalificering endvidere at være meget vigtig.

De fleste af de interviewede har været involveret i et eller flere af kommunens eller Arbejdsformidlingens beskæftigelsespolitiske tilbud. For norges vedkommende har dette været positive oplevelser, som har øget deres muligheder for at komme i arbejde. For andre har det også været dårlige og frustrerende forløb, som ikke har bragt de pågældende tættere på arbejdsmarkedet, men tværtimod har skabt en mistro til systemet. I denne forbindelse synes mere målrettede forløb og en bedre kommunikation af disse mål mellem sagsbehandler og ledig at være afgørende for en vellykket aktivering.

Samtidig understreger interviewpersonernes meget forskellige forudsætninger, forventninger og integrationsforløb, at gruppen af marginaliserede indvandrere er meget heterogen. Der er store forskelle på, hvilke behov for hjælp den enkelte indvanderer har, og det må naturligvis have betydning for kommunens og Arbejdsformidlingens indsats.

BILAG 1

DATAINDSAMLING TIL SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN

Spørgeskemaundersøgelsens stikprøve er udvalgt fra Arbejdsmarkedstyrelsens register DREAM, som omfatter samtlige personer i Danmark, der har modtaget visse offentlige overførselsindkomster i kortere eller længere perioder siden medio 1991 (over 3,3 mio. personer). Personer, der slet ikke har modtaget overførselsindkomst i registrets levetid, indgår ikke. For hver uge angiver registret, hvilken type overførselsindkomst hver enkelt person modtager i den pågældende uge. Hvis der ikke modtages overførselsindkomst, er dette også angivet (koden *blank*). I registret findes yderligere en kode for, om personen er død i den pågældende uge, og om personen er udvandret. Af registret kan man ikke se, hvilken situation personen er i, hvis der ikke modtages overførselsindkomst. *Ikke-modtagelse af overførselsindkomst* kan således (ud over død og udvandring) betyde, at personen er i en af følgende tilstande: 1) i beskæftigelse, 2) under uddannelse, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst, 3) forsørges af familie, 4) har endnu ikke fået opholdstilladelse i Danmark, 5) anden tilstand, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst.

Ultimo første halvår 2004 indeholdt registret oplysninger om 178.987 personer, som ifølge Danmarks Statistiks definitioner (jf. fx Danmarks Statistik, 2004a) var indvandrere og efterkommere i alderen 18-64 år pr.

uge 25, 2004. Af det nævnte antal personer var 6.990 udvandret og 798 døde ifølge registreringerne i registret. Hertil kommer et antal personer (12.054 personer), som i mindst én af ugerne fra uge 1 i 1999 til uge 25 i 2004 var på enten overgangsydelse, efterløn eller førtidspension (inkl. skånejob). De resterende 159.145 personer modtog i hver af de nævnte uger enten en midlertidig overførselsindkomst eller ingen overførselsindkomst.

I forbindelse med den nærværende undersøgelse har vi benyttet oplysninger for så vidt angår perioden fra uge 1 i 1999 til uge 25 i 2004. De personer, der slet ikke havde modtaget nogen overførselsindkomst i årene 1999-2002 (24.133 personer), er udeladt af undersøgelsens analysepopulation, som derfor omfatter 135.012 (=159.145-24.133) personer, dvs. samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i Danmark, som har modtaget en midlertidig overførselsindkomst i kortere eller længere tid i perioden 1999-2002, og som var 18-64 år pr. uge 25, 2004. De personer, der indgår i analysepopulationen, har således fået opholdstilladelse i Danmark i 2002 eller tidligere.¹ Analysepopulationen udgør lidt under 70 pct. af samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i nævnte aldersgruppe i Danmark i 2002.² De indvandrere og efterkommere, som ikke indgår i analysepopulationen, omfatter først og fremmest personer, der er fuldt integrerede på arbejdsmarkedet, personer under en uddannelse, som ikke indebærer modtagelse af overførselsindkomst, hjemmegående samt personer, der har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet, herunder førtidspensionister.

Spørgeskemaundersøgelsens sigte er at belyse baggrunden for, at nogle marginaliserede indvandrere/efterkommere opnår beskæftigelse, mens andre forbliver marginaliserede. Sigtet var at telefoninterviewe en stikprøve på ca. 500 af hver af disse to grupper, som defineres mere præcist i det følgende. I betragtning af målgruppen, telefondækning mv. anså man det for nødvendigt at udtrække en bruttostikprøve på ca. 1.000 personer fra hver gruppe.

De marginaliserede er afgrænset som personer, der har modtaget en af følgende midlertidige overførselsindkomster eller befundet sig i en af

1. Eller de er født i Danmark, idet efterkommere som nævnt også indgår i DREAM-registret.

2. Jf. kapitel 2.

følgende tilstande i mindst 45 uger af de 52 uger i året 2003, dvs. i godt 10 af de 12 måneder i 2003:³

- forsikret ledig/aktiveret
- uddannelsesorlov fra ledighed
- kontanthjælp, inkl. aktivering og forrevalidering (både personer med og uden andre problemer end ledighed)
- introduktionsydelse/starthjælp (inkl. aktivering)
- revalidering
- ledighedsydelse (arbejdsløs flexjobber)
- sygedagpenge fra ledighed (men ikke barseldagpenge).⁴

De marginaliserede, som formodes at have fået arbejde, er afgrænset som marginaliserede, der ikke havde modtaget nogen form for overførselsindkomst i mindst 21 af de første 25 uger af 2004. Denne gruppe benævnes i det følgende *gruppe 1*. Der er således tale om personer, der formodes at have fået beskæftigelse omkring årsskiftet 2003/2004, dvs. 10-13 måneder før interviewtidspunktet i perioden mellem november 2004 og januar 2005.⁵

De fortsat marginaliserede (*gruppe 2*) er afgrænset som marginaliserede, der har befundet sig i en af ovennævnte tilstande eller modtaget en af ovennævnte overførselsindkomster i mindst 23 af de 25 første uger af 2004.

Øvrige marginaliserede er afgrænset som marginaliserede (i 2003), som ikke tilhører gruppe 1 eller gruppe 2. Antallet af personer i de nævnte grupper udgør:

3. Alternativt kunne man have afgrænset de marginaliserede efter modtagelse af overførselsindkomsten for en længere periode, fx tre år (2001-2003). Opgørelser på basis af DREAM-registret viser imidlertid, at en sådan afgrænsning betyder, at antallet af tidligere marginaliserede bliver for lille set i forhold til det antal, man ønskede at interviewe.

4. Antallet af uger med sygedagpenge er ikke medregnet, såfremt antallet af uger med sygedagpenge (bortset fra de første seks uger for så vidt angår forsikrede ledige med sygedagpenge) udgør mere end to tredjedele af det samlede antal uger med (midlertidig) overførselsindkomst i opgørelsesperioden. Det betyder bl.a., at perioder med sygedagpenge ikke medregnes for personer, der ellers har vedvarende beskæftigelse. Desuden medregnes perioder med sygedagpenge ikke for ledige, hvis langvarige periode med midlertidig overførselsindkomst hovedsagelig skyldes, at de har modtaget sygedagpenge. Korrektionen påvirker ikke opgørelsen af antallet af marginaliserede i 2003 i nævneværdig grad (med under 5 pct.).

5. Formodningen om, at hovedparten af personerne i gruppe 1 har fået beskæftigelse, bygger på resultater fra den gennemførte survey-undersøgelse, jf. kapitel 3 og 4 i nærværende rapport.

Marginaliserede 2003: Gruppe 1	1.244
Marginaliserede 2003: Gruppe 2	38.154
Marginaliserede 2003: Øvrige	6.563
Sum:	45.961

En del personer i gruppe 1 må formodes ikke at have fået arbejde, fordi ikke-modtagelse af overførselsindkomst ikke i alle tilfælde vil være ensbetydende med beskæftigelse. Desuden må det formodes, at en del af dem, der faktisk havde arbejde i første halvår 2004, ville have mistet det igen i perioden fra juni 2004 til interviewtidspunktet omkring et halvt år senere. Den 'omvendte problemstilling' – at fortsat marginaliserede (dvs. gruppe 2) opnåede beskæftigelse i nævnte periode – formodes at være af mindre betydning.

På denne baggrund blev det besluttet, at bruttostikprøven skulle omfatte samtlige 1.244 personer i gruppe 1 og en simpel tilfældig stikprøve på 898 af de 38.154 personer i gruppe 2. Der blev ikke udtrukket personer fra gruppen *øvrige*.

Af de 1.244 personer i gruppe 1 var 1.037 aktive i CPR-registret. Det samme var tilfældet for 820 personer af de 898 personer i gruppe 2. Af de resterende personer i gruppe 1 og 2 havde henholdsvis 288 og 285 ikke telefon, eller deres telefonnummer kunne ikke opspores. I udgangspunktet forsøgte man således at opnå et telefoninterview med 749 personer i gruppe 1 (1.037-288) og 535 personer i gruppe 2 (820-285), dvs. 60 pct. af hver gruppe. Der blev opnået interview med 511 personer i gruppe 1 og 346 personer i gruppe 2. De vigtigste grunde til de manglende interview var, at de pågældende personer enten ikke kunne træffes eller ikke ønskede at medvirke i undersøgelsen. Af de oprindeligt udvalgte blev således opnået interview med 40 pct., heraf med 41 pct. i gruppe 1 og 39 pct. i gruppe 2.

Den samlede opnåelsesprocent er nogenlunde den samme for kvinder og mænd, mens den er stigende med alderen, hvis man betragter aldersgrupperne 18-24 år (32 pct.), 25-34 år (37 pct.), 35-44 år (41 pct.), 45-54 år (46 pct.) og 55-64 år (44 pct.). Opnåelsesprocenten var forholdsvis lav blandt kontanthjælpsmodtagere med problemer ud over ledighed (35 pct.) og relativt høj blandt personer, der er medlem af en arbejdsløshedskasse (48 pct.). Desuden er opnåelsesprocenten ikke den samme i alle egne af landet. Bl.a. er den forholdsvis lav i Københavns Kommune (31 pct.). Endelig varierer opnåelsesprocenten med oprindelsesland: Afghanistan (59 pct.), Sri Lanka (58 pct.), Bosnien (57 pct.), Tyrkiet (45 pct.),

Jugoslavien (44 pct.), Libanon (38 pct.), Iran (36 pct.), Irak (35 pct.), Pakistan (35 pct.), Vietnam (33 pct.), Marokko (30 pct.) og Somalia (21 pct.). Opnåelsesprocenten varierer ikke nævneværdigt med graden af marginalisering i hele perioden 1999-2003.

Det fremgår af disse tal, at den samlede opnåelsesprocent varierer en del mellem forskellige grupper. Materialet er derfor ikke fuldt ud repræsentativt med hensyn til alle forhold. Man skal derfor være varsom med uden videre at drage meget håndfaste slutninger fra interviewmaterialet til de populationer, hvorfra stikprøverne er trukket. Derimod vurderes det, at man på det foreliggende grundlag i højere grad kan udtale sig om *forskelle* mellem grupper i interviewmaterialet, herunder mellem fortsat marginaliserede og tidligere marginaliserede, hvilket også er hovedformålet med interviewundersøgelsen.

Endelig skal det bemærkes, at den opnåelsesprocent, der blev nævnt ovenfor, ikke er lig med det, der normalt benævnes svarprocenten, der kan beregnes til 79 pct. Svarprocenten er fremkommet ved at sætte antal opnåede interview i forhold til det antal personer i stikprøven, som kunne træffes pr. telefon. 16 pct. afslog at være med i undersøgelsen, mens 5 pct. ikke kunne interviewes på grund af sprogveskigheder. Hovedproblemstillingen i forbindelse med interview af indvandrere og efterkommerne var således ikke, at mange afslog at lade sig interviewe, men at det simpelthen ikke kunne lade sig gøre at komme i kontakt med en betydelig andel af de personer, der var udtrukket til undersøgelsen.

Interviewene blev gennemført i perioden mellem november 2004 og januar 2005 af SFI-SURVEY. Hvis interviewet ikke kunne foretages på dansk, blev det så vidt muligt gennemført på interviewpersonens modersmål, idet SFI-SURVEY råder over en særlig stab af interviewere med kompetence inden for nogle af de mest udbredte sprog blandt ikke-vestlige indvandrere, herunder tyrkisk, somalisk, arabisk, urdu og serbokroatisk.

BILAG 2

BILAGSTABELLER TIL KAPITEL 2

Bilagstabel 2.1

Erhvervsfrekvens og beskæftigelsesfrekvens for 16-66-årige ikke-vestlige indvandrere fra udvalgte oprindelseslande, særskilt for mænd og kvinder i 2001 og 2002. Procent.

	Erhvervsfrekvens				Beskæftigelsesfrekvens			
	Mænd 2001	Mænd 2002	Kvinder 2001	Kvinder 2002	Mænd 2001	Mænd 2002	Kvinder 2001	Kvinder 2002
Eksjugoslavien	66	67	50	51	58	60	44	46
Tyrkiet	72	72	48	50	60	63	37	41
Pakistan	67	69	35	35	58	63	27	30
Bosnien- Herzegovina	57	60	44	47	51	53	36	40
Irak	33	33	15	15	27	29	11	12
Iran	62	63	44	44	54	56	38	40
Libanon	47	47	19	20	37	39	13	14
Somalia	29	30	11	11	21	23	8	9
Ikke-vestlige indvandrere i alt	59	59	43	44	51	52	37	38

Kilde: Tabel 2.1 og 2.2 samt Danmarks Statistik, 2002b og 2003a.

Bilagstabel 2.2

Ledighedsprocent for indvandrere og efterkommere fra udvalgte oprindelseslande. 2000-2003. Særskilt for mænd og kvinder.

	Mænd 2000	Mænd 2001	Mænd 2002	Mænd 2003	Kvinder 2000	Kvinder 2001	Kvinder 2002	Kvinder 2003
Indvandrere								
Eksjugoslavien	14,2	12,8	12,0	13,6	17,0	14,8	13,3	15,6
Pakistan	15,6	13,5	12,5	13,6	27,5	23,9	20,4	23,6
Tyrkiet	19,7	18,1	15,6	18,0	28,0	25,5	21,5	23,9
Bosnien- Herzegovina	17,9	15,1	13,7	14,0	27,8	23,6	18,5	17,9
Irak	24,9	23,6	19,8	25,8	38,0	34,5	27,3	41,7
Iran	16,9	14,3	13,5	15,0	18,8	16,0	13,7	16,3
Libanon	24,9	23,2	20,9	22,3	45,0	42,8	34,1	41,3
Marokko	18,0	16,1	13,6	15,8	23,2	20,4	17,7	18,5
Somalia	32,3	34,5	30,2	37,3	42,0	44,9	34,8	52,0
Sri Lanka	14,3	12,7	11,7	11,9	24,4	22,2	19,5	20,1
Vietnam	13,5	11,4	11,0	13,7	18,1	15,6	14,1	18,5
Ikke-vestlige lande i alt	17,8	16,2	14,6	16,3	21,5	19,4	16,7	18,8
Efterkommere								
Eksjugoslavien	10,6	10,6	8,4	9,2	8,4	6,0	7,6	8,8
Pakistan	7,5	7,6	7,1	8,6	13,2	12,7	9,5	12,4
Tyrkiet	9,9	10,3	10,0	12,0	10,1	9,6	9,4	10,9
Bosnien- Herzegovina	1,7	1,1	0,4	3,1	-	-	1,6	10,1
Irak	-	-	33,3	25,7	50,0	42,2	12,2	15,7
Iran	2,3	0,2	0,6	3,6	-	4,1	7,5	6,4
Libanon	-	-	-	9,4	-	3,2	6,9	3,8
Marokko	7,9	9,0	10,7	10,2	6,3	6,3	8,0	8,5
Somalia	3,9	27,6	2,5	10,2	-	12,6	1,3	5,4
Sri Lanka	4,8	3,2	21,7	21,8	23,8	9,0	11,9	6,6
Vietnam	2,4	4,5	3,9	5,9	3,6	5,2	3,5	4,8
Ikke-vestlige lande i alt	8,1	8,3	8,6	10,1	9,6	9,4	8,7	10,1

Anm.: Tallene for 2000-2002 for så vidt angår ikke-vestlige lande i alt vedrører såkaldte mindre udviklede lande, jf. kilderne til tabellen. En del af procenttallene vedrørende efterkommere er baseret på temmelig små absolutte tal, hvilket medfører, at store svingninger i tal fx fra et år til det næste ikke skal tillægges betydning.

Kilde: Danmarks Statistik 2001a, 2002a, 2003b, 2004c.

Bilagstabel 2.3

Erhvervsfrekvens 1999-2003. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. Procent.

	Mænd					Kvinder				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
16-17 Danskere	61,8	61,3	60,9	59,5	57,7	55,6	55,4	55,8	55,1	54,0
år Indvandrere	38,5	41,8	42,0	41,3	42,8	34,8	38,0	36,8	35,6	36,0
Efterkommere	47,6	50,8	48,2	48,1	47,9	49,9	48,6	53,7	50,1	46,7
18-19 Danskere	72,7	72,1	71,2	70,2	68,3	67,4	67,1	66,9	67,5	66,6
år Indvandrere	42,7	42,0	43,5	44,3	42,2	32,6	32,5	35,1	37,0	36,7
Efterkommere	58,8	57,5	56,7	54,6	52,5	58,9	58,7	58,9	58,1	56,2
20-24 Danskere	84,3	83,7	82,9	82,3	79,7	78,9	78,6	78,9	78,7	76,3
år Indvandrere	62,9	61,4	62,8	62,2	60,4	37,1	37,9	39,5	40,9	40,9
Efterkommere	75,1	73,9	74,6	75,0	71,3	68,7	70,8	71,6	71,3	68,5
25-29 Danskere	90,3	89,9	89,7	89,1	87,2	84,7	84,8	84,8	84,6	82,2
år Indvandrere	64,0	64,2	63,9	64,1	64,9	37,7	37,5	39,5	39,9	41,1
Efterkommere	78,9	79,5	81,2	82,2	78,0	69,9	72,4	71,5	71,5	70,3
30-34 Danskere	93,0	92,8	92,9	92,7	91,6	88,1	88,3	88,8	88,8	87,2
år Indvandrere	66,9	65,5	65,8	65,2	65,6	44,9	44,5	45,4	45,9	45,3
Efterkommere	83,9	75,4	77,9	77,6	80,2	71,0	76,4	86,2	74,8	74,5
35-39 Danskere	92,7	92,5	92,8	92,6	91,7	89,0	89,2	89,5	89,6	88,4
år Indvandrere	66,8	66,2	66,6	66,0	65,9	49,7	49,5	50,8	50,8	51,1
Efterkommere	91,4	87,9	91,4	85,7	74,6	81,7	85,5	83,1	76,3	69,0
40-44 Danskere	91,6	91,5	91,7	91,7	90,9	88,8	88,9	89,3	89,4	88,5
år Indvandrere	64,2	62,7	63,8	64,2	63,5	50,5	50,9	52,6	52,9	53,4
Efterkommere	89,1	91,7	88,9	80,4	75,8	87,3	87,9	89,5	87,7	81,5
45-49 Danskere	90,6	90,3	90,4	90,3	89,5	87,0	87,2	87,4	87,7	87,2
år Indvandrere	63,0	61,2	60,7	59,6	58,7	50,2	49,0	50,8	50,4	49,8
Efterkommere	87,0	78,9	82,5	87,7	88,2	92,9	95,8	90,3	85,1	83,9
50-54 Danskere	88,5	88,7	89,2	89,2	88,4	80,1	81,5	83,2	84,4	84,2
år Indvandrere	55,7	55,2	57,3	56,8	56,5	38,5	39,0	42,9	44,5	43,9
Efterkommere	100,0	100,0	100,0	87,5	84,6	71,4	57,1	71,4	71,4	80,0
55-59 Danskere	82,6	83,2	84,4	85,2	85,4	66,1	67,8	70,9	73,2	74,9
år Indvandrere	40,5	39,6	42,5	43,6	44,9	24,4	24,9	27,6	29,0	31,0
Efterkommere	50,0	66,7	100,0	85,7	87,5	50,0	75,0	50,0	50,0	57,1
60-64 Danskere	42,2	42,2	44,0	45,8	47,9	23,7	22,8	24,3	25,7	27,2
år Indvandrere	15,1	16,2	16,7	18,7	20,2	10,0	9,7	9,9	9,7	10,8
Efterkommere	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
65-66 Danskere	23,2	22,5	21,7	21,7	24,5	10,4	9,7	9,2	9,2	9,9
år Indvandrere	8,3	7,5	6,6	6,9	9,3	4,2	5,3	4,7	4,6	3,6
Efterkommere	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
I alt Danskere	83,0	82,8	82,9	82,7	81,7	75,4	75,5	76,1	76,4	75,5
Indvandrere	59,8	58,9	59,4	59,1	58,8	41,1	41,3	43,0	43,5	43,7
Efterkommere	65,8	67,0	67,9	68,5	66,0	62,5	64,4	66,3	65,4	63,1

Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken. Fra 2002 til 2003 ændres beregningsmetoden på nogle punkter, hvorfor sammenligninger mellem 2003 og de foregående år skal tages med forbehold, jf. også anmærkningerne til tabel 2.1.

Bilagstabel 2.4

Beskæftigelsesfrekvens 1999-2003. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere. 16-66 årige. Procent.

	Mænd					Kvinder				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
16-17 Danskere	61,8	61,3	60,9	59,5	57,7	55,5	55,4	55,7	55,1	54,0
år Indvandrere	38,3	41,7	42,0	41,2	42,7	34,6	37,9	36,7	35,5	36,0
Efterkommere	47,6	50,8	48,2	48,1	47,9	49,9	48,6	53,7	50,1	46,7
18-19 Danskere	70,8	70,5	69,7	68,6	66,7	65,4	65,3	65,2	65,9	65,0
år Indvandrere	38,8	38,9	40,5	41,7	40,0	28,5	29,2	32,6	34,1	33,6
Efterkommere	55,0	54,3	54,3	52,7	49,8	55,4	56,7	56,9	56,9	54,5
20-24 Danskere	80,8	80,7	79,9	79,3	76,4	75,0	75,5	75,9	75,9	73,3
år Indvandrere	54,1	54,6	57,0	56,7	54,9	30,1	32,6	34,7	36,5	36,8
Efterkommere	67,3	68,6	68,5	69,5	66,5	62,1	66,0	67,2	66,7	63,9
25-29 Danskere	86,6	86,3	86,3	85,7	83,0	79,6	80,3	80,5	80,4	77,9
år Indvandrere	51,9	53,8	54,5	56,6	56,8	28,2	29,8	32,3	34,2	35,4
Efterkommere	68,6	72,5	72,1	73,9	69,1	59,6	62,7	60,6	63,1	62,1
30-34 Danskere	89,6	89,5	89,9	89,7	88,1	83,1	83,7	84,3	84,7	82,8
år Indvandrere	54,2	54,9	55,7	57,0	56,7	34,2	36,3	37,4	39,7	38,4
Efterkommere	76,8	67,2	73,3	71,2	73,8	62,9	69,4	75,9	66,5	68,4
35-39 Danskere	89,6	89,5	90,0	89,9	88,6	84,8	85,3	85,8	86,1	84,7
år Indvandrere	54,2	55,9	57,0	57,8	57,4	38,8	40,4	42,8	44,0	44,3
Efterkommere	89,7	86,2	86,2	82,5	69,8	76,7	81,8	73,8	76,3	65,5
40-44 Danskere	88,5	88,6	88,9	89,2	88,0	85,4	85,8	86,2	86,6	85,5
år Indvandrere	52,2	52,6	54,8	56,9	55,8	40,2	43,0	45,0	47,2	46,9
Efterkommere	84,4	85,0	81,5	76,8	72,6	83,6	82,8	82,5	86,0	78,5
45-49 Danskere	87,6	87,3	87,6	87,7	86,7	83,9	84,3	84,7	85,3	84,7
år Indvandrere	52,0	51,9	52,4	52,8	51,7	40,0	41,5	43,8	44,3	43,7
Efterkommere	82,6	73,7	78,9	83,1	85,3	85,7	95,8	90,3	76,6	82,1
50-54 Danskere	85,2	85,7	86,2	86,6	85,4	76,3	78,4	80,1	81,8	81,6
år Indvandrere	44,2	47,1	48,0	49,8	50,1	29,4	32,5	35,7	38,6	38,2
Efterkommere	100,0	100,0	100,0	87,5	84,6	71,4	57,1	71,4	71,4	70,0
55-59 Danskere	78,0	79,1	79,6	80,7	80,4	60,9	63,8	65,3	67,8	69,3
år Indvandrere	32,0	34,3	34,9	36,8	37,2	18,5	20,7	22,1	23,9	25,6
Efterkommere	50,0	50,0	80,0	71,4	75,0	50,0	75,0	50,0	50,0	57,1
60-64 Danskere	40,7	40,7	42,2	44,1	46,4	22,3	21,6	23,1	24,8	26,5
år Indvandrere	12,3	13,9	14,8	16,8	18,1	7,9	8,1	8,6	8,7	10,1
Efterkommere	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
65-66 Danskere	22,5	21,8	21,1	21,0	23,9	9,8	9,3	8,8	8,9	9,6
år Indvandrere	6,7	6,9	6,2	6,3	8,4	3,5	4,6	4,5	4,3	3,5
Efterkommere	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
I alt Danskere	80,0	79,9	80,0	80,0	78,7	71,6	72,3	72,8	73,3	72,3
Indvandrere	49,1	50,3	51,3	52,4	51,8	32,3	34,4	36,5	38,1	38,2
Efterkommere	60,6	62,9	63,1	64,1	61,5	57,9	60,4	61,9	61,5	59,1

Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken. Fra 2002 til 2003 ændres beregningsmetoden på nogle punkter, hvorfor sammenligninger mellem 2003 og de foregående år skal tages med forbehold.

Bilagstabel 2.5

Ledighedsprocent 1999-2003. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt danskere, ikke-vestlige indvandrere og efterkommere.

	Mænd					Kvinder				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
16-17 Danskere	0	0	0	0	0	0,2	0	0,2	0	0
år Indvandrere	0,5	0,2	0,0	0,2	0,2	0,6	0,3	0,3	0,3	0,0
Efterkommere	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18-19 Danskere	2,6	2,2	2,1	2,3	2,3	3,0	2,7	2,5	2,4	2,4
år Indvandrere	9,1	7,4	6,9	5,9	5,2	12,6	10,2	7,1	7,8	8,4
Efterkommere	6,5	5,6	4,2	3,5	5,1	5,9	3,4	3,4	2,1	3,0
20-24 Danskere	4,2	3,6	3,6	3,6	4,1	4,9	3,9	3,8	3,6	3,9
år Indvandrere	14,0	11,1	9,2	8,8	9,1	18,9	14,0	12,2	10,8	10,0
Efterkommere	10,4	7,2	8,2	7,3	6,7	9,6	6,8	6,1	6,5	6,7
25-29 Danskere	4,1	4,0	3,8	3,8	4,8	6,0	5,3	5,1	5,0	5,2
år Indvandrere	18,9	16,2	14,7	11,7	12,5	25,2	20,5	18,2	14,3	13,9
Efterkommere	13,1	8,8	11,2	10,1	11,4	14,7	13,4	15,2	11,7	11,7
30-34 Danskere	3,7	3,6	3,2	3,2	3,8	5,7	5,2	5,1	4,6	5,0
år Indvandrere	19,0	16,2	15,3	12,6	13,6	23,8	18,4	17,6	13,5	15,2
Efterkommere	8,5	10,9	5,9	8,2	8,0	11,4	9,2	11,9	11,1	8,2
35-39 Danskere	3,3	3,2	3,0	2,9	3,4	4,7	4,4	4,1	3,9	4,2
år Indvandrere	18,9	15,6	14,4	12,4	12,9	21,9	18,4	15,7	13,4	13,3
Efterkommere	1,9	1,9	5,7	3,7	6,4	6,1	4,3	11,2	0,0	5,1
40-44 Danskere	3,4	3,2	3,1	2,7	3,2	3,8	3,5	3,5	3,1	3,4
år Indvandrere	18,7	16,1	14,1	11,4	12,1	20,4	15,5	14,4	10,8	12,2
Efterkommere	5,3	7,3	8,3	4,5	4,2	4,2	5,8	7,8	1,9	3,7
45-49 Danskere	3,3	3,3	3,1	2,9	3,1	3,6	3,3	3,1	2,7	2,9
år Indvandrere	17,5	15,2	13,7	11,4	11,9	20,3	15,3	13,8	12,1	12,2
Efterkommere	5,1	6,6	4,4	5,2	3,3	7,8	0,0	0,0	10,0	2,1
50-54 Danskere	3,7	3,4	3,4	2,9	3,4	4,7	3,8	3,7	3,1	3,1
år Indvandrere	20,6	14,7	16,2	12,3	11,3	23,6	16,7	16,8	13,3	13,0
Efterkommere	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12,5
55-59 Danskere	5,6	4,9	5,7	5,3	5,9	7,9	5,9	7,9	7,4	7,5
år Indvandrere	21,0	13,4	17,9	15,6	17,1	24,2	16,9	19,9	17,6	17,4
Efterkommere	0,0	25,0	20,0	16,7	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
60-64 Danskere	3,6	3,6	4,1	3,7	3,1	5,9	5,3	4,9	3,5	2,6
år Indvandrere	18,5	14,2	11,4	10,2	10,4	21,0	16,5	13,1	10,3	6,5
Efterkommere	-	-	-	-	0,0	-	-	-	-	0,0
65-66 Danskere	3,0	3,1	2,8	3,2	2,4	5,8	4,1	4,3	3,3	3,0
år Indvandrere	19,3	8,0	6,1	8,7	9,7	16,7	13,2	4,3	6,5	2,8
Efterkommere	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
I alt Danskere	3,6	3,5	3,5	3,3	3,7	5,0	4,2	4,3	4,1	4,2
år Indvandrere	17,9	14,6	13,6	11,3	11,9	21,4	16,7	15,1	12,4	12,6
Efterkommere	7,9	6,1	7,1	6,4	6,8	7,4	6,2	6,6	6,0	6,3

Anm.: Tallene i hver celle er beregnet som 100 gange differencen mellem tallet i den tilsvarende celle i bilagstabel 2.3 (erhvervsfrekvens) og bilagstabel 2.4 (beskæftigelsesfrekvens) divideret med tallet i den tilsvarende celle i bilagstabel 2.3. Tallene angiver ledighedsprocenterne 1. januar de pågældende år (eller mere præcist ultimo november de respektive foregående år), jf. Danmarks Statistik, Statistikbanken. Det skal bemærkes, at ledighedsprocenterne er behæftet med nogen usikkerhed som følge af beregningsmetoden. Som anført i anmærkningerne til bilagstabel 2.3 og 2.4 samt til tabel 2.1, sker der et brud i beregningsmetoden fra 2002 til 2003.

Bilagstabel 2.6

Den procentvise andel af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, som i 2001-2003 modtog midlertidig overførselsindkomst i mindst 29 mdr., dvs. mindst 80 pct. af perioden. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt udvalgte grupper opdelt efter etnisk oprindelse.

	Samtlige	Bosnien	Ekstjugo- slavien	Tyrkiet	Marokko	Somalia	Afghani- stan	Irak	Iran	Libanon	Pakistan	Sri Lanka	Vietnam
Mænd													
20-24	5,2	3,4	6,7	4,0	7,1	17,6	10,2	13,7	3,5	7,2	3,2	2,5	1,2
25-29	11,3	10,2	11,5	10,8	11,1	29,5	23,2	27,3	10,1	17,7	4,1	7,0	5,1
30-34	19,4	16,1	16,8	13,8	15,0	43,7	40,5	40,4	18,3	22,4	7,8	9,2	8,7
35-39	20,9	19,9	15,8	13,4	15,3	48,0	38,8	42,5	17,6	22,8	11,4	11,1	10,7
40-49	21,2	20,4	21,7	14,2	21,6	56,2	42,9	38,1	16,9	22,9	10,5	12,3	11,4
50-59	18,8	21,8	14,1	16,8	16,6	53,5	42,9	39,4	18,2	20,8	12,2	18,0	16,2
20-59	16,9	16,4	15,4	12,0	15,4	42,3	34,3	36,1	15,4	19,8	7,9	10,9	9,0
Kvinder													
20-24	10,4	8,4	10,8	5,8	5,0	34,6	24,6	30,5	7,6	21,4	3,3	5,2	6,2
25-29	19,8	22,4	17,4	15,8	18,3	53,3	30,8	50,5	23,1	32,8	9,0	15,5	12,4
30-34	28,0	31,3	25,0	21,3	28,2	69,2	43,5	54,5	30,4	32,7	15,9	25,9	15,7
35-39	28,3	30,2	28,0	22,5	36,6	69,9	42,9	57,1	31,7	40,0	22,4	26,4	22,9
40-49	26,7	32,8	25,7	26,1	42,7	68,9	46,7	53,0	25,7	35,7	30,1	23,2	21,1
50-59	21,9	30,8	14,7	25,8	39,9	48,0	40,3	45,7	25,5	21,7	25,1	27,5	25,1
20-59	23,1	27,4	20,7	18,8	28,3	60,5	38,3	50,0	24,6	31,9	16,5	21,3	16,8
I alt													
20-24	7,9	5,9	8,8	4,9	6,0	25,8	17,2	22,6	5,4	14,3	3,3	3,9	3,8
25-29	15,9	16,1	14,6	13,2	15,2	43,8	27,5	40,1	17,3	25,9	6,5	12,2	9,2
30-34	24,1	23,4	20,8	17,4	21,8	58,3	42,0	47,0	25,0	28,2	11,5	20,6	12,6
35-39	24,5	25,2	21,4	17,5	24,5	57,2	40,5	48,5	23,5	28,9	16,3	17,5	16,2
40-49	23,8	26,4	23,6	19,5	31,2	60,9	44,4	43,0	19,4	27,5	20,4	16,9	15,6
50-59	20,3	26,3	14,4	20,9	24,7	51,6	42,0	41,4	20,9	21,1	17,7	22,1	20,7
20-59	20,0	21,8	18,0	15,2	21,6	51,2	36,1	42,0	19,0	25,2	12,0	16,0	12,9

Anm.: Kolonnen *samtligte* angiver tallene for hele gruppen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, altså ikke kun summen af de udvalgte nationale kategorier, der er angivet i tabellen.

Kilde: Tælleren i de procentvise andele er beregnet på grundlag af DREAM, mens nævnerne, dvs. samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, fremgår af Danmarks Statistik, 2004a.

Bilagstabel 2.7

Den procentvise andel af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, som i 1999-2003 modtog midlertidig overførselsindkomst i mindst fire år. Særskilt for mænd og kvinder, alder samt udvalgte grupper opdelt efter etnisk oprindelse.

	Samtlige	Bosnien	Eksjugoslavien	Tyrkiet	Marokko	Somalia	Afghanistan	Irak	Iran	Libanon	Pakistan	Sri Lanka	Vietnam
Mænd													
20-24	2,1	1,6	3,0	0,9	2,9	9,4	1,4	5,8	1,4	3,3	1,5	1,6	0,2
25-29	5,8	7,3	6,0	4,2	6,1	22,4	7,2	13,6	6,5	10,4	1,9	2,6	3,1
30-34	15,3	14,2	13,4	8,8	7,9	38,8	10,6	26,0	12,0	19,3	4,1	5,4	7,4
35-39	16,1	18,6	14,5	8,8	10,6	45,8	13,1	28,3	13,9	21,2	7,0	10,2	8,7
40-49	17,2	20,7	19,8	10,7	17,0	49,3	11,8	26,8	15,3	23,7	9,7	9,9	9,8
50-59	15,5	22,0	13,2	14,7	14,8	46,0	16,2	22,6	16,2	21,0	11,1	15,8	15,9
20-59	12,4	15,5	12,9	7,6	10,8	36,8	10,2	23,2	13,0	17,7	5,7	8,8	7,5
Kvinder													
20-24	4,0	4,3	5,1	1,9	0,9	17,1	4,6	9,6	2,5	11,5	0,3	3,2	3,1
25-29	13,2	19,8	12,8	10,1	9,7	36,7	12,3	28,5	14,8	29,0	4,0	10,7	9,9
30-34	22,1	28,0	20,3	16,6	20,9	62,7	16,5	34,0	23,9	33,0	11,4	21,6	14,6
35-39	23,6	29,4	25,6	18,1	30,5	68,7	16,2	38,2	28,8	41,5	17,6	21,7	19,2
40-49	22,9	32,3	23,6	22,6	38,7	64,0	18,9	35,7	25,0	36,6	27,0	21,6	20,3
50-59	19,6	31,4	12,3	24,5	36,1	42,3	27,1	26,4	25,0	23,4	23,2	28,3	28,5
20-59	18,0	25,9	17,2	14,6	22,4	51,6	14,9	30,3	21,1	30,1	12,7	18,4	15,2
I alt													
20-24	3,1	3,0	4,1	1,4	1,8	13,1	2,9	7,8	1,9	7,4	0,9	2,4	1,7
25-29	9,9	13,3	9,5	7,0	8,1	31,0	10,1	21,8	11,1	20,5	2,9	7,5	6,9
30-34	18,1	20,8	16,8	12,6	14,6	52,5	13,5	29,8	18,6	27,1	7,5	16,4	11,4
35-39	19,7	24,2	19,6	13,0	19,2	55,4	14,4	32,4	20,1	28,4	11,7	15,0	13,4
40-49	19,8	26,3	21,6	16,1	26,8	54,8	14,8	29,8	18,1	28,3	18,5	14,8	14,3
50-59	17,4	26,7	12,7	19,1	22,2	44,7	19,9	23,8	19,5	21,9	16,2	21,2	22,3
20-59	15,2	20,6	15,0	10,9	16,4	44,0	12,3	26,2	16,1	23,2	9,0	13,5	11,4

Anm.: Kolonnen *samtlige* angiver tallene for hele gruppen af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, altså ikke kun summen af de udvalgte nationale kategorier, der er angivet i tabellen.

Kilde: Tælleren i de procentvise andele er beregnet på grundlag af DREAM, mens nævnerne, dvs. samtlige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere i de angivne køns- og aldersgrupper, fremgår af Danmarks Statistik, 2004a.

LITTERATUR

- Arbejdsmarkedsstyrelsen (2004): *DREAM*. Internt notat. Version 2.28, September 2004. København: Arbejdsmarkedsstyrelsen.
- Arbejdsministeriet (1997): *Etnisk diskrimination på arbejdsmarkedet*. Arbejdsministerens redegørelse til Folketinget maj 1997. København: Arbejdsministeriet.
- Arbejdsministeriet (1999): *Rapport fra arbejdsgruppen om: Ledige højt uddannede etniske minoriteters arbejdssituation*. København: Arbejdsministeriet.
- Arbejdsministeriet (2000): *Rapport fra Partsudvalget om integration af indvandrere og flygtninge på arbejdsmarkedet*. København: Arbejdsministeriet.
- Bach, H.B. & Harsløf, I. (2001): *Kontanthjælpsmodtageres forhold – aktivering og arbejdsudbud*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 5:2001.
- Beskæftigelsesministeriet (2004): *På kanten af arbejdsmarkedet – en analyse af de svageste grupper på arbejdsmarkedet*. København: Beskæftigelsesministeriet.
- Beskæftigelsesministeriet (2005): *Serviceeftersyn – Flere i Arbejde*. Analysepapir 6: Effekter af aktiveringsindsatsen. København: Beskæftigelsesministeriet: Arbejdsmarkedsstyrelsen, Departementet.

- Bjørn, N.H., Pedersen, D.A. & Rasmussen, L.K. (2003): *Somaliere og det danske arbejdsmarked – om netværk, kommunikation og integration*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 13:2003.
- Blume, K. (2003): *Integration of Immigrants in the Danish Labour Market. Are Home-Country Qualifications Transferable and Does Self-Employment Lead to Integration*. PhD Thesis, Department of Economics, Aarhus School of Business. 2003:15.
- Blume, K. (2004): Aspekter af indvandrernes integration i Danmark. *AKF Nyt* 2/2004.
- Boll, J. & Christensen, T.Q. (2001): *Kontanthjælpsmodtagere og arbejdsmarkedet. Casestudie fra Vestegnen*. København: Socialforskningsinstituttet 02:01.
- Boll, J. & Kruhøffer, A. (2002): *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2002*. København: Socialforskningsinstituttet 02:19.
- Borg, V. & Burr, H. (1997): *Danske lønmodtageres arbejdsmiljø og helbred 1990-95*. København: Arbejdsmiljøinstituttet.
- Christiansen, C.C. & Schmidt, G. (red.) (2002): *Mange veje til integration. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om etniske minoriteter*. København: Socialforskningsinstituttet 02:25.
- Colding, B., Husted, L. & Hummelgaard, H. (2004): *Indvandreres og efterkommeres uddannelse*. Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut. Udgivet som baggrundsrapport i: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004d).
- Coleman, D. & Wadensjö, E. (1999): *Indvandringen til Danmark. Internationale og nationale perspektiver*. København: Spektrum.
- Dahl, J.E., Jacobsen, V. og Emerek, R. (1998): *Indvandrere og arbejdsmarkedet. INDEA-projektet*. Bind I, II og III. Aalborg: Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet.
- Dam, P.A. (2002): *Etniske minoriteters bosætning og flytninger – de seneste 20 års økonomisk-kvantitative forskningsresultater*. AMID Working Paper 13/2002. Aalborg: Akademiet for Migrationsstudier i Danmark.
- Dam, P.A. & Rosholm, M. (2003a): *Employment Effects of Dispersal Policies on Refugee Immigrants*. Part I: Theory. Discussion Paper no. 924. Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit. Institute for the Study of Labor. November 2003.

- Dam, P.A. & Rosholm, M. (2003b): *Employment Effects of Dispersal Policies on Refugee Immigrants, Part II: Empirical Evidence*. Discussion Paper no. 925. Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit. Institute for the Study of Labor. November 2003.
- Danmarks Statistik (1999): *Statistisk tiårsoversigt*. Tema om indvandrere. København.
- Danmarks Statistik (2000b): Arbejdsløsheden året 1999. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2000:5. 3. februar 2000.
- Danmarks Statistik (2000b): Indvandrere, efterkommere og øvrige tilknytning til arbejdsmarkedet 1. januar 1999. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2000:18. 11. april 2000.
- Danmarks Statistik (2001a): Arbejdsløsheden året 2000. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2001:7. 1. februar 2001.
- Danmarks Statistik (2001b): Indvandrere, efterkommere og øvrige tilknytning til arbejdsmarkedet 1. januar 2000. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2001:22. 1. maj 2001.
- Danmarks Statistik (2002a): Arbejdsløsheden året 2001. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2002:5. 31. januar 2002.
- Danmarks Statistik (2002b): Indvandrernes tilknytning til arbejdsmarkedet. *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 2002:15. 3. december 2002.
- Danmarks Statistik (2003a): Indvandrernes tilknytning til arbejdsmarkedet 1. januar 2002. *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 2003:9. 5. maj 2003.
- Danmarks Statistik (2003b): Arbejdsløsheden året 2002. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2003:6. 30. januar 2003.
- Danmarks Statistik (2004a): Udenlandske statsborgere, personer født i udlandet samt indvandrere og efterkommere 1. januar 2004. *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 2004:4. 2. marts 2004.
- Danmarks Statistik (2004b): Registerbaseret arbejdsstyrkestatistik 1. januar 2003. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2004:23. 29. juli 2004.
- Danmarks Statistik (2004c): Arbejdsløsheden året 2003. *Statistiske Efterretninger. Arbejdsmarked*. 2004:5. 5. februar 2004.
- Danmarks Statistik (2004d): Befolkningsfremskrivninger 2004. *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 2004:12. 12. juli 2004.
- Danmarks Statistik (2005): Arbejdsløsheden 2004. *Statistiske Efterretninger* 2005:4. 3. februar 2005. Danmarks Statistik.

- Dansk Arbejdsgiverforening (2001): *Integration og arbejdsmarkedet*. København.
- Dansk Arbejdsgiverforening (2003): *Arbejdsmarkedsrapport 2003*. København.
- Demirtas, M. og Hoff, J. (2003): Etnicitet og studiefrafald. *AKF Nyt* 4/2003.
- Dohlmann, Cecilie (2001): *Self-employment among male immigrants in Denmark*. København: Socialforskningsinstituttet. Working Paper 08:2001.
- Finansministeriet (2004): *Fordeling og incitamenter 2004*. København.
- Geerdsen, L.P., Jacobsen, V., Jensen, M, Küppers, L. & Olsen, B.M. (2003): *Unge indvandrere på kontanthjælp i Københavns Kommune. Barrierer for uddannelse og arbejde*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 5:2003.
- Hagedorn-Rasmussen, P. & Kamp, A. (2003): *Mangfoldighedsledelse. Mellem vision og praksis*. København: Socialforskningsinstituttet 03:03.
- Hansen, H., Schmidt, G., Dahl, K.M. & Torre, S.V. (2004): *Udlandinge- og Integrationspolitik i syv udvalgte lande – SFI's bidrag til baggrundsrapport fra Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 4:2004.
- Heinesen, E., Winter, S., Bøge, I.R. & Husted, L. (2004): *Kommunernes integrationsindsats og integrationssucces*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut og Socialforskningsinstituttet.
- Hjarnø, J. og Jensen, T. (1997): *Diskrimination af unge med indvandrerbaggrund ved jobsøgning*. Working Paper no. 21. Dansk Center for Migration og Etniske Studier. Dansk Center for Migrationsstudier. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Holt, H., Jørgensen, M.S., Jensen, S., Boll, J. & Pedersen, J.G. (2003): *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2003*. København: Socialforskningsinstituttet 03:17.
- Holt, H., Jørgensen, M.S., Jensen, S., Lange, D., Larsen, M. & Nygaard, R. (2004): *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2004*. København: Socialforskningsinstituttet 04:23.
- Hummelgaard, H., Husted, L., Holm, A., Baadsgaard, M. & Olrik, B. (1995): *Etniske minoriteter, integration og mobilitet*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.

- Hummelgaard, H., Krogh Graversen, B., Husted, L. & Nielsen, J.B. (1998): *Uddannelse og arbejdsløshed blandt unge indvandrere*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Hummelgaard, H. og Husted, L. (2001): *Social og etnisk bestemt bosætning – årsager og konsekvenser*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Hummelgaard, H., Husted, L., Nielsen, H.S., Rosholm, M. & Smith, N. (2002): *Uddannelse og arbejde for andengenerationsindvandrere*. København: Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Husted, L. & Blume Jensen, K. (2003): *Flytninge blandt flygtninge under integrationsloven*. København: Amterne og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Husted, L. & Heinesen; E. (2004): *Benchmark-analyse af kommunernes integrationsindsats i forhold til udlændinge omfattet af integrationsloven*. København: Amtskommunerne og Kommunernes Forskningsinstitut.
- Husted, L., Nielsen, S., H., Rosholm, M. & Smith, N. (2000): *Hit Twice? Danish Evidence on the Double-Negative Effect on the Wages of Immigrant Women*. Working Paper 00-06. Århus: Centre for Labour Market and Social Research.
- Husted, L., Nielsen, S., H., Rosholm, M. & Smith, N. (2001): Employment and Wage Assimilation of male first-generation immigrants in Denmark. *International Journal of Manpower*, Vol. 22 No. 1/2, pp. 39-68.
- IFKA (2004): *Rapport udarbejdet for Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration*. København: Institut for Konjunktur-Analyse (IFKA).
- Indenrigsministeriet (2000): *Udlændinges integration på arbejdsmarkedet – Gode erfaringer fra kommuner og virksomheder*. København.
- Indenrigsministeriet (2001): *Årbog om udlændinge i Danmark. Status og udvikling*. København.
- Indenrigsministeriet (2001): *Udlændinges integration i det danske samfund. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Indenrigsministeriet.
- Jensen, B. (2002): *Hvordan har indvandrerne det? Indvandrernes levevilkår og integration på det danske arbejdsmarked*. København: Spektrum.

- Kongshøj Madsen, P. (2000): Etniske minoriteter på arbejdsmarkedet – En sammenligning af position og integrationsindsats i fem europæiske lande. *Tidsskrift for Arbejdsliv*. Center for Studier i Arbejdsliv (CSA).
- Larsen, C. (2002): Uddannelse og danskundskaber: Kapitel 4 i: *Mogensen & Matthiessen*.
- Larsen, J.A. (1998): En kvalitativ undersøgelse blandt forsikrede langtidsledige og langvarige kontanthjælpsmodtagere. Dokumentation II til Bach, H.B., Larsen, J.A. & Rosdahl, A. (1998): *Langtidsledige i tre kommuner*. København: Socialforskningsinstituttet 98:9.
- Lindhardt, A. & Frølander, A. (2004): *Indvandrerne og arbejdsmarkedet*. København: Danmarks Statistik.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2001): *Udlændinges integration i det danske samfund. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2002a): *Årbog om udlændinge i Danmark 2002. Status og udvikling*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2002b): *Udlændinge i danske kommuner og amtskommuner 2002. Kommunale nøgletal for udlændingeområdet*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2002d): *Integrationsforskningen i Danmark 1980-2002*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (i samarbejde med Akademiet for Migrationsforskning i Danmark).
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2002e): *Befolkningsudviklingen 2001-2021 – mulige udviklingsforløb. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2003a): *Kommunale nøgletal om udlændinge 2003*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2003b): *Årbog om udlændinge i Danmark 2003. Status og udvikling*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2003c): *Integrationsens ABC. En integrationshåndbog for borgmestre og kommunalpolitikere*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2003d): *Inspiration til integration. Prisvinderne og erfaringer fra Integrationspriserne 2002*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004a): *Den første effektmåling af kommunernes integrationsindsats*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004b): *Prisopgave om integration af etniske minoriteter på arbejdsmarkedet*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004c): *Udlændinge- og integrationspolitikken i Danmark og udvalgte lande. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004d): *Udlændinges vej gennem uddannelsessystemet. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark i samarbejde med Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2004e): *Årbog om udlændinge i Danmark 2004. Status og udvikling*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Mogensen, G. V. & Matthiessen, P.C. (2000a): *Mislykket integration? Indvandrerens møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet*. København: Spektrum.
- Mogensen, G. V. & Matthiessen, P.C., red. (2000b): *Integration i Danmark omkring årtusindeskiftet. Indvandrerens møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Aarhus Universitetsforlag.
- Mogensen, G. V. & Matthiessen, P. C., red. (2002): *Indvandrerne og arbejdsmarkedet. Mødet med det danske velfærdssamfund*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed. Spektrum.

- Morell, P., Mortensen, I. & Mølgaard, A. (uden år): *Aspekter af mentor-skab. Potentialer ved mentorordninger i den virksomhedsrettede integration af flygtninge og indvandrere*. Århus: Vejledningstjeneste for integration af flygtninge og indvandrere, CABI (www.vejledningstjenesten.dk).
- Møller, B. & Togeby, L. (1999): *Oplevet diskrimination: en undersøgelse blandt etniske minoriteter*. København: Nævnet for Etnisk Ligestilling.
- Møller, S.N. (2004): *Start-OP i Ishøj Kommune – Evaluering af EU-projekt*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 6:2004.
- Mørkeberg, H. (2000): *Indvandrernes uddannelse*. København: Danmarks Statistik.
- Nielsen, H.S., Rosholm, M., Smith, N. & Husted, L. (2001): *Intergenerational transmissions and the school-to-work transition of 2nd generation immigrants*. Working Paper 01-04. February 2001. Aarhus: Centre for Labour Market and Social Research, Department of Economics, The Aarhus School of Business.
- Nielsen, H.S., Rosholm, M., Smith, N. & Husted, L. (2003): The school-to-work transition of 2nd generation immigrants in Denmark. *Journal of Population Economics*. Vol. 16 No. 4, pp 755-786.
- Pedersen, P.J. (2002): *Arbejdsmarkedsintegration, arbejdsmarkedspolitik og overførselsindkomster – forskningsmæssig viden om immigration fra mindre udviklede lande siden 1980*. Ålborg: AMID (Akademiet for Migrationsstudier i Danmark). Working Paper Series 7/2002.
- PLS consult (1999): *Et skridt videre. En håndbog i integrationsarbejde i kommunerne*. København: Indenrigsministeriet.
- PLS RAMBØLL (2001): *Integration i praksis – en håndbog*. København: Statens Information.
- PLS RAMBØLL (2002a): *Fra Kabul til København. Evaluering af introduktionsprogrammet for udlændinge i Københavns Kommune*. København: Maj 2002.
- PLS RAMBØLL (2002b): *Mellem holdning og handling. Forsøgsprojekt om integration af etniske minoriteter på arbejdsmarkedet*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

- Rezaei, S. (2003): *Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv – et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration*. Delrapport 1: Projektstatus: Teoretiske betragtninger, indkredsning af problemfelt, metodologisk grundlag samt resultater af feltstudier og ekspertinterviewundersøgelse. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Rezaei, S. (2004a): *Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv – et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration*. Delrapport 2: Survey: datagrundlag, analyser og resultater. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Rezaei, S. (2004b): *Det duale arbejdsmarked i et velfærdsstatsligt perspektiv – et studie af dilemmaet mellem uformel økonomisk praksis og indvandreres socio-økonomiske integration*. Delrapport 3: Indvandrerjede virksomheders finansieringsformer – muligheder og barrierer. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Rosdahl, A. (2004a): *Aspekter af integrationsindsatsen i 6 kommuner – en kvalitativ opfølgning på en kvantitativ benchmarkanalyse*. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsrapport 3:2004.
- Rosdahl, A. (2004b): *Ikke-vestlige indvandreres integration på arbejdsmarkedet*. Internt materiale. København: Socialforskningsinstituttet.
- Rosdahl, A. & Uldall Poulsen, H. (2003): *Lederne og det sociale engagement*. København: Socialforskningsinstituttet 03:05.
- Rosholm, M. (2004): *Spredningspolitik har ingen effekt*. *Dagbladet Information*.
- Rosholm, M., Kirk, S. & Husted, L. (2000): *The Times Are A-Changin'. Employment Opportunities in Scandinavia*. Working Paper 00-07. Århus: Centre for Labour Market and Social Research.
- Rosholm, M., Husted, L. & Skyt Nielsen, H. (2002): *Integration over generationer? Andengenerationsindvandreres uddannelse*. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1/2002.
- Schmidt, G. (2002): *Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – Et integrationsperspektiv*. København: Socialforskningsinstituttet 02:28.
- Schmidt, G. & Jacobsen, V. (2000): *20 år i Danmark. En undersøgelse af nydanskeres situation og erfaringer*. København: Socialforskningsinstituttet 00:11.

- Schultz-Nielsen, M.L. (2000a): Integrationen på arbejdsmarkedet – og de samfundsøkonomiske forholds betydning. Kapitel 3 i: *Mogensen & Matthiessen* (2000b).
- Schultz-Nielsen, M.L. (2000b): Hvilke individuelle faktorer har betydning for integrationen på arbejdsmarkedet? Kapitel 4 i: *Mogensen & Matthiessen* (2000b).
- Schultz-Nielsen, M.L. (2002a): Indvandrerens tilknytning til arbejdsmarkedet 1985-2001. Kapitel 2 i: *Mogensen & Matthiessen* (2002).
- Schultz-Nielsen, M.L. (2002b): Hvorfor er så mange indvandrere uden beskæftigelse? Kapitel 3 i: *Mogensen & Matthiessen* (2002).
- Sjøberg, A.H. & Hjalager, A.M. (2002): "Hvorfor skulle de ikke passe ind?" – en undersøgelse af nydanske elever i små og mellemstore virksomheder. København: Håndværksrådet.
- Tranæs, T. & Zimmermann, K.F., eds. (2004): *Migrants, Work, and the Welfare State*. Odense: University Press of Southern Denmark and The Rockwool Foundation Research Unit.

SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005

- 05:01 Dahl, K.M. & Jakobsen, V.: *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv.* 2005. 112 s. ISBN 87-7487-774-7. Kr. 90,00.
- 05:02 Geerdsen, L.P., Koch-Nielsen, I., Vinther, H., Christensen, I. & Christensen, V.T.: *Ud af hjemløshed? Om livet efter ophold på en institution for hjemløse.* 2005. 207 s. ISBN 87-7487-776-3. Kr. 198,00.
- 05:03 Jørgensen, M.S., Larsen, M. & Rosenstock, M.: *Et længere arbejdsliv. Tilbagetrækningsordninger og arbejdspladsens muligheder.* 2005. 64 s. ISBN 87-7487-777-1. Kr. 50,00.
- 05:04 Graversen, B.K. & Tinggaard K.: *Loft over ydelser. Evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere.* 2005. 128 s. ISBN 87-7487-779-8. Kr. 110,00.
- 05:05 Christensen, E. & Sloth, D.A.: *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk.* 2005. 105 s. ISBN 87-7487-782-8. Kr. 98,00.
- 05:06 Rasmussen, L.K., Espersen, L.D., Sørensen, M.L. & Thomsen, S.A.: *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. Ti unge og ni institutioner.* 2005. 106 s. ISBN 87-7487-783-6. Kr. 90,00.
- 05:07 Nielsen, A.M., Fink-Jensen, K. & Ringsmose, C.: *Skolen og den sociale arv.* 2005. 147 s. ISBN 87-7487-784-4. Kr. 145,00.

- 05:08 Jensen, B.: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-785-2. Kr. 165,00.
- 05:09 Jensen, U.H. & Jensen, T.P.: *Unge uden uddannelse. Hvem er de, og hvad kan der gøres for at få dem i gang?* 2005. 143 s. ISBN 87-7487-787-9. Kr. 150,00.
- 05:10 Ploug, N.: *Social arv. Sammenfatning 2005*. 2005. 53 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 50,00.
- 05:11 Bengtsson, S.: *Princip og virkelighed. Om sektoransvar i handicappolitikken*. 2005. 206 s. ISBN 87-7487-786-0. Kr. 198,00.
- 05:12 Damgaard, B., Hohnen, P. & Madsen, M.B.: *Fokus på job? En analyse af kontaktførelsessamtaler i AF, kommuner og hos andre aktører*. 2005. 107 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 100,00.
- 05:13 Rosenstock, M., Jensen, S., Holt, H., Weatherall, C.D. & Jørgensen, M.S.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005*. 2005. 168 s. ISBN 87-7487-791-7. Kr. 195,00.
- 05:14 Rosenstock, M.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005 – Sammenfatning*. 2005. 30 s. ISBN 87-7487-792-5. Kr. 25,00.
- 05:15 Christoffersen, M.N., Hestbæk, A.D., Lindemann, A. & Nielsen, V.L.: *Nye regler for udsatte børn og unge. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport I*. 2005. 261 s. ISBN 87-7487-794-1. Kr. 250,00.
- 05:16 Hestbæk, A.D., Lindemann, A., Christensen, E., Rebien, C. & Christensen, M.: *Kommuner i udvikling på børneområdet. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport II*. 2005. 136 s. ISBN 87-7487-796-8. Kr. 130,00.
- 05:17 Fabricius, N., Tilia, G., Ramsbøl, H., & Villadsen, K.: *Fra hjemløshed til fast bolig. Samarbejde og metoder i arbejdet med hjemløse*. 2005. 248 s. ISBN 87-7487-797-6. Kr. 225,00.
- 05:18 Bonke, J. (red.), Borgeraas, E., Døving, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N., Rysst, M. & Salonen, T.: *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. 2005. 373 s. ISBN 87-7487-798-4. Kr. 298,00.
- 05:19 Olsen, B.M.: *Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder*. 2005. 125 s. ISBN 87-7487-801-8. Kr. 125,00.
- 05:20 Koch-Nielsen, I., Henriksen, L.S., Fridberg, T. & Rosdahl, D.: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-799-2. Kr. 158,00.

- 05:21 Jespersen, C. & Sivertsen, M.B.: *Unge sociale problemer. En forskningsoversigt*. 180 s. Netpublikation. Kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:01 Egelund, T.: *Sammenbrud i anbringelser*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-802-6. Kr. 65,00
- 06:02 Holt, H., Geerdsen, L.P., Christensen, G., Klitgaard, C. & Lind, M.L.: *Det kønsopdelte arbejdsmarked. En kvantitativ og kvalitativ belysning*. 2006. 250 s., ISBN 87-7487-804-2. Kr. 228,00.
- 06:03 Rosdahl, A.: *Kommunale aktiveringsprojekter med produktion*. 2006. 51 s. ISBN 87-7487-805-0. Kr. 50,00.
- 06:04 Christensen, Else: *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. 2006. 92 s. ISBN 87-7487-806-9. Kr. 85,00.
- 06:05 Jørgensen, M.S., Holt, H., Hohnen, P. & Schimmel, G.: *Job på særlige vilkår. Overblik over viden på området*. 2006. 84 s. ISBN 87-7487-807-7. Kr. 75,00.
- 06:06 Rasmussen, Martin: *Kontanthjælpsmodtageres gæld. Eftergivelse af offentlig gæld*. 2006. 68 s. ISBN 87-7487-808-5. Kr. 55,00.
- 06:07 Møller, Simon S. & Rosdahl, A.: *Indvandrere I job. Marginalisering og beskæftigelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere*. 2006. 171 s. ISBN 87-7487-809-3. Kr. 160,00.

INDVANDRERE I JOB

MARGINALISERING OG BESKÆFTIGELSE BLANDT IKKE-VESTLIGE INDVANDRERE OG EFTERKOMMERE

Som for andre langtidsledige danskere er det svært for langtidsledige med ikke-vestlig baggrund at bryde mønsteret og komme i arbejde. Men indvandrere og efterkommere har ofte nogle yderligere problemer i form af fx utilstrækkeligt kendskab til det danske arbejdsmarked og til det danske sprog.

I denne rapport belyses situationen blandt langtidsledige indvandrere og efterkommere i Danmark. Forfatterne dokumenterer gennem en omfattende spørgeskemaundersøgelse, hvad der særligt karakteriserer dem, som efter lang tids ledighed er kommet i arbejde. Gennem en række kvalitative interview giver forfatterne desuden nogle konkrete eksempler på, hvad der har været afgørende for de indvandrere, der har brudt ledigheden.